

500

การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากร
บ้านบางติบ ตำบลบางวัน อำเภอกุระบุรี จังหวัดพังงา

ว่าที่ร้อยตรีนิยม ทองเหมือน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต
แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. 2550

**Participatory Mangrove Management by the Resource Management Group
in Ban Bangtip, Bangwan Sub-District, Khura Buri District,
Phang-Nga Province**

Sub. Lt. Niyom Thongmean

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Agriculture in Agricultural Extension
School of Agricultural Extension and Cooperatives
Sukhothai Thammathirat Open University

2007

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากร
บ้านบางติบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา
ชื่อและนามสกุล ว่าที่ร้อยตรีนิคม ทองเหมือน
แขนงวิชา ส่งเสริมการเกษตร
สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน
2. รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ได้ให้ความเห็นชอบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แล้ว

ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.นันทา บูรณะชนง)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ)

คณะกรรมการบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชา
ส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจินต์ วิสวธีรานนท์)

วันที่ 15 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2551

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการ
ทรัพยากรบ้านบางคืบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา” นี้ สำเร็จด้วยดี เพราะได้รับความ
อนุเคราะห์จาก อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน รองศาสตราจารย์ ดร.
เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และอาจารย์ ดร. นันทา บุรณชนัง ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์มี
คุณค่ายิ่ง รวมทั้งพี่น้องบุคลากรในชุมชนบ้านบางคืบ ซึ่งให้ความร่วมมือกับการเก็บข้อมูลทุกๆ
ด้านหลายมิติขอขอบคุณ

ขอขอบพระคุณเพื่อนร่วมงานที่ให้ความช่วยเหลือและร่วมมือในการจัดลำดับข้อมูล
ตลอดจน บิดา มารดา ที่เป็นกำลังใจให้ตลอดเวลาและตลอดกาล ทำให้งานวิทยานิพนธ์ครั้งนี้สำเร็จ
ไปได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ที่กล่าวนามมานี้ทุก ๆ ท่าน และขอบคุณทรัพยากรทาง
ทะเลและชายฝั่งที่ยังคงมีอยู่ให้ได้เรียนรู้งานวิจัยในครั้งนี้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะมีคุณค่าก็
ต่อเมื่อสามารถนำไปใช้ให้เกิดสาธารณะประโยชน์ต่อสังคมได้จริง

นิยม ทองเหมือน

สิงหาคม 2551

ชื่อวิทยานิพนธ์ การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ ตำบลบางวัน อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดพิจิตร

ผู้ศึกษา ว่าที่ร้อยตรี นิยม ทองเหมือน **ปริญญา** เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร)

อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์บำเพ็ญ เขียวหวาน (2) รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ
ปีการศึกษา 2550

บทคัดย่อ

ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบันการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและการประมง ทั้งภาครัฐและองค์กรยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอต่อการส่งเสริมให้ชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนบ้านบางคืบเป็นชุมชนหนึ่งที่ไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอในการจัดการ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านสังคม วัฒนธรรมเศรษฐกิจบ้านบางคืบ 2) เพื่อศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ 3) เพื่อศึกษาสภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่เกิดจากการจัดการ 4) เพื่อศึกษา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 ครัวเรือน โดยสุ่มแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสัมภาษณ์ ชนิดคำถามปลายเปิด ปลายปิดและ เก็บข้อมูลทั่วไปจากการจัดประชุมสนทนา จากนั้นใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและใช้สถิติพรรณนาค่าข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

ผลการวิจัย บริบทสภาพสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนบ้านบางคืบ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพเกษตรกรทำสวนยางพารา ไร่ละ 81.7 ไร่ รองลงมาอาชีพประมงจับสัตว์น้ำในบริเวณป่าชายเลนคิดเป็นร้อยละ 31.7 รายได้ปานกลางประมาณ 5,000-10,000 บาทต่อครัวเรือน และมีการจัดการโครงสร้างดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกบริหารจัดการทรัพยากร โดยใช้คณะกรรมการมาจากการเลือกตั้ง ทุกคนในชุมชนเป็นสมาชิกมีหน้าที่ดูแล ฟื้นฟู อนุรักษ์ ใช้สอย ทรัพยากรป่าชายเลน ตามกฎ กติกาที่ชุมชนกำหนด ร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยนำหลักของศาสนาอิสลามมาเป็นกลไกกำกับ ผลจากการจัดการป่าชายเลนทำให้มีพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น และพบว่า จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคของการดำเนินการคือ จุดแข็ง สมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือ จุดอ่อน คือเกิดความขัดแย้ง ด้านความคิดกับหมู่บ้านใกล้เคียง โอกาส คือ มีความรู้และมีส่วนร่วมงานวิชาการมากขึ้น อุปสรรคคือ หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือมีหลากหลาย ไม่สามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องอย่างยั่งยืนต่อชุมชน ข้อควรปรับปรุง กลุ่มบริหารทรัพยากรบ้านบางคืบควรมีการเก็บข้อมูลพื้นฐานอย่างเป็นระบบผ่านการวิเคราะห์เป็นหมวดหมู่และบันทึกรายละเอียดไว้ตลอด สำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเน้นบทบาทการสนับสนุนให้ความรู้ คำแนะนำ ไม่ควรชี้้นำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีส่วนร่วมมากขึ้น สำหรับภาครัฐควรกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลชายฝั่งและป่าชายเลนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม อนึ่งผู้ที่จะวิจัยครั้งต่อไปควรคำนึงถึงการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ และประเด็นที่น่าจะศึกษาเพิ่ม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พัฒนาการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มาจากจัดการป่าชายเลน

คำสำคัญ การจัดการป่าชายเลน การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดการทรัพยากร จังหวัดพิจิตร

Thesis title: Participatory Mangrove Management by the Resource Management Group in Ban Bangtip, Bangwan Sub-District, Khura District, Phang-Nga Province

Researcher: Mr. Niyom Thongmean; **Degree:** Master of Agriculture (Agricultural Extension) **Thesis advisors :** (1) Bumpen Keowan, Associate Professor ; (2) Dr. Benchamas Yooprasert, Associate Professor; **Academic year:**2007

ABSTRACT

According to the preliminary research, it was found that presently the resource managements in mangrove forests and fisheries by both government authorities and other organizations have not been fully effective enough to encourage the surrounded communities to cooperate with. Additionally, it was found that Ban Bang Tip was included in those communities.

Therefore, this research aimed to study Ban Bang Tip's contexts in terms of society, culture, and economics. Secondly, to study the procedure patterns and basic conditions of the members of Ban Bang Tip resource administrative group. Thirdly, to study the present conditions of the mangrove forest resource, its cooperative management, and its results. And lastly, to study strengths, weakness, opportunities, threats, and suggestions in the community cooperation encouragement in managing mangrove forest.

The samples of this research were 60 families by purposive sampling, and the tools of the research were Interview forms--both open ended and close ended questions. The data subsequently obtained were analyzed by using computer program package to find out the quantitative data, and by using SWOT Analysis to find out the strengths, weakness, opportunities, and threats.

The findings of the research were as follows; 1. In Ban Bang Tip's contexts--- Most of them were Muslims. The major occupations were rubber agriculturists with the percentage of 81.70 and fishermen in the mangrove forest areas with the percentage of 31.70 respectively. Their average income was from 5,000 to 10,000 baht a month. 2. There were managing systems for running their activities and for administrating the general statuses of members through the elected committee. Besides, everyone in the community was a member and had duties to take care, to preserve, and to consume the resources in mangrove forest but they had to follow the rules--regulated by the community and related organizations These rules were followed the Muslim's creed. The results of the management helped expand the area of mangrove forest. 4. From SWOT analysis, it was found that the strengths, weakness, opportunities, and threats in running activities were as follows; 4.1. Strength—the strength was the cooperation of members. There was also a committee to run the activities. And, there was a record of management of mangrove forest. 4.2 Weakness—there were some conflicts in brainstorming with neighbor villages. 4.3 Opportunities—there was an increasing in wisdom, and academic cooperation. 4.4 Threats—there were too many organizations to provide helps. The permanent and continuous learning process could not be brought to the community. From the research, there were some suggestions. Firstly, mangrove forest of Ban Bang Tip resource administrative group should keep record of basic data systematically and the data should be analyzed into certain categories.

Secondly, the organizations in charge should focus on their roles to educate them, to suggest them, but not to lead them. The local authorities should participate much more. The government sectors should set the practical policy to manage the seaside resources as well as the mangrove forest. And lastly, for further study, the researchers should focus on cooperative management of Ban Bang Tip's mangrove forest resource administrative group. In addition, the other points that should be studied in details are: the change of mangrove forest eco system, the development of community's cooperative process.

Key words: Management, Mangrove forest, Cooperation, Administrative Group, Resource

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
บทที่ 2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	8
แนวคิดการมีส่วนร่วม.....	8
การจัดการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ.....	12
ทรัพยากรและแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากร.....	14
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง.....	15
แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม องค์กรประชาชน.....	17
งานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง.....	49
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	51
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	51
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	51
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	52
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	53

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	54
บริบทชุมชน ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ.....	54
โครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากร บ้านบางคืบ.....	79
สภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่เกิดขึ้นจากการ จัดการ.....	107
จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการ จัดการป่าชายเลน.....	117
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	123
สรุปการวิจัย.....	123
อภิปรายผล.....	127
ข้อเสนอแนะ.....	132
บรรณานุกรม.....	133
ภาคผนวก.....	137
ก แบบสัมภาษณ์.....	143
ข ประเด็นสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group).....	144
ประวัติผู้วิจัย.....	149

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงฤดูกาลด้านอาชีพการเกษตรของชาวบ้านบางคืบ	73
ตารางที่ 4.2 แสดงปฏิทินฤดูกาล กับการประกอบอาชีพประมงชายฝั่งของชาวบ้าน ในรอบปี	75
ตารางที่ 4.3 แสดงการใช้เครื่องมือประมงในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน	76
ตารางที่ 4.4 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ/อายุ	83
ตารางที่ 4.5 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพ/ศาสนา	84
ตารางที่ 4.6 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา	84
ตารางที่ 4.7 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง	85
ตารางที่ 4.8 กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน	85
ตารางที่ 4.9 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ	86
ตารางที่ 4.10 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้เฉลี่ยในครัวเรือนทั้งหมดต่อเดือน	86
ตารางที่ 4.11 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามหนี้สินครัวเรือน	87
ตารางที่ 4.12 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามแหล่งหนี้สิน	88
ตารางที่ 4.13 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามพื้นที่ถือครองทั้งหมด	89
ตารางที่ 4.14 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสมาชิกของกลุ่มกิจกรรม	90
ตารางที่ 4.15 การสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ	100
ตารางที่ 4.16 ชนิดทรัพยากรบริเวณป่าชายเลนบ้านบางคืบที่ได้จากการสำรวจ	108
ตารางที่ 4.17 การเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มบริหารทรัพยากรบ้านบางคืบ	113
ตารางที่ 4.18 จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการ ป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมทรัพยากรและสังคม	116
ตารางที่ 4.19 จำนวนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามผลการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ..	117
ตารางที่ 4.20 ตารางวิเคราะห์ปัจจัยภายใน ภายนอก ต่อการดำเนินการจัดการการมีส่วนร่วมของ ชุมชนกับการจัดการป่าชายเลนด้วย (SWOT Analysis)	118

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	4
ภาพที่ 4.1 รูปแผนที่อำเภอกระบุรี.....	55
ภาพที่ 4.2 แหล่งน้ำธรรมชาติบ้านบางคืบ.....	58
ภาพที่ 4.3 น้ำคืบที่นำมาผลิตประปาหมู่บ้าน.....	59
ภาพที่ 4.4 รูปแผนผังชุมชนบ้านบางคืบ.....	64
ภาพที่ 4.5 กลุ่มในชุมชนบ้านบางคืบ.....	66
ภาพที่ 4.6 ที่ทำการกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ.....	74
ภาพที่ 4.7 การปลูกป่าชายเลน.....	82
ภาพที่ 4.8 การตรวจเฝ้าระวังทรัพยากรป่าชายเลนของกลุ่ม.....	93
ภาพที่ 4.9 แปลงเพาะกล้าไม้ของชุมชน.....	95
ภาพที่ 4.10 เขตพิทักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคืบ.....	99
ภาพที่ 4.11 การปักหลักแนวเขตพิทักษ์ป่า.....	103
ภาพที่ 4.12 ปุ่มน้ำผลิตจากป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคืบ.....	111

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตที่ผ่านมาการจัดการและวางแผนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและการประมงอย่างไม่เหมาะสม ส่งผลให้มีการใช้ทรัพยากรอย่าง ฟุ่มเฟือย ขาดการยั้งคิด ไม่มีกระบวนการที่ก่อให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าจากการใช้อุปโภคบริโภคอย่างพอเพียง มีการตัดไม้ทำลายป่าชายเลน การสัมปทานเตาถ่าน การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย เช่น การวางระเบิด การใช้ยาเบื่อเมา อวนลาก อวนรุน ส่งผลให้สัตว์น้ำมีจำนวนลดลง และป่าชายเลนมีสภาพเสื่อมโทรมมีผลกระทบต่อระบบนิเวศในพื้นที่ป่าชายเลนเป็นอย่างมาก โดยไม่มีการควบคุมดูแล ที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ยังส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพ เกิดปัญหารายได้ไม่พอกับรายจ่ายและเกิดปัญหาว่างงาน ชุมชนบ้านบางคิปลีก็เป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบกับปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น เพราะทรัพยากรป่าชายเลนเป็นแหล่งอาหารและอาชีพของคนในชุมชนบ้านบางคิปลีที่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อกิจกรรมต่างๆของสมาชิกในชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อีกทั้งความสำเร็จจากการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยในรอบเกือบห้าสิบปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในปี 2504 ต้องแลกมาด้วยความสูญเสียสิ่งที่มีคุณค่าของสังคมมากมายหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเกษตรกรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาและทรัพยากรจากชนบทถูกนำมาหล่อเลี้ยงการขยายตัวของเมือง ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ ผลผลิตทางการเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชนบทต่างร่อยหลอสิ้นเปลืองและหมดไปอย่างรวดเร็ว (อภิรัช พันธ์เสน, 2539 : 8-9 อ้างใน ปิยะ กิจถาวร, 2543 : 1) หรืออาจกล่าวสรุปได้ว่า กระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดึงเอาฐานทรัพยากรชนบทไปสร้างความเจริญเติบโตของกลุ่มทุนในภาคเมืองและภาคอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว

การบริหารจัดการป่าชายเลนยังไม่ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืนเนื่องจากปัญหาหลัก 4 ประการ คือ (สนิท อักษรแก้ว, 2542 : 9)

1. การลดลงและการใช้ประโยชน์พื้นที่ เป็นอุปสรรคสำคัญในการจัดการป่าชายเลน เพราะการมีพื้นที่ลดลง ขาดต่อการวางแผนการจัดการที่ดินที่ถูกต้องเหมาะสม

2. การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนภาคพื้นฐานของความยั่งยืน
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนยังไม่เพียงพอ
4. องค์กรและกฎหมาย ในช่วงระยะสามสิบปีที่ผ่านมา ได้มีมติคณะรัฐมนตรีหลายฉบับกำหนดหลักเกณฑ์และมาตรการการจัดการป่าชายเลน ทั้งในภาพรวมทั้งประเทศและเฉพาะกรณี ซึ่งมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวได้กำหนดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2529 – 2540 โดยมีวัตถุประสงค์และเงื่อนไขในการแก้ปัญหาของสถานการณ์ที่แตกต่างกัน และมติคณะรัฐมนตรีหลายฉบับมีแนวทางปฏิบัติที่ยังไม่สอดคล้องกัน ทำให้ยากแก่การปฏิบัติงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สนธิ อักษรแก้ว (2542 : 12) อธิบายว่าภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้ประโยชน์ การดูแลรักษา และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นและประเทศชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของประชาชนชาวไทย โดยเฉพาะชุมชนในท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นการจัดการป่าชายเลนต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ซึ่งกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 2548: 2) ระบุว่า กรมฯมีภารกิจในการอนุรักษ์ฟื้นฟูบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยเฉพาะพื้นที่ดินชายทะเล ป่าชายเลน แนวปะการัง หญ้าทะเล และสัตว์ทะเล ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสมดุลและเสริมสร้างความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างยั่งยืน และมีพันธกิจ คือ สงวน อนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งด้วยการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานขององค์กรที่เข้มแข็ง โดยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน บุคลากรที่มีคุณภาพ เทคโนโลยีที่เหมาะสมทันสมัย กฎหมายและการบังคับใช้ที่เคร่งครัด การจัดทำฐานและเครือข่ายข้อมูลที่มีสมบูรณ์และมีระบบการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปัจจุบันปี พ.ศ 2550 ส่วนที่ 12 ว่าด้วยเรื่องสิทธิชุมชน ในมาตรา 66 และมาตรา 67 พระราชบัญญัติป่าไม้ สิ่งแวดล้อม ประมง และประภาศกระทรวงต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชุมชนนั้น เพื่อให้ชาวบ้านมีแนวทางในการที่จะเสนอแผนนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน และมีความเป็นอิสระในการปกครอง การบริหารการพัฒนา จากหน่วยงานของรัฐและการตรวจสอบนโยบายและแผนพัฒนาของรัฐเข้าใจถึงอำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอีกด้วย

ป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอดุสิต จังหวัดพิจิตร มีพื้นที่ป่าชายเลนตามอาณาเขตการปกครอง จำนวน 6,000 ไร่ เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ได้รับผลกระทบในเรื่องการจัดการป่าชายเลนตามเหตุปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นรวมทั้งปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติสึนามิ

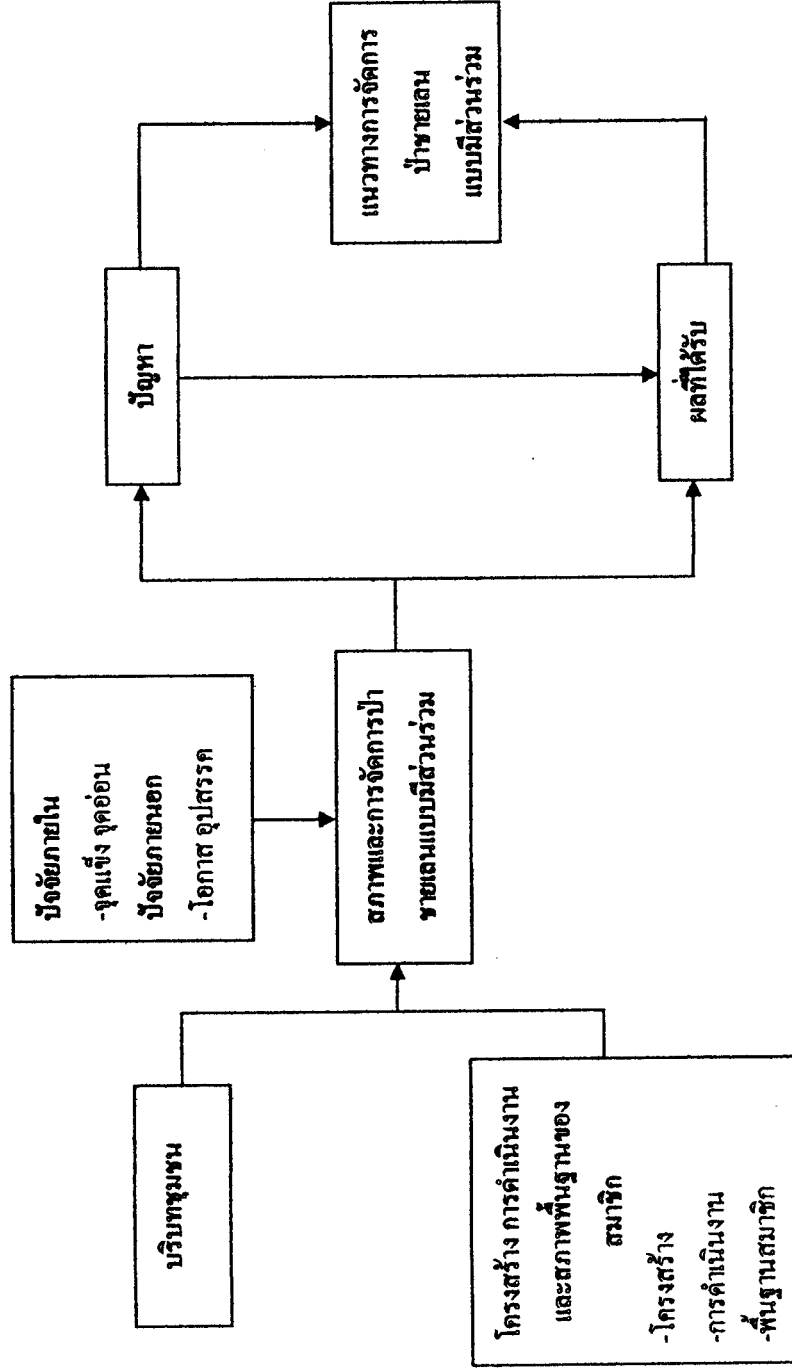
จากสภาพเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้สัตว์น้ำและป่าชายเลนซึ่งอยู่ในบริเวณนี้ลดน้อยลงส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวประมงชายฝั่ง

ดังนั้นจึงต้องหาแนวทางการจัดการป่าชายเลนอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับชุมชนบ้านบางคืบ เพื่อให้มีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ของระบบวัฏจักรนิเวศ เพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้น ทั้งในด้านการเตรียมการ การวางแผน และการลงมือปฏิบัติ ตลอดจนการกำหนดทิศทางในการจัดการทรัพยากรในชุมชนอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจบ้านบางคืบ
- 2.2 เพื่อศึกษาโครงสร้าง การดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลน บ้านบางคืบ
- 2.3 เพื่อศึกษาสภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่เกิดจากการจัดการ
- 2.4 เพื่อศึกษา จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษาเรื่องนี้ได้กำหนดขอบเขตเชิงพื้นที่ไว้ดังนี้คือ การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา โดยมีกลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาคือสมาชิกกลุ่มที่มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มซึ่งกำหนดเฉพาะเจาะจงจำนวน 60 ราย ในชุมชนบ้านบางคืบ

4.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

ได้กำหนดขอบเขตเชิงเนื้อหา การศึกษาในด้านต่างๆดังนี้

4.2.1 บริบทชุมชน ด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ บ้านบางคืบ

4.2.2 โครงสร้างสร้าง การดำเนินงานและสภาพพื้นฐาน ของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนบ้านบางคืบ

4.2.3 สภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการ

4.2.4 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ที่มีการดำเนินกิจกรรมการจัดการป่าชายเลน โดยสมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

5.2 การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่ม ในการเข้าร่วม กระทำกิจกรรมหรือโครงการในลักษณะของการร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับประโยชน์และร่วมประเมินผล

5.3 เกษตรกร หมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่บริเวณพื้นที่ชุมชนบ้านบางคืบ เป็นบุคคลที่ประกอบอาชีพทำประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

5.4 การจัดการ หมายถึง การกระทำหรือการดำเนินงานใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบ้านบางคืบ ในเรื่องของการจัดการป่าชายเลน โดยที่ผู้นำชุมชนได้มีการจัดแบ่งงาน ควบคุมดูแล การ

สงวนรักษาป่าชายเลน การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การอนุรักษ์ป่าชายเลน และการพัฒนาป่าชายเลน ตลอดจนถึงการหาแนวทางปรับปรุงแก้ไข ด้วยการวางแผน กำหนดกิจกรรมและมาตรการต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์ สูงสุดแก่สมาชิกในชุมชน

5.5 ป่าชายเลน หมายถึง สังกมพืชที่ขึ้นอยู่บริเวณชายฝั่งทะเล ประกอบด้วย พันธุ์ไม้หลายชนิด หลายตระกูลที่มีสีเขียวตลอดปี ส่วนใหญ่ประกอบด้วยไม้สกุลโกงกาง และมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่บ้าง

5.6 การสงวนรักษาป่าชายเลน หมายถึง การดูแลรักษาป่าชายเลนให้คงอยู่กับชุมชน โดยการสงวนพื้นที่ป่าชายเลน ไม่ให้ใครเข้ามาทำลายหรือใช้ประโยชน์ในบริเวณพื้นที่ที่กันไว้เพื่อเป็นแหล่งเพาะ ขยายพันธุ์สัตว์น้ำ และที่ป้องกันภัยธรรมชาติ

5.7 การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน หมายถึง การพึ่งพาประโยชน์จากป่าชายเลน เช่น การประกอบอาชีพ การนำสมุนไพรจากป่าชายเลนมาใช้ในการรักษาโรค และป่าชายเลนเป็นกำแพงป้องกันภัยธรรมชาติ จาก คลื่น ลม พายุ

5.8 การอนุรักษ์ป่าชายเลน หมายถึง การรักษาพื้นที่ป่าชายเลน โดยมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าชายเลนร่วมกันและทั้งนี้จะต้องมีมาตรการหรือข้อกำหนดร่วมกันในการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และต้องมีการปลูกทดแทนทุกครั้งเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ รักษาให้คงอยู่ชั่วลูกชั่วหลาน

5.9 การพัฒนาป่าชายเลน หมายถึง การพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนให้มีการสงวนรักษา การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน และการอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

5.10 ทรัพยากร หมายถึง สิ่งต่างๆ รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน ในที่นี้หมายถึง ทรัพยากรป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคืบ

5.11 ทรัพยากรชายฝั่ง หมายถึง ทรัพยากรป่าชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำ

5.12 ทรัพยากรสัตว์น้ำ หมายถึง สัตว์น้ำที่อาศัยอยู่บริเวณอ่าวบางคืบ ทั้งที่มีตามธรรมชาติและจากการเพาะเลี้ยง

5.14 บริบทชุมชน หมายถึง การศึกษาชุมชนด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ในชุมชนบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา

5.15 การจัดการป่าชายเลน หมายถึง การจัดการดำเนินงานและการดูแลรักษาเกี่ยวกับป่าชายเลน ในบริเวณพื้นที่ในชุมชนบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา

5.16 กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ หมายถึง กลุ่มในชุมชนบ้านบางคืบ ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรในชุมชน โดยประชากรในชุมชนทุกคนเป็นสมาชิก

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 นำไปใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการ
ทรัพยากรบ้านบางคืบ

6.2 ปรับโครงสร้าง กระบวนการทำงานของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ

6.3 ผลการวิจัยนำไปเป็นแนวทางในการบริหารจัดการหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชายเลน

6.4 การจัดการบริหารทรัพยากรป่าชายเลนของชาวบ้านบางคืบมีประสิทธิภาพมากขึ้น

6.5 นำไปเผยแพร่กับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการทำงานในพื้นที่ชายฝั่งที่มีการจัดการป่าชายเลน

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา เป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคืบ ซึ่งต้องศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชน บริบทของพื้นที่ และสภาพสังคม เศรษฐกิจ ที่เชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม ในด้านการอนุรักษ์ การสงวนรักษา การใช้ประโยชน์ และการพัฒนาป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคืบ ผู้ศึกษาได้มีการทบทวนแนวคิดทฤษฎี ที่ครอบคลุมประเด็นหลักๆ ดังนี้

1. แนวคิดการมีส่วนร่วม
2. การจัดการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ
3. ทรัพยากรและแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากร
4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม องค์กรประชาชน
6. ผลงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการมีส่วนร่วม

1.1 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ในทฤษฎีการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมสมัยใหม่ “การมีส่วนร่วม” หมายถึงกระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนในระดับท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงชนบทอย่างกว้างขวาง เกี่ยวกับความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่า

1.1.1 การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการให้ความสำคัญแก่การพัฒนาทรัพยากร กำลังคนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านคุณภาพกำลังคน

1.1.2 การมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้มีการวางแผนพัฒนา ได้รับรู้ข้อเท็จจริงและความคิดเห็นจากประชาชน ในระดับท้องถิ่นโดยตรง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์และจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชนบท (อ้างใน วีระ โอสถานนท์, 2522)

1.2 ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (PEOPLE'S PARTICIPATION)

Erwin (1976) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

Caayupan (1984) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และได้ใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออกซึ่งความรู้สึกรู้สึกคิด แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขามี แสดงออกซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ แสดงออกซึ่งปัญหาที่กำลังเผชิญและแสดงออกซึ่งวิธีแก้ปัญหา และลงมือปฏิบัติโดยการช่วยเหลือของหน่วยงานภายนอกน้อยที่สุด

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วม ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องมีอิสระ สามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเสรี ได้รับโอกาสจากหลายฝ่าย เช่น หน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และประชาชนต้องมีความสนใจที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ ได้อย่างเหมาะสม

1.3 รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน

Cohen และ Uphoff (1979) ได้สร้างกรอบพื้นฐานเพื่อการอธิบายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในแง่ของรูปแบบ (ชนิด) ของการมีส่วนร่วมได้โดยแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1.3.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision - Making) ซึ่งอาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ในระยะเริ่ม การตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม

1.3.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation) ซึ่งอาจเป็นไปในรูปของการเข้าร่วมโดยการให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหาร และการร่วมมือ รวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ

1.3.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคมหรือโดยส่วนตัว

1.3.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ซึ่งนับเป็นการควบคุมและตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวการมีส่วนร่วมต่อไป

อกิน รพีพัฒน์ จาก The Transformation of Yokkrabat ปี 1982 อ้างใน สมพงษ์ บัวชาบาล , (2531) ได้ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วม ประชาชนจะต้องเข้าร่วมในขั้นตอน ต่างๆ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาและสาเหตุของประชาชน เนื่องจาก เหตุผลพื้นฐาน คือ ชาวชนบทประสบปัญหาข้อมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ กิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา ปัญหา เหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการพัฒนาควรเป็นประชาชนในชุมชนนั่นเอง ไม่ใช่นักวิชาการนอก เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรกับศักยภาพ ในการพัฒนาชุมชนนั้น
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงาน การร่วม แรงประกอบกิจกรรมที่จะทำให้ประชาชนมีความผูกพันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึก ร่วมกัน ในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงาน ที่ปรากฏซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่ อย่างสมบูรณ์ และมีประโยชน์
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นคว้า เพื่อหาข้อดีและ ข้อบกพร่องเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาหนทางปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

ศาสตราจารย์ Jose A. Agbayani อ้างใน ฉฮ่าน วุฒนิกรรมรักษา (2526) ได้ จัดลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ

- 1) การร่วมประชุม
- 2) การออกความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ
- 3) การตีปัญหาให้กระจ่าง
- 4) การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
- 5) การออกเสียงเลือกตั้ง
- 6) การบริจาคเงิน
- 7) การบริจาควัสดุ
- 8) การช่วยเหลือด้านแรงงาน
- 9) การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
- 10) การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ

จะเห็นว่า การที่ประชาชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนา ด้าน ต่างๆนั้น นอกจากจะทำให้การพัฒนาในโครงการต่างๆประสบผลสำเร็จแล้ว ยังทำให้ประชาชน เกิดความคิดความต้องการในการแก้ไขปัญหาดังที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน ซึ่งย่อมจะนำไปสู่

การพึ่งตนเองได้ แต่ทั้งนี้การที่จะทำให้ประชาชนหรือเกษตรกรเข้ามีส่วนร่วมในโครงการต่างๆได้นั้น ต้องอาศัยผู้นำซึ่งมีอิทธิพลในการชักจูงให้เกษตรกรเข้ามีส่วนร่วมในโครงการต่างๆด้วยเช่นเดียวกัน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องกันทางจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย การมีส่วนร่วมนี้เกิดจากแนวความคิด 6 ประการ คือ ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ความเคียดแค้นและความไม่พึงพอใจร่วมกัน การตกลงใจร่วมกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ปรารถนา ความศรัทธาต่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร และความเกรงใจทำให้มีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2535) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชน มีการพัฒนาการจัดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อเอื้อเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและทางสังคม โดยการพัฒนาความรู้และภูมิปัญญา การตัดสินใจในการดำรงชีวิตของตนเอง มีการจำแนกขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมวางแผนดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลงาน

การมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการคิดริเริ่มตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้และความชำนาญร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุน ติดตามผลการปฏิบัติงานขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมการจัดการท้องถิ่น การตัดสินใจ การลงมือปฏิบัติการ ในการมีส่วนร่วมจัดการบริหารผลประโยชน์ของชุมชน การประเมินผล และสนับสนุนให้ประชาชนมีความคิด ริเริ่ม มีความตื่นตัวในการพัฒนาท้องถิ่น แล้วแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นภายหลังจากการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่น โดยเท่าเทียมกัน

2. การจัดการและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการ

ความหมายการจัดการ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (2539 : 222) ให้ความหมาย คำว่า “การจัดการ” หมายถึง สั่งงาน ควบคุมงานและดำเนินการ

เกษม จันทร์แก้ว (2536 : 255) ให้ความหมายว่า “การจัดการ” หมายถึง ขบวนการจัดรูปแบบที่มีขนาดและทิศทาง การใช้ แก้วใจ ปรับปรุง ซ่อมแซม บำบัด ทำลาย และควบคุมทรัพยากรในระบบสิ่งแวดล้อมให้สามารถเอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการใช้ทรัพยากรในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวได้ และ ไม่ใช่เกินความสามารถในการผลิตทดแทน และต้องให้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้อย่างประหยัด และรับภาระต้นทุนค่าใช้จ่าย การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม

ความหมายของการจัดการอย่างยั่งยืน

การใช้ทรัพยากรในปริมาณที่ระบบนิเวศสามารถฟื้นตัวได้ และ ไม่ใช่เกินความสามารถในการผลิตทดแทน การปล่อยมลพิษต้องอยู่ในระดับที่ระบบนิเวศสามารถดูดซับและทำลายได้

กรอบแนวคิดการจัดการอย่างยั่งยืน ปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจสำหรับผู้เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารประเทศ ต้องตระหนักว่า ทรัพยากรธรรมชาติเป็นทุนการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร เท่ากับเพิ่มทุนทางธรรมชาติ และต้องให้ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ การใช้อย่างประหยัด และรับภาระต้นทุนค่าใช้จ่าย การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ยังต้องยึดหลักบริหารการจัดการเชิงนิเวศเปลี่ยนรูปแบบ “การจัดการตามเขตกอง” เป็น “การจัดการภายใต้ระบบนิเวศ” เช่น ระบบลุ่มน้ำ เพื่อให้เกิดการบูรณาการ และมีการจัดการต้องหลากหลายตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

ประการที่แรก ทรัพยากรธรรมชาติชีวภาพ ใช้อย่างคุ้มค่าและหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่

ประการที่สอง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและมลภาวะเป็นพิษ ต้องเน้นการป้องกันมากกว่าแก้ไข

ประการสุดท้าย สิ่งแวดล้อมทางมนุษย์และสังคม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา ต้องอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

อย่างไรก็ตามแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจัดเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการเพราะในปัจจุบันจะเห็นว่าทุกประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วหรือกลุ่มประเทศที่กำลังพัฒนาล้วนแต่ต้องเผชิญกับปัญหาความเสื่อมโทรมปัญหาการร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติด้วยทั้งสิ้น

ดังนั้นเพื่อเป็นการลดสภาพของปัญหาดังกล่าวจึงจำเป็นต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสมรัดกุมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยมีแนวคิดพื้นฐานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

1. การสร้างระเบียบกฎเกณฑ์

เป็นสิ่งที่สำคัญที่จะนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพราะจากปัญหาและสาเหตุของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่ามีพื้นฐานมาจากการที่ผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติไม่เคารพในระเบียบกฎเกณฑ์ที่กำหนดไว้ มักจะมีการละเมิดหลักเลี้ยงหรือพยายามใช้ช่องว่างของระเบียบกฎเกณฑ์ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด

ซึ่งกฎระเบียบนี้ควรที่ผู้รับผิดชอบจะต้องมีการสร้างปรับปรุงให้มีความเหมาะสมต่อสถานภาพและสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท รวมทั้งผู้ที่ทำหน้าที่กำกับดูแลการใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ ต้องปฏิบัติอย่างจริงจังและเข้มงวด

2. การใช้เทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูง

ในปัจจุบันวิทยาการของโลกในสาขาต่างๆ ได้มีการพัฒนาก้าวหน้าไกลมากขึ้น ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จึงสมควรนำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพสูงมาใช้เพื่อลดปัญหามลพิษที่เกิดขึ้นตามมา เช่น ในปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีในการที่จะนำเอาพลังงานจากแสงแดดมาใช้ทดแทนพลังงานจากฟอสซิล ได้ดีขึ้น ถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ต้นทุนจะสูงกว่าก็ตาม แต่เชื่อว่าในอนาคตถ้ายังคงมีการพัฒนาที่ก้าวหน้าขึ้นในที่สุดก็จะสามารถนำมาใช้ทดแทนได้อย่างสมบูรณ์

3. การสร้างระเบียบวินัย

ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ได้มีกลุ่ม องค์กร ตลอดจนหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน ได้เริ่มให้ความสนใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น นับเป็น โอกาสอันดีในการที่จะอาศัยกลุ่มผู้สนใจเหล่านี้เป็นผู้นำในการสร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นเป็นจุดเริ่มต้น โดยการจัดตั้งเป็นชมรมหรือสมาคมจะเป็นตัวช่วยเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในวงกว้าง

4. การให้ความรู้ให้การศึกษา

การจัดการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติให้กับประชาชนในทุกระดับ ทุกกลุ่ม ทั้งในระบบและนอกระบบ ซึ่งการให้ความรู้ควรจะเน้นเกี่ยวกับการทำให้เกิดทักษะ ความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกให้เกิดขึ้นเป็นขบวนการที่ต่อเนื่องกันไป ตลอดจนการเผยแพร่โดยอาศัยผ่านทางสื่อสารมวลชนในทุกแขนงสาขา ก็จะเป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นประชาชนให้มีส่วนร่วมในการที่จะเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้บังเกิดผลดียิ่งขึ้น(วินัย เทียนน้อย,2542 :หน้า20-22) ทั้งนี้

ทรัพยากรธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของโลก สมควรได้รับการดูแลรักษาประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาดและเหมาะสม การที่มนุษย์ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการ จะก่อให้เกิดผลดีต่อการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับการจัดการ ก็คือการสร้างเงื่อนไข การสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์การใช้เทคโนโลยี การสร้างระเบียบวินัย การให้ความรู้ให้การศึกษาในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่างรู้คุณค่ายั่งยืนและต่อเนื่องตลอดไป

3. ทรัพยากรและแนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากร

3.1 ความหมายทรัพยากร

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2541 : 6) ให้ความหมาย “ทรัพยากร” หมายถึง แหล่งหรือบ่อเกิดของทรัพย์หรือสิ่งของที่สามารถแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายได้ ความหมายที่ใช้กันทั่วไปของคำว่า “ทรัพยากร” คือ ทรัพย์ในดินสินในน้ำที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจสามารถนำมาแลกเปลี่ยนหรือซื้อขายได้ ในภาษาอังกฤษ คำว่า “ทรัพยากร” ตรงกับคำว่า “resource” หมายถึง ความมั่งคั่ง สินค้า วัสดุคือ เป็นต้น ที่บุคคลหรือประเทศชาติเป็นเจ้าของ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งก็จะตรงกับความหมายที่ใช้กันทั่วไป

จิราภรณ์ กษเสนี (2544 : 224 - 225) กล่าวว่า “ทรัพยากร” ตามความหมายที่ตรงตัวแล้ว หมายถึง สิ่งที่เกิดทรัพย์หรือเป็นประโยชน์ เป็นคำที่มนุษย์ใช้เรียก สสารพลังงานหรือสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการในทางชีววิทยาหรือในทางวัตถุ ซึ่งได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคมมนุษย์ในขณะเดียวกันการตัดสินใจมาตรฐานคุณภาพชีวิตโดยอาศัยวัตถุเป็นดัชนีชีวิตนั้น กระตุ้นให้เพิ่มอัตราการใช้ทรัพยากรต่อหัวเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมาก

3.2 แนวความคิดการใช้ทรัพยากร

นิวัติ เรืองพานิช (2542 : 302) ให้แนวคิดการใช้ทรัพยากรไว้ดังนี้

3.2.1 การพัฒนาความเจริญโดยการนำทรัพยากร มาใช้อย่างมากมายในขณะนี้นั้น นอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์อย่างมากแล้ว บางครั้งก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเป็นอันตรายต่อความปลอดภัยและต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้เช่นกัน ภัยคุกคามจากความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมนี้อาจเป็นจุดเริ่มต้นทำให้มนุษยชาติสูญพันธุ์ไปจากโลกนี้ก็เป็นได้

3.2.2 ผลิตผลจากความเจริญที่พบเห็นในทุกวันนี้ เกิดจากการใช้ทรัพยากรกำลังงานมนุษย์ร่วมกันเข้ากับทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เป็นที่น่าสังเกตว่าการมีชีวิตอยู่ในโลกสมัยใหม่ถึงจะได้รับความสะดวกสบายอยู่บ้างก็จริง แต่มนุษย์หาได้มีความสุขกายสบายใจอย่างแท้จริงเหมือนอย่างที่คุณส่วนมากเชื่อและหวังไว้ เพราะโลกยิ่งเจริญมากขึ้นเท่าใด มนุษย์ก็จะต้องต่อสู้ดิ้นรนและเสี่ยงภัยมากขึ้นเท่านั้น การรับเอาวิทยาการใหม่ๆ จากซีกโลกตะวันตกเสียทุกอย่างนั้นน่าจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี

3.2.3 การวางแผนลดจำนวนประชากรให้สอดคล้องกับทรัพยากร ที่มีอยู่น่าจะสมเหตุสมผลมากกว่าการวางแผนใช้ทรัพยากรเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่จะมีเพิ่มขึ้นในอนาคต

กล่าวโดยสรุป การใช้ทรัพยากรต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมแบบไทย ครอบคลุมถึงคุณค่ามากกว่ามูลค่า ไม่นำเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกมาใช้โดยไม่พิจารณาถึงความเหมาะสมและใช้ทรัพยากรอย่างสอดคล้องกับความต้องการของประชากร

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

4.1 ทรัพยากรชายฝั่ง

คำจำกัดความ

ชายฝั่งทะเล คือ แถบแผ่นดินนับจากทะเลขึ้นไปบนบก จนถึงบริเวณที่มีลักษณะภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด (มาโนช วงศ์สุรรัตน์ 2538 : 1)

สำหรับประเทศไทย กรมพัฒนาที่ดินได้กำหนดความกว้างพื้นที่ชายฝั่งทะเล เพื่อเป็นขอบเขตในการวางแผนการพัฒนาที่ดินชายทะเล ไว้เท่ากับ 8 กิโลเมตร ซึ่งลักษณะภูมิประเทศของชายฝั่งทะเลแต่ละแห่งนั้นแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะธรณีวิทยาของหินเปลือกโลกที่ประกอบเป็นชายฝั่ง และอิทธิพลจากการกระทำของคลื่นลม และกระแสน้ำในบริเวณนั้น (วรรณาวณิช 2539 : 40)

ทรัพยากรชายฝั่งทะเล มีความหมายรวมถึงป่าชายเลน ป่าพรุ แนวหญ้าทะเล แนวปะการัง และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่มีผลสืบเนื่องมาจากทรัพยากรชายฝั่งทะเล ได้แก่ สัตว์ป่าของป่า หาดชายเลน สิ่งเหล่านี้จัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถฟื้นฟูสภาพได้ (Renewable Resources) และถ้าหากมีการอนุรักษ์ที่เหมาะสมก็จะเกิดการทดแทนขึ้นมาใหม่ และสามารถบำรุงรักษาสภาพให้คงอยู่ เพื่ออำนวยประโยชน์ต่อไปไม่สิ้นสุด (มาโนช วงศ์สุรรัตน์ 2538 : 1)

4.2 ทรัพยากรสัตว์น้ำ

คำจำกัดความ

ทรัพยากรสัตว์น้ำ ตามพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 หมายถึงปลา เต่ากระ กุ้ง ปู แมงดา สัตว์น้ำจำพวกเปลือกคลาน รวมทั้งไข่ของสัตว์น้ำเหล่านี้ทุกชนิด สัตว์น้ำจำพวกเลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์น้ำจำพวกหอยรวมทั้งเปลือกหอยและมุก สัตว์น้ำจำพวกปลิงทะเล จำพวกฟองน้ำและจำพวกสาหร่ายทะเล หมายถึงตลอดถึงสัตว์อื่นที่อาศัยอยู่ในน้ำและพันธุ์ไม้ อื่นๆ ตามที่ได้มีพระราชกฤษฎีการะบุไว้ (กรมประมง 2506)

สัตว์ที่พบในป่าชายเลน ได้แก่ ปลาชนิดต่างๆ เช่น ปลากระบอก ปลากระพง ปลา นวลจันทร์ ปลากะรัง ปลาดิน เป็นต้น นอกจากนี้มีกุ้งประมาณ 15 ชนิด ได้แก่ กุ้งแชบ๊วย กุ้งกุลาดำ กุ้งกระเปาะหรือกุ้งกระต้อม ปูที่พบมีประมาณ 7 สกุล 54 ชนิด ที่สำคัญได้แก่ ปูแสม ปูก้ามดาบ ปูทะเลหรือปูดำ หอยที่พบในป่าชายเลนมีหอยฝาเดียวไม่น้อยกว่า 17 ชนิด เช่น หอยคำ หอยขี้นก หอยขี้กา หอยจู้บแจง เป็นต้น ส่วนหอยสองฝาอีกหลายชนิด เช่น หอยนางรม หอยเขาะ หอยแมลงภู่ เป็นต้น สัตว์ปีกที่พบในป่าชายเลนมีทั้งนกอพยพและนกประจำถิ่นมากกว่า 100 ชนิด เช่น นกยางควาย นกยางกรอก นกหัวโต เขี้ยว เป็นต้น สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมีไม่น้อยกว่า 39 ชนิด ที่พบทั่วไป ได้แก่ ค้างคาว ลิงกัง นาก แมวป่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอื่นอย่างน้อย 25 ชนิด รวมทั้งชนิดต่างๆ กิ้งก่า เต่า จระเข้ เป็นต้น นอกจากนี้มีแมลงชนิดต่างๆ จำนวนไม่น้อยกว่า 38 ชนิด เช่น ผีเสื้อชนิดต่างๆ หนอนผีเสื้อ หนอนกอ แมลงปีกแข็ง ยุง ริ้น และเพลี้ย เป็นต้น สำหรับบริเวณรอยต่อระหว่างป่าชายเลนและป่าบกในบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย จะมีสัตว์กลุ่มกุ้ง-ปูชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า แม่หอบ (*Thalassina anomala*) ซึ่งขุดรูและสร้างมูลดินสูงที่ปากรูขนาดต่างๆ กัน รูของสัตว์ชนิดนี้จะอยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลท่วมไม่ถึง อินทรีวัดตุในคืนซึ่งเป็นอาหารของสัตว์ชนิดนี้จะถูกย่อยสลายกลายเป็นธาตุอาหารพืชและสัตว์ นับได้ว่าแม่หอบมีความสำคัญต่อระบบนิเวศของป่าบริเวณที่เป็นรอยต่อ หรือที่เรียกว่า Ecotone เป็นอย่างมาก

ป่าชายเลนมีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมวลมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างมากโดยมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างหลากหลาย ป่าชายเลนของประเทศไทยนั้น ขึ้นกระจัดกระจายตามชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคใต้ จากข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมและการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินแล้ว พบว่า ในปี พ.ศ. 2529 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 1,227,647 ไร่ และลดลงในปี พ.ศ. 2539 เหลือพื้นที่ป่าเพียง 1,047,390 ไร่ แต่ต่อมาหลังจากที่มีโครงการปลูกป่าในหลายพื้นที่เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนที่สูญเสียไปซึ่งทำให้ในปีพ.ศ.2543 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าชายเลนเหลืออยู่ 1,525,997.67 ไร่ สำหรับพื้นที่เป้าหมายในการปลูกป่าฟื้นฟูในพื้นที่ป่าชายเลนของโครงการฟื้นฟูนิเวศป่าชายเลน เทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถ ในวโรกาสทรงพระชนมายุ 72 พรรษา ประกอบด้วย พื้นที่ป่าชายเลนที่ถูกรุกรก จะทำการปลูกขึ้นมาใหม่และพื้นที่ป่าชายเลนที่มีสภาพไม่สมบูรณ์ จะทำให้การปลูกและปรับปรุง สภาพป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์กลับคืนมา

กล่าวโดยสรุป ทรัพยากรชายฝั่งในประเทศไทยเป็นที่อยู่และที่อาศัยของพืชและสัตว์ ชนิดต่างๆที่พึ่งพาอยู่ในระบบนิเวศชายฝั่ง หากส่วนหนึ่งส่วนใดขาดไปจะส่งผลกระทบต่อส่วน อื่นๆไปด้วย

5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม องค์การประชาชน

5.1 ความหมายของกลุ่ม

ความหมายของกลุ่มมีหลายนิยาม แล้วแต่นักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญจะให้นิยาม หรือศึกษากลุ่มในด้านใด ความหมายของกลุ่ม อาจแบ่งออกเป็น 3 มุมมอง ดังนี้

5.1.1 มุมมองทางด้านสังคมวิทยา เป็นการมองกลุ่มจากภายนอก โดยพิจารณา ว่ากลุ่มนั้นเป็นส่วนประกอบหนึ่งของสังคม และมีหน้าที่ต่อสังคม ความหมายของกลุ่มในมุมมอง นี้ มีตัวอย่างดังนี้

มิลส์ (Mills, 1967 : 2) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือส่วนต่างๆ ที่ประกอบไปด้วยบุคคล 2 คนหรือมากกว่านั้น ซึ่งมาติดต่อสัมพันธ์กันโดยวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง และต่างเห็นว่าการติดต่อ สัมพันธ์ จะนำมาซึ่งบรรลุดุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

นิวคอมบ์ (Newcomb, 1961 : 24) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ สมาชิกที่มี บรรทัดฐานร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะบรรทัดฐานนั้นมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ถึงแม้จะเป็นเพียงความสนใจเล็กๆ น้อยๆ ร่วมกันก็ตาม

สตรอบเรค (Strodbeck, 1961 : 24) ได้ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ การ รวมกันของบุคคลที่ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่แน่นอนซึ่งกันและกัน

บอนเนอร์ (Bonner, 1959) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ บุคคลจำนวนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่นโดยความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนี้ คือสิ่งที่ทำให้ กลุ่มแตกต่าง จาก การรวมกัน

5.1.2 มุมมองทางด้านองค์การ เป็นการมองกลุ่มในความสัมพันธ์กับองค์กร โดยพิจารณาว่ากลุ่มเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร และมีอิทธิพลต่อการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง หรือการบริหารองค์กร ความหมายของกลุ่มในมุมมองนี้มีดังนี้

แมคเควิด และฮาราย (McDavid & Harai, 1968: 237) ให้ความหมายว่า กลุ่ม คือ ระบบที่เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป มีความสัมพันธ์กัน และทำให้ระบบนั้นเกิดการแบ่งหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่ม ตลอดจนบรรทัดฐานของกลุ่มซึ่งสมาชิกในกลุ่มต้องปฏิบัติตาม

สโตกคิล (Stogdill, 1974) ให้ความหมายว่า กลุ่ม คือ ระบบความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันที่ไม่ได้อยู่ในวงจำกัด ซึ่งจะเป็นการกระทำที่จะกำหนดโครงสร้างของกลุ่ม และความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันโดยต่อเนื่อง จะมีผลต่อความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม

บาสส์ (Bass, 1960 : 39) ให้ความหมายว่ากลุ่ม คือ การรวมตัวของเอกบุคคลซึ่งจะดำรงอยู่ได้ถ้ากลุ่มสามารถสร้างความพึงพอใจ หรือตอบสนองความต้องการของเอกบุคคลโดยที่เขาสามารถกระทำได้ หากอยู่เพียงลำพัง

ไวท์ และเบดนาร์ (White & Bednar , 1986 : 323) ให้ความหมายว่ากลุ่ม คือ บุคคล 2 คนหรือมากกว่าซึ่งมาติดต่อกันโดยใช้คำพูดหรือไม่ก็ตาม เขาเหล่านี้จะต้องทำหน้าที่ซึ่งมีลักษณะที่ต้องขึ้นต่อกัน ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายหรือผลประโยชน์ที่มีอยู่ร่วมกัน

รอบบินส์ (Robbins, 1986 : 169) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ บุคคล 2 คนหรือมากกว่ามาอยู่รวมกัน โดยมีการกระทำต่อกันหรือพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ

5.1.3 มุมมองทางด้านจิตวิทยา มีการมองกลุ่มในฐานะระบบสังคมย่อยที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันซึ่งสามารถสังเกตได้ และอิทธิพลของกลุ่มที่มีต่อพฤติกรรมของเอกบุคคล โดยมุมมองทางด้านจิตวิทยาจะเน้นการพิจารณาของเอกบุคคลในกลุ่ม ความหมายของกลุ่มในมุมมองนี้ มีตัวอย่างดังนี้

ชายน์ (Schein, 1973) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือบุคคลจำนวนหนึ่งซึ่งมีปฏิริยาต่อกันมีความรู้สึกทางจิตวิทยาต่อกัน และมีการรับรู้ถึงการรวมกัน

บาสส์ (Bass, 1960 : 39) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือบุคคลหลายๆ คนที่มีความเกี่ยวข้องกันมาประชุมพบปะซึ่งกันและกันซึ่งสมาชิกแต่ละคนได้รับรู้สิ่งต่างๆ ร่วมกัน และมีพฤติกรรมโต้ตอบกัน

โฮแมน (Homans, 1960 : 43-44) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ บุคคลจำนวนหนึ่งที่มีปฏิริยาโต้ตอบกันหรือติดต่อกันในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ โดยบุคคลที่ติดต่อกันนั้นจะต้องสามารถติดต่อกันได้เอง โดยไม่ต้องผ่านบุคคลอื่น

เคมปี (Kemp, 1964) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ บุคคล 2 คนขึ้นไปมารวมกัน โดยมี การพึ่งพาอาศัย ปฏิสัมพันธ์และประโยชน์ร่วมกัน มีความพอใจ มีการยอมรับและเคารพในความ คิดเห็นกันและกัน และรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

เมอร์ตัน (Merton อ้างใน จูซา บุรีภักดี 2527 : 2) ให้ความหมายว่า กลุ่มคือ จำนวนคนจำนวนหนึ่งที่ปฏิสัมพันธ์กันตามแบบแผนที่กำหนดโดยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่าง สม่ำเสมอ

กล่าวโดยสรุป มุมมองของกลุ่มมองความสัมพันธ์ต่างๆตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปได้ 3 มุมมองได้แก่ มุมมองทางด้านสังคมวิทยา มุมมองทางด้านองค์กร มุมมองทางด้านจิตวิทยา

5.2 กระบวนการกลุ่ม

5.2.1 ความหมายของกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่ม (Group Process) มีความหมายใกล้เคียงกับกลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics) กระบวนการกลุ่มเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มในแต่ละกระบวนการ มีนักวิชาการได้ศึกษาและให้ความหมายไว้โดยตรง ดังนี้

กู๊ด (Good อ้างใน จูซา บุรีภักดี 2527) ให้ความหมายว่า เป็นรูปแบบของการ ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มหรือวิธีการดำเนินงานของกลุ่ม

ฮอลแลนด์เลอร์ และแซนเดอร์ (Hollander, 1976 : 410) ให้ความหมายว่า เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มกระบวนการที่เกิดขึ้นในกลุ่ม

คราฟท์ และแซนเดอร์ (Cartwright & Zander, 1968) ให้ความหมายว่า เป็นการใช่วิธีการต่าง ๆ เช่น การแสดงบทบาทสมมติ การประชุม การสังเกต การสะท้อนกลับ และการอภิปราย เพื่อทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดแนวคิด และการฝึกทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ และปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน

ฉวิต ธาราโกชน (2522 : 5) ให้ความหมายว่า เป็นกระบวนการที่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในกลุ่ม โดยพิจารณาไตร่ตรองถึงสิ่งที่กระทำตลอดจนพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาค้าง ๆ ให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกที่ควรมากที่สุด

พนม ลิ้มอารีย์ (2529 : 44) ให้ความหมายว่า เป็นปฏิกริยาโต้ตอบกันอย่าง เสรี ซึ่งสมาชิกในกลุ่มต่างช่วยกระตุ้นซึ่งกันและกัน เพื่อจะใช้ความรู้ความสามารถพิเศษที่มีอยู่ใน สมาชิกแต่ละคนนำกลุ่มไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ โดยผู้นำเป็นผู้คอยกระตุ้นให้เกิดปฏิกริยาโต้ ตอบซึ่งกันและกัน

จูซา บุรีภักดี (2527 : 1) ให้ความหมายว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ที่มีต่อกัน กระตุ้นให้กลุ่มดำเนินกิจกรรมไปสู่เป้าหมาย ของกลุ่มและสมาชิกด้วย

5.2.2 ลักษณะสำคัญของกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่มเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยมีลักษณะสำคัญ

ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นกระบวนการที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ หรือปฏิริยาโต้ตอบระหว่างสมาชิกในกลุ่ม
- 2) ปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาของสมาชิกที่โต้ตอบกันจะอยู่ภายใต้ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม
- 3) ปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาที่เกิดขึ้นจะเกิดจากการทำงานในกลุ่มร่วมกัน หรือร่วมกิจกรรมกลุ่มกันภายใต้เป้าหมายของกลุ่ม และสถานการณ์ของกลุ่มเดียวกัน
- 4) ปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาระหว่างกันนั้นจะเป็นการสื่อสารสื่อความหมาย แสดงความคิดเห็นหรือแสดงออกในด้านการยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้
- 5) ส่วนประกอบสำคัญ ในกระบวนการกลุ่ม จะได้แก่ เป้าหมาย พฤติกรรม หรือการกระทำกิจกรรมความคิดเห็นของแต่ละบุคคล การตัดสินใจ องค์ประกอบของกลุ่ม ผลที่ได้และผลกระทบที่เกิดขึ้น
- 6) เป็นกระบวนการที่ได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบของกลุ่มโดยตรง
- 7) เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยอาจเป็นการเตรียมการมาก่อน หรือไม่ได้เตรียมการมาก่อนก็ได้
- 8) ผลของกระบวนการอาจสร้างความพอใจหรือไม่พอใจให้แก่สมาชิกกลุ่มก็ได้
- 9) เป็นกระบวนการสร้างความคิด การตัดสินใจ การกำหนดพฤติกรรมซึ่งนำไปสู่การปรับตัวหรือการเปลี่ยนแปลงของสมาชิกกลุ่มแต่ละคน หรือกลุ่มโดยส่วนรวม
- 10) เป็นกระบวนการที่แสดงออกถึงความต้องการของสมาชิกกลุ่มแต่ละคนอย่างอิสระ

5.3 ความหมายขององค์กรประชาชน

ศูนย์ศึกษอบรรณศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (2543 : 17) อ้างถึงมูลนิธิติพย์เก่านุระชนบทและเพื่อนที่กล่าวว่า องค์กรชุมชน หรือ องค์กรชาวบ้าน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่งๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มวนเกษตร กลุ่มป่าชุมชน เป็นต้น

ขณะที่ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวว่า องค์กรชุมชนเป็นองค์กรการจัดการของชาวบ้านส่งเสริมให้ชุมชนจัดการเรื่องของตัวเองให้มากที่สุด รวมทั้งการจัดการป่าไม้ และทรัพยากรท้องถิ่น และให้ชุมชนเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย

วารสาร รุ่งเรืองกลกิจ (2530 : 468) ได้กล่าวถึงนักวิชาการหลายท่านที่ได้ให้ความหมายขององค์กรประชาชนไว้ในหลายลักษณะ เช่น “องค์กรประชาชน” คือ การรวมประชาชนในหมู่บ้านหรือตำบลในรูปของกลุ่มตั้งแต่สองคนขึ้นไปเพื่อบำเหน็จกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเอง หรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชน กลุ่มที่จัดตั้งอาจเป็นการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือ ไม่มีกฎหมายรับรองแต่อาจมีระเบียบทางราชการหรือระเบียบของกลุ่มที่จัดทำขึ้นเองเพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และกลุ่มที่เป็นทางการซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายรองรับ อาจเป็นนิติบุคคลหรือไม่เป็นนิติบุคคลแล้วแต่กรณี

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2543 : 182) ให้ความหมายว่า องค์กรภาคประชาชน คือ การจัดระบบรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อบำเหน็จภารกิจต่างๆ ขององค์กรให้ลุล่วง องค์กรนี้เป็นองค์กรที่เกิดจากประชาชนในชุมชนชนบทเองได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 259-261) อ้างถึง นลินี ต้นฐวนิตย์ หรืออรุณถึงองค์กรชาวบ้านในหลายความหมายคือ

- 1) องค์กรชาวบ้านในความหมายของการรวมกลุ่มทำกิจกรรมในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารข้าว กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มปศุสัตว์ ฯลฯ
- 2) องค์กรชาวบ้านในความหมายของการรวมกิจกรรมหลาย ๆ กิจกรรมในหมู่บ้านเข้าด้วยกัน
- 3) องค์กรชาวบ้านในความหมายของการประสานกิจกรรมเหมือนกันในต่างหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายกิจกรรมต่างหมู่บ้าน เช่น องค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาอีสาน เป็นต้น
- 4) องค์กรชาวบ้านในความหมายของการต่อรองกับนโยบายรัฐหรือผลประโยชน์ร่วมของชาวบ้านในหลาย ๆ หมู่บ้าน เช่น สหประชาเกษตรกรรายย่อย เป็นต้น

การรวมกลุ่มของชาวบ้านในปัจจุบันมีมากมายหลายรูปแบบ องค์กรทั้งปวงเหล่านั้นจะถือว่าเป็นองค์กรชาวบ้านหรือองค์กรประชาชนหรือไม่น่าจะมีกฎเกณฑ์ในการตรวจสอบ 4 ประการ คือ

1. เกิดจากฉันทะร่วมกันของชาวบ้าน องค์กรประชาชนจะต้องเกิดจากความต้องการร่วมกันของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหา โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองเป็นหลักจะต้องอาศัยความสุกอมทางความคิด เห็นความจำเป็นหรือสำคัญในการสร้างเครื่องมือของตนเองขึ้นมา

การเกิดองค์กรประชาชนเพียงเพื่อรองรับการสงเคราะห์จากภายนอก จะถือว่าชาวบ้านได้มีสำนึก ร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของคนยังไม่ได้

2. เป็นตัวแทนผลประโยชน์ของชาวบ้าน วัตถุประสงค์ขององค์กรประชาชน คือ ผลประโยชน์ของชาวบ้านหรือประชาชน ดังนั้นภาระหน้าที่ขององค์กรก็คือ การแสวงหาและ พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ เพื่อนำความผาสุกมาสู่กลุ่มและชาติอันเป็นส่วนรวมด้วยความเป็นธรรม

3. ความเป็นอิสระ องค์กรประชาชนจะต้องมีอำนาจในการวิเคราะห์ และการ คัดสินใจด้วยตนเอง การเคลื่อนไหวใด ๆ ที่อยู่ภายใต้การครอบงำ หรือกรอบที่กำหนดจาก ภายนอกซึ่งดูเหมือนว่ามีเสรีภาพ แต่แท้จริงขาดความเป็นอิสระ องค์กรประชาชนย่อมไม่พัฒนา เติบโตและเข้มแข็ง เพราะเริ่มต้นก็ไร้อิสระและขาดการพึ่งตนเอง

4. ความมีระเบียบวินัย ความมีวินัยคือ สิ่งที่ยกถึงความเป็นองค์กร การที่คนเรามา รวมกันเพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกัน จะถือว่าเป็นองค์กรนั้นยังไม่ได้แต่จะต้องเป็นการรวมกันอย่าง มีระเบียบ วินัย และระเบียน วินัย ดังกล่าวจะต้องเกิดจากสำนึกร่วมกันของมวลชนสมาชิกกำหนด กันขึ้นมา

องค์กรชุมชนหรือองค์กรประชาชน (Community Development หรือ People's Organization) อาจเรียกได้หลายอย่าง เช่น “องค์กรชาวบ้าน” “องค์กรประชาชน” หรือ องค์กร ชุมชน เป็นต้น แต่ที่นิยมกันมากพอสมควรก็คือคำว่า “องค์กรประชาชน” อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมี การให้ชื่อที่แตกต่างกันแต่ในความหมายโดยทั่วไป เวลาพูดถึงองค์กรประชาชนคนทั่วไปจะ หมายถึงกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเกษตรกร กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

5.4 พัฒนาการขององค์กรประชาชน

พัฒนาการขององค์กรประชาชน ได้แบ่งช่วงระยะเวลาความเป็นมาออกเป็น 4 ช่วง โดยพิจารณาจากจุดเปลี่ยนที่สำคัญในแต่ละระยะขององค์กรประชาชน คือ

1. ช่วงก่อน พ.ศ. 2500
2. ช่วง พ.ศ. 2500 – 2516
3. ช่วง พ.ศ. 2516 – 2539
4. ช่วง พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน

ช่วงก่อน พ.ศ. 2500

วรารณ รุ่งเรืองกลกิจ (2530 : 47) ได้สรุปไว้ดังนี้

พ.ศ. 2449 มีการจัดตั้งองค์กรประชาชนในรูปของสหกรณ์ที่ได้รับการจดทะเบียน เป็นสหกรณ์แห่งแรกของประเทศไทย คือสหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ อำเภอเมือง จังหวัด

พินัยโลก พ.ศ. 2471 ได้มีการตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ขึ้นใช้บังคับเพื่อคุ้มครองการสหกรณ์โดยเฉพาะ

พ.ศ. 2496 กรมกสิกรรม กระทรวงเกษตร ได้ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งหน่วยยุวกสิกรขึ้นที่อำเภอเมือง อำเภอบางปะกง อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา และอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี

พ.ศ. 2498 ได้มีการตั้งกลุ่มเกษตรกรกลุ่มแรกขึ้นอย่างไม่เป็นทางการเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2498 ที่อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร โดยเรียกชื่อว่า “กลุ่มชาวนา”

ช่วง พ.ศ. 2500 – 2516

วรารักษ์ รุ่งเรืองกลกิจ (2530 : 473) ได้สรุปว่า

พ.ศ. 2504 จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาภาคต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

พ.ศ. 2505 จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาชุมชน

พ.ศ. 2510 จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้น และได้มีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มชาวนามาเป็นกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมอาชีพเกษตรกรทุกสาขา

พ.ศ. 2511 ได้มีการประกาศให้พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 พร้อมกับยกเลิกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471

พ.ศ. 2513 ได้จัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรกลุ่มแรกขึ้นที่หมู่บ้านวังใหม่ ตำบลคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2515 ได้มีประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 140 และ 141 ลงวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2515 แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ให้มีบทว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรที่จดทะเบียนตามประกาศคณะปฏิวัติ มีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย

ช่วง พ.ศ. 2516-2539

ภายหลังจากเหตุการณ์ทางการเมืองเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 รัฐบาลได้ยอมรับบทบาทของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ในช่วงปี 2516-2519 ได้มีการจัดตั้งองค์กรประชาชน ในรูปต่างๆ ขึ้นเป็นจำนวนมากมาย แต่หลังจากเกิดเหตุการณ์ทางการเมือง เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม พ.ศ. 2519 จากผลของเหตุการณ์ทางการเมืองและการขัดแย้งทางความคิดอย่างรุนแรงทำให้องค์กรประชาชนต่าง ๆ ได้สลายตัวลงไปเป็นจำนวนมากต่อมาภาคราชการเริ่มมองเห็น ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของประชาชนอีกครั้งหนึ่ง จึงให้การส่งเสริมและสนับสนุนในการจัดตั้งองค์กรประชาชน เพื่อให้เกิดความสำนึกและเข้า

มามีส่วนร่วมกับภาคราชการในการบริหารและพัฒนาหมู่บ้านมากขึ้น ได้เน้นให้ประชาชนริเริ่ม จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ขึ้นด้วยตนเอง โดยภาคราชการเป็นผู้ให้ความรู้และให้การสนับสนุน ในด้านต่างๆ นอกจากนี้ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 และ 6 ซึ่งได้กำหนด แผนงานพัฒนาชนบทที่ชัดเจน ได้เน้นถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทในรูป ขององค์กรต่างๆ ด้วย หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทได้ปรับแนวทางการจัดตั้ง องค์กรประชาชนให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมากขึ้น มีการกระตุ้นให้ ประชาชนจัดตั้งกลุ่มผลประโยชน์ของตนเองขึ้นมากมาย

จากประสบการณ์การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ทำให้รัฐบาลพยายามที่จะให้ประชาชน พึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชนบท โดยขยายงานทั้งในแง่พื้นที่และ การจัดกิจกรรมมากขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุงระบบราชการและทัศนคติของข้าราชการให้สอดคล้อง กับการพัฒนาชนบทแนวใหม่ ที่มุ่งหมายให้ประชาชนช่วยตัวเองได้ในที่สุด ตลอดจนเสริมสร้าง องค์กรของประชาชนให้เข้มแข็ง และมีบทบาทในการพัฒนามากยิ่งขึ้น โดยพยายามให้องค์กร ประชาชนรู้และเข้าใจปัญหาด้วยตนเอง นอกจากนี้ยังพยายามที่จะพัฒนากองทุนเฉพาะกิจต่างๆ ให้ เข้มแข็งขึ้นเพื่อให้ประชาชนไม่ต้องพึ่งพาราชการอย่างที่ผ่านมา องค์กรประชาชนที่ได้รับการ กระตุ้นให้เกิดขึ้นในช่วงนี้ ได้แก่ กลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร สมาคมเกษตรกร กลุ่ม อุตสาหกรรมในครอบครัว กลุ่มผลประโยชน์ เช่น กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มประมงในหมู่บ้าน กองทุน เภวภัณฑ์และยา นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอื่นๆ ได้แก่ องค์กรสตรีในท้องถิ่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ ผลิตธนาคารข้าว และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร รวมถึงการตั้งกลุ่มในลักษณะเครือข่ายในรูปแบบสหพันธ์ สมาพันธ์ หรือเครือข่ายต่างๆ

ช่วง พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งภายหลังจากปี พ.ศ. 2540 คือ ตรงที่ประเทศได้ ทบทวนถึงผลการพัฒนาที่ผ่านมาและพบว่าผลการพัฒนายังคงไม่เกิดความสมดุลของการพัฒนา อย่างรอบด้าน โดยเฉพาะการพัฒนา “คน” ดังนั้น เมื่อมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 8 ขึ้น จึงไม่มีการกำหนดแนวคิดปรัชญาหลักของการวางแผนพัฒนาที่เน้น “คน เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และปรับเปลี่ยนวิธีการวางแผนแบบแยกส่วนรายสาขามาเป็นการ พัฒนาอย่างมีบูรณาการเป็นองค์กรรวมมองเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทุกมิติของการพัฒนา ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม

ตั้งแต่ต้นของแผนพัฒนา ฉบับที่ 8 คือ พ.ศ. 2540 จนถึงระยะเวลาดำเนินการใน แผนพัฒนา ๙ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ทิศทางของประเทศยังคงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับการ พัฒนาการ และการรวมกลุ่มขององค์กรประชาชนมีการสนับสนุนการรวมตัวขององค์กรประชาชน

ให้เข้มแข็ง และมีการกำหนดแนวทางการพัฒนาองค์กรทั้งการพัฒนาผู้นำ สมาชิก และการพัฒนาการบริการจัดการองค์กรประชาชนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น รวมถึงมีการพัฒนาส่งเสริมด้านทุน และการสนับสนุนแผนขององค์กรประชาชนในระดับท้องถิ่น หรือ ระดับ “รากหญ้า” อย่างจริงจัง และต่อเนื่องมากขึ้น โดยผ่านโครงการที่สำคัญของรัฐบาลหลายโครงการ เช่น “โครงการกองทุนหมู่บ้าน 1 ล้านบาท” “โครงการส่งเสริมธุรกิจชุมชน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์” เป็นต้น

ในการพัฒนาช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ นอกจากยึดหลักแนวคิด “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” แล้วยังยึดหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้กล่าวถึงการดำเนินชีวิตที่เพียงพอและสร้างความเข้มแข็งให้เกษตรกรทั้งในระดับครัวเรือน องค์กร ชุมชน และสังคมโดยรวม ซึ่งแนวทางที่สำคัญประการหนึ่งคือการส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รวมตัวกันอย่างเข้มแข็งและสร้างเครือข่ายการพัฒนาและเครือข่ายธุรกิจกับองค์กรหรือภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้มีส่วนราชการ องค์กรต่างๆ น้อมนำไปปฏิบัติและมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนในระบอบดังกล่าวนี้

5.5 แนวคิดการจัดการองค์กรชุมชน

กระบวนการในการจัดการนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่หลายประการ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จและเป็นการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพและคุณค่าต่างๆ ของชุมชน โดยถือเอาแนวทางหรือปรัชญา และกระบวนการจัดการ หรือกระบวนการทำงานพัฒนา ดังนี้ (เสรี พงศ์พิศ 2532, หน้า บทนำ)

5.5.1 ประชาชน คือ ศูนย์กลางของงานพัฒนา เช่นเดียวกับพวกเราและคนอื่น ๆ ไม่ว่าจะป็นนักวิจัย หรือนักพัฒนา ไม่ใช่เครื่องมือผู้รับใช้หรือผู้ถูกกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียวยิ่งกว่านั้นไม่ใช่ดวงอาทิตย์ที่หมุนรอบโลก แต่เป็นโลกที่หมุนรอบดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ชาวบ้านและชุมชน หมู่บ้าน คือ ศูนย์กลางของการพัฒนา ไม่ใช่คนนอกที่ยัดเยียดความคิดและแนวทางปฏิบัติเข้าไปให้พวกเขา

5.5.2 ศักยภาพ คือ พลังภายในของประชาชน หากไม่ศรัทธาก็ไม่มีการค้นหา และจะไม่พบได้แต่สรุปเอาอย่างง่าย ๆ ว่า ประชาชน ใจ่ จน และไม่ได้รับความเป็นธรรม หากเป็นดังคำกล่าวเช่นนั้นพวกเขาคงไม่สามารถยืนหยัดดำรงอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ และสังคมมาได้นับร้อยพันปี ถ้ายทอดความรู้และประสบการณ์สู่คนรุ่นหลังจนกระทั่งคนรุ่นปัจจุบัน พวกเขาคือ ครู หมอ ผู้นำทางพิธีกรรม นักปกครอง นักจัดการ นักวิจัยและอีกหลายอย่างที่มีอยู่ในสังคมสมัยใหม่ เพียงแต่แตกต่างกันตามเนื้อหาหรือรูปแบบ บุคคลเหล่านี้ยังมีอยู่ในชนบท และมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือชุมชนในการจัดการเรื่องต่างๆ

5.5.3 **เครือข่าย** คือ การรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคลระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่มชุมชนกับชุมชน ซึ่งแบ่งออกตามพื้นที่เขต ตำบล อำเภอ จังหวัด ภาคและทั้งประเทศตามประเด็น เช่น พื้นที่เกษตร พื้นที่การอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ เหมืองฝาย การออมทรัพย์ สวัสดิการร้านค้า (ธนาคารข้าว, บัญชี) การรักษาพื้นบ้านสมุนไพร เป็นต้น การสร้างเครือข่าย คือ กระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระดมแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานต่างๆ และรวมพลังเพื่อต่อตรงกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

5.5.4 **กระบวนการเรียนรู้** คือ กระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิตการเรียนรู้ และการปฏิบัติเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างดีประกอบสำคัญคือภูมิปัญญาพื้นบ้าน การปฏิบัติตามแบบแผนอย่างของผู้รู้ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ การอบรมสั่งสอนในบริบทสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่จริง กระบวนการนี้ได้ถูกปรับตามสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป การคมนาคมและการติดต่อที่สะดวกยิ่งขึ้น ทำให้การไปมาหาสู่ การดูงาน การร่วมกันทำ ข้ามเขตแดนของชุมชน อำเภอ จังหวัด และภาคเป็นไปได้ เนื้อหาและวิธีการหลายอย่างในกระบวนการนี้ก็ถูกปรับตามเช่นเดียวกัน เกณฑ์การปรับคือ ความต้องการและสภาพการณ์ที่เป็นจริงของชาวบ้านในท้องถิ่น แต่ละท้องถิ่นแต่ละแห่ง เพื่อจุดมุ่งหมายของการพึ่งตนเอง และการพึ่งพากันอย่างมีศักดิ์ศรี

5.5.5 **ตัวแบบ** คือ ประสบการณ์ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมของบุคคล กลุ่มชน และเครือข่าย ได้ผ่านการหล่อหลอมขึ้นมาระดับหนึ่ง เป็นแรงบันดาลใจให้กัน ได้รู้ ได้ยิน ได้พบเห็นและสัมผัสให้เกิดการกระทำในลักษณะเดียวกันหรือคล้ายกัน จากตัวอย่างแบบย่อยของประเด็นย่อยจากบุคคล ชุมชนและกลุ่มจะนำไปสู่ตัวแบบการพัฒนาเพื่อการพึ่งตนเองในระดับภาคและระดับประเทศ

5.5.6 **องค์ความรู้ใหม่** เกิดจากกระบวนการวิภาษวิธีแห่งการปฏิบัติ และการใคร่ครวญประสบการณ์อันเป็นตัวแบบต่างๆ ประการหนึ่ง ประกอบกับการวิเคราะห์ภาพรวมในระดับใหญ่หรือ มหภาค อีกประการหนึ่งเกิดจากการหล่อหลอมความคิดที่เริ่มจากข้างล่างไปสู่ข้างบน สร้างแนวคิดระดับมหภาคใหม่ อันเริ่มจากจุลภาคกลายเป็นพลังและรากฐานแห่งวิภาษวิธีต่อไป

5.6 ความสำคัญขององค์กรประชาชน

วารสาร รุ่งเรืองกลกิจ (2530 : 468) ได้กล่าวว่า รัฐบาลมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริม สนับสนุนในเรื่องการรวมกลุ่มของประชาชน เนื่องจาก

1. เพื่อที่จะให้กลุ่มประชาชนหรือองค์กรประชาชนเป็นตัวแทนของประชาชนในชุมชนนั้น ๆ มาร่วมดำเนินการพัฒนากับภาครัฐบาล เป็นแกนนำในการพัฒนาชนบท

2. เพื่อเป็นหน่วยรองรับบริการทางวิชาการที่รัฐและองค์กรต่างๆ จะจัดหาให้ ดังนั้นส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องเข้าดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งองค์กรประชาชนในชนบท

3. เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและประเทศชาติ

4. เพื่อเป็นแนวทางที่จะให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองในด้านต่างๆ เพื่อยกระดับรายได้และการครองชีพของประชาชน ตลอดจนการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้น

5. เพื่อเป็นการสร้างความรักความสามัคคีกลมเกลียวของประชาชนในท้องถิ่นชนบท ในการเสียดสละผลประโยชน์ส่วนรวม

6. เพื่อให้ประชาชนดำเนินการต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชน หรือชุมชน รวมทั้งพัฒนาท้องถิ่นด้วยตัวของประชาชน ทัดเอง ทำเอง โดยรัฐจะเป็นเพียงผู้ส่งเสริมหรือให้คำปรึกษาเท่านั้น

ความสำคัญขององค์กรประชาชนยังปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุด พ.ศ. 2540 รัฐธรรมนูญนี้ได้ให้สิทธิหน้าที่ เสรีภาพ และความสามารถอย่างสมบูรณ์แบบและให้ความสำคัญกับการรวมตัวขององค์กรประชาชนเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในมาตราต่างๆ ในรัฐธรรมนูญ ดังนี้

มาตรา 44 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ

มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์กรเอกชน หรือหมู่คณะอื่น

มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543 : 201-265) ได้อ้างถึง Harvery L. Perliws ที่กล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องมีการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรประชาชน เนื่องจาก

1) การพัฒนาที่มุ่งเน้นตัวประชาชน ไม่มีทางเลือกอื่น นอกจากการจัดตั้งองค์กรประชาชนให้มีสำหรับการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และการพึ่งพากันระหว่างประชาชน

2) สังคมทำหน้าที่จัดตั้งบนพื้นฐานหลักการองค์กรประชาชน ดังนั้นการจัดตั้งองค์กรประชาชนจะเป็นเทคนิคให้การศึกษาผ่านประสบการณ์สำหรับอนาคตของพวกเขา

3) องค์กรประชาชนไม่ใช่ของใหม่ในประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะระบบเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และวัฒนธรรม ล้วนมีพื้นฐานจากหลักการองค์กรประชาชน

4) การจัดตั้งองค์กรประชาชน จะทำให้ประชาชนสามารถวางแผนได้อย่างเป็นระบบในการสนองความต้องการพื้นฐาน

นอกจากนี้ได้อย่างถึง ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ที่ได้อธิบายความสำคัญของกระบวนการกลุ่มในงานพัฒนาว่า การพัฒนาจะต้องเป็นแบบกลุ่ม (Collective) ชาวบ้านจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ และต้องมีการรวมตัวกันในรูปสหพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในหน่วยย่อย คือ ในหมู่บ้าน และหมู่บ้านเหล่านี้สามารถที่จะร่วมกันเป็นสหพันธ์ กล่าวคือ ต้องพัฒนาให้เป็นเขต ควรจะมียุ้งฉาง โรงเรียน และศูนย์วัฒนธรรม สามารถรองรับสถาบันภายนอก เช่น พ่อค้าและรัฐ ได้อย่างมีพลัง

5.7 บทบาทขององค์กรประชาชน

สรุปบทบาทหน้าที่ขององค์กรประชาชนตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งได้ ดังนี้

5.7.1 **องค์กรทางเศรษฐกิจ** มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้ รวบรวมผลผลิตและผลิตภัณฑ์ทุกชนิดของสมาชิกมาจัดการขายหรือแปรรูปออกขาย จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องอุปโภคบริโภค และสิ่งของอื่นๆ ที่สมาชิกต้องการมาจำหน่ายให้แก่สมาชิก ช่วยเหลือสมาชิกโดยการให้ยืมหรือให้กู้เงินหรือสิ่งอื่นๆ เพื่อใช้ในการยังชีพ หรือประกอบอาชีพ

5.7.2 **องค์กรทางสังคมและวัฒนธรรม** มีบทบาทหน้าที่ ดังนี้ คือสำรวจและรวบรวมปัญหาและความต้องการของสมาชิก ดำเนินการแก้ไขปัญหาและความต้องการตามที่ได้ประชุมตกลงกัน หากเกินขีดความสามารถของกลุ่มก็นำเสนอขอรับการสนับสนุนช่วยเหลือจากคณะกรรมการหมู่บ้าน และองค์การบริหารส่วนต่างๆ ให้ความร่วมมือกับหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชนในการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชน

5.7.3 **องค์กรทางด้านสิ่งแวดล้อม** จะเป็นองค์กรที่มีบทบาทในการศึกษาสถานการณ์ ติดตามผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งจัดกิจกรรม และประสานงานผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการประสานงานกันทั้งภาครัฐ เอกชน และองค์กรเครือข่าย

5.7.4 **องค์กรทางด้านส่งเสริมเครือข่าย** เป็นองค์กรที่มีบทบาทในระดับกว้าง คือการร่วมมือกันระหว่างองค์กรประชาชนต่างๆ ที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเครือข่าย องค์กรเครือข่าย จะมีทั้งการส่งเสริม

การดำเนินการร่วมกันในองค์กรที่มีกิจกรรมเหมือนกันหรือต่างกิจกรรมก็ได้ นอกจากนี้องค์กรเครือข่ายยังมีบทบาทในการรณรงค์ผลักดัน ตำรวจและประสานงานกับองค์กรต่างๆ ทั้งรัฐและเอกชนในระดับสูงขึ้น เพราะองค์กรลักษณะนี้จะมีสมาชิกเครือข่ายความร่วมมือในระดับกว้าง

จากที่กล่าวมา หากจะสรุปบทบาทหลัก ๆ โดยรวมขององค์กรประชาชนที่สามารถที่จะสรุปบทบาทหลัก ๆ ที่ทุกองค์กรจะมีได้ 3 ประการ คือ

1. เป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ท่ามกลางความเคลื่อนไหวขององค์กร จะต้องประกอบไปด้วยการเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหาให้การศึกษาเผยแพร่วางแผนปฏิบัติการและสรุปประเมินผล ทั้งหมดดังกล่าวคือ กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านนั่นเอง การเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการกลุ่มนั้น ย่อมอุดมไปด้วยเหตุผล และมีความถูกต้องมากกว่าการตัดสินใจของคน ๆ เดียว องค์กรชาวบ้าน จึงเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ เป็นโรงเรียนฝึกฝนให้ทุกคนมีความเป็นเหตุเป็นผลและจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย
2. เป็นอำนาจแห่งการต่อรอง ความเป็นปึกแผ่นและมีพลัง ย่อมมีอำนาจเหนือกว่า

3. เป็นศูนย์กลางแห่งการระดมทุนของชุมชน ชุมชนที่มีการตั้งองค์กรย่อมมีอำนาจแห่งการระดมทุนไม่ว่าจะเป็นเงินสด ที่ดินหรือปัจจัยการผลิตอื่นๆ ทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนทุนในการประกอบอาชีพและสวัสดิการของชุมชนได้อย่างเป็นจริง

5.8 กระบวนการก่อเกิดและการพัฒนาองค์กรประชาชน

กระบวนการก่อเกิดและการพัฒนาองค์กรประชาชนนั้น ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543:270-274) ได้อ้างถึง พัฒน์ บุญรัตนพันธ์ ที่อธิบายหลักการส่งเสริมการรวมกลุ่ม เรียกว่า “หลักการรวมกลุ่ม 3 ชั้น 8 ตอน” ไว้ดังนี้

5.8.1 **ขั้นที่ว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่ม** การจัดตั้งกลุ่มเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่ง เพราะหากได้ดำเนินการจัดตั้งให้ถูกวิธีทุกขั้นตอนแต่เริ่มแรก ก็จะทำให้กลุ่มมีคุณค่า และเจริญก้าวหน้าไปสู่ขั้นตอนอื่นได้ง่ายขึ้น ในการจัดตั้งกลุ่มมีหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ 8 ตอน กล่าวคือ 1) การค้นหาผู้นำ หรือหน่วยนำของหมู่บ้าน 2) การหาความต้องการแต่ละบุคคล ก่อนที่จะนำมากำหนดเป็นความต้องการร่วมของกลุ่ม 3) ว่าด้วยความสมัครใจในการเข้าร่วมกลุ่ม รวมถึงการสร้าง ความซื่อสัตย์ และความภักดีต่อกลุ่ม 4) ว่าด้วยสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน 5) ว่าด้วยการมีวิถีที่ใกล้เคียงกัน ทำให้มีความคิดอ่าน ความสนใจ ความต้องการและความสามารถในการทำงานใกล้เคียงกัน เข้าใจกันง่ายในการทำงาน 6) ว่าด้วยเพศเดียวกัน กิจกรรมบางอย่างอาจจำเป็นต้องแบ่งแยกเพศ ในขณะที่บางกิจกรรมอาจร่วมกันทำทั้งหญิงและชาย 7) ว่าด้วยการมีความสัมพันธ์ต่อกันไม่ขัดแย้ง การที่กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว ช่วยกันคิด ช่วยกันทำ จนทำให้งานกลุ่มสำเร็จตาม

วัตถุประสงค์ที่ต้องการ 8) ว่าด้วยสถานการณ์บีบตัว หมายถึง สถานการณ์ที่จะทำให้คนเรารวมกัน เพื่อความอยู่รอด เพื่อผลประโยชน์ ฯลฯ ซึ่งตรงกับความต้องการของกลุ่มหรือสมาชิกที่จะมารวมกัน

สรุปแล้ว ในขั้นที่ 1 การจัดตั้งกลุ่มนี้มีส่วนประกอบที่สำคัญอยู่สามประการ คือ ตอนที่ 1 เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้นำกลุ่ม ตอนที่ 2-7 เป็นเรื่องเกี่ยวกับสมาชิกในกลุ่ม และตอนที่ 8 เป็นเรื่องของสถานการณ์ ซึ่งถ้าหากมีครบส่วนประกอบทุกชนิดแล้วก็จะเกิดกลุ่มได้ นักพัฒนาควรจะต้องดำเนินการในขั้นนี้ให้รอบคอบ เพราะมีฉะนั้นแล้ว อาจจะนำกลุ่มยุบสลายไปในภายหลัง ซึ่งอาจจะทำให้เสียกำลังใจที่จะจัดการรวมกลุ่มต่อไปได้

5.8.2 ขั้นที่ว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่ม หลังจากที่ได้ดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอย่างถูกวิธีในขั้นที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย 8 ตอนแล้ว จะต้องส่งเสริมให้เกิดกลุ่ม “การเคลื่อนไหว” เพราะการเคลื่อนไหวของกลุ่มเป็นขั้นตอนที่สำคัญอันจะช่วยผลักดันให้เกิดพลังการต่อสู้ และพลังการต่อรองในโอกาสต่อไป

ในขั้นของการเคลื่อนไหวของกลุ่มซึ่งเน้นขั้นที่ 2 มีหลักเกณฑ์ที่ควรยึดถืออยู่ด้วยกัน 8 ตอน คือ 1) ว่าด้วยการส่งเสริมการประชุมพบปะ เพื่อแลกเปลี่ยนทรรศนะความคิดซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มให้แน่นแฟ้นขึ้นและหาแนวทางปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย 2) ว่าด้วยการส่งเสริมแนวความคิด ยกระดับจิตใจของสมาชิกกลุ่ม 3) ว่าด้วยส่งเสริมการมีระเบียบวินัย ได้แก่ การมีกฎเกณฑ์ข้อบังคับในการรวมกลุ่ม และมีระเบียบวินัยในการปฏิบัติต่อกัน 4) ว่าด้วยส่งเสริมสัมพันธภาพบุคคลเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มให้มีความกลมเกลียวแน่นแฟ้น 5) ว่าด้วยการส่งเสริมกิจกรรม เพื่อทำให้กลุ่มได้เคลื่อนไหว และเป็นการฝึกกลุ่มให้ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง 6) ว่าด้วยส่งเสริมวิชาการ ควรส่งเสริมทางวิชาการ ความรู้ใหม่ ๆ ในรูปแบบต่างๆ ที่จำเป็นและเกิดประโยชน์โดยตรงต่อกลุ่ม 7) ว่าด้วยการส่งเสริมผลประโยชน์ร่วม เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้กลุ่มดำรงอยู่ได้ การจัดสรรผลประโยชน์ต้องเที่ยงธรรม เสมอภาค หากขาดประโยชน์ร่วมกัน หรือขัดผลประโยชน์กัน กลุ่มก็จะแตกความสามัคคีและสลายตัวในที่สุด และ 8) ว่าด้วยส่งเสริมและดำรงไว้ซึ่งสถานภาพผูกพัน โดยพยายามส่งเสริมให้มีความผูกพันระหว่างสมาชิก ส่งเสริมให้ทุกคนมีบทบาทหน้าที่ในกลุ่ม และรู้จักรับผิดชอบร่วมกันกับกลุ่ม

สรุปแล้ว ในขั้นที่ 2 ที่ว่าด้วยการเคลื่อนไหวของกลุ่มนั้น มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ระเบียบวินัย (ตอนที่ 3) วัตถุประสงค์ร่วมหรือผลประโยชน์ร่วม (ตอนที่ 7) และกิจกรรมต่าง ๆ (ตอนอื่นๆ นอกเหนือจากตอนที่ 3 และตอนที่ 7) ฉะนั้น ในขั้นนี้จะเห็นได้ว่าเป็นขั้นการลงมือดำเนินงานกิจการต่างๆ ของกลุ่ม ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของนักพัฒนาที่จะต้องจัด

กิจกรรมต่างๆ ให้มีอยู่เสมอ เพราะสิ่งต่างๆ เหล่านี้จะเป็นเครื่องผูกมัดหรือยึดโยงให้กลุ่มคงอยู่ไม่แตกสลาย

5.8.3 ขั้นที่ว่าด้วยการเจริญเติบโตของกลุ่ม ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ว่าด้วยสหพันธกรรมกลุ่ม เป็นการทำให้กลุ่มเล็ก ๆ มาสนธิเข้าเป็นกลุ่มใหม่กลุ่มเดียว 2) ว่าด้วยการสร้างหน่วยนำร่อง โดยการนำเอาตัวแทนหรือผู้นำของแต่ละกลุ่มมารวมกันเป็น “หน่วยนำร่วม” เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มเล็ก ประสานงาน ประสานผลประโยชน์ระหว่างกลุ่ม 3) ว่าด้วยการสร้างผลประโยชน์ร่วม เพื่อช่วยให้กลุ่มเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกัน เกาะติดกันเพราะเกิดผลประโยชน์ในกิจกรรมร่วมกัน แต่ละกลุ่มมีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมที่ดำเนินการ 4) ว่าด้วยกิจกรรมพึ่งพา เป็นวิธีการที่กลุ่มจะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมี “หน่วยนำร่วม” เป็นตัวกลางช่วยให้กิจกรรมของกลุ่มต่างๆ มีความเกี่ยวพัน พึ่งพากันแล้วจึงจะมีผลประโยชน์สูงขึ้น 5) ว่าด้วยสนธิวิชาการเป็นการแลกเปลี่ยนและอาศัยความรู้ ทักษะ ตลอดจนความต้องการระหว่างกลุ่มที่มีต่อกัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความสามารถและกิจกรรมอื่นใหม่ ๆ 6) ว่าด้วยการสร้างพลังร่วมในการดำเนินการร่วม โดยการส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการร่วมทุน ร่วมวิชาการ ร่วมจัดการ ร่วมกำลังคน ร่วมกำลังวัสดุ ซึ่งถ้ากลุ่มได้รวมกันมากเท่าไร พลังมหาศาลก็จะเกิดขึ้นเท่านั้น 7) ว่าด้วยลดความสิ้นเปลืองร่วม ได้แก่ การลดความสิ้นเปลืองของแรงงาน วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งด้านบริหาร และการบริการด้วย และ 8) สร้างพลังสำรอง ก็คือ อำนาจของกลุ่มในการรักษาผลประโยชน์และดำรงกลุ่มไว้พลังสำรองเป็นพลังในการต่อสู้ของชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่ม จึงนับว่าเป็นหัวใจสำคัญยิ่งของการพัฒนา

กระบวนการพัฒนาของกลุ่ม มี 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. **การรวมกลุ่มหรือระยะการก่อตั้ง** เป็นระยะแรกของการพัฒนาการ หรือระยะที่เพิ่งจะมาพบหรือมารวมกัน สมาชิกกลุ่มจะมีความไม่แน่ใจในเป้าหมาย โครงสร้าง ระเบียบปฏิบัติของกลุ่มหรือแม้แต่บทบาทของสมาชิกเอง แต่ละคนมีความรู้ดีที่ตนเองเป็นศูนย์กลางหรือคนสำคัญของกลุ่ม สภาพกลุ่มยังรวมไม่คิดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่วนใหญ่ยังสวงนทำที่และพยายามที่จะแสดงคนให้บุคคลอื่นยอมรับและรู้จัก สมาชิกกลุ่มจะใช้เวลาในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับตัวสมาชิกและกลุ่ม โดยพยายามทำให้เป้าหมายกลุ่มความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. **ความวุ่นวายหรือความขัดแย้งหรือระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ** เมื่อผ่านขั้นตอนแรกมาได้ก็หมายถึงว่าสมาชิกมีความเป็นกลุ่มในการรวมตัวกันมากขึ้น แต่ยังเป็นขั้นตอนหรือระยะที่สมาชิกแต่ละคนยังไม่ยอมตกลงกันได้ สมาชิกคอยจับผิด โต้แย้งหรือโต้เถียงกัน ความรู้ดีของสมาชิกจะเกิดความขัดข้องใจหรือขัดแย้งในใจเพราะไม่แน่ใจว่า กลุ่มจะเอาอย่างไรและจะมีข้อสรุปที่ดีอย่างไร สมาชิกกลุ่มยังจะแสดงตัวที่จะเป็นผู้นำ หรือคัดค้านการเป็นผู้นำของบุคคลอื่น

3. การเกิดบรรทัดฐานหรือการหนีกรรมหรือระยะยินยอม เป็นขั้นตอนหรือระยะที่สมาชิกกลุ่มหันหน้าเข้าหากัน เพราะได้เรียนรู้อะไรจากกลุ่มมากขึ้น สมาชิกกลุ่มจะเริ่มพิจารณาแก้ไขข้อบกพร่องของตนเองให้เข้ากับกลุ่ม ถ้ายังต้องการให้กลุ่มเกิดขึ้นและดำเนินการต่อไป สมาชิกกลุ่มจะลดการใช้อารมณ์ ยินยอมรับฟังเหตุผลและเกิดความรับผิดชอบที่จะนำข้อคิดเห็นที่ได้จากกลุ่มมาปฏิบัติ สมาชิกกลุ่มจะยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับโครงสร้างกลุ่ม และมีการตระหนักถึงการมีอยู่ของกลุ่มที่สังกัด สิ่งสำคัญที่จะเกิดขึ้นในระยะหรือขั้นตอนนี้ก็คือบรรทัดฐานของกลุ่ม ซึ่งก็คือแบบแผนพฤติกรรมที่สมาชิกกลุ่มพึงปฏิบัติ

4. การปฏิบัติการหรือระยะปฏิบัติการ เป็นระยะที่กลุ่มร่วมมือประสานงานกันอย่างดี เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายของกลุ่ม มีผลงานออกมาจากการดำเนินงานกลุ่ม ปัญหาของกลุ่มจะได้รับการแก้ไขร่วมกัน โดยให้ความยืดหยุ่นในการแก้ไข และยึดถือบทบาทหน้าที่เพื่อให้บรรลุภารกิจกลุ่มเป็นหลัก ในการพิจารณาและมักจะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง เป้าหมาย ตลอดจนสัมพันธภาพทั้งของกลุ่มและของสมาชิกส่วนบุคคลในทิศทางที่ดีขึ้น

5. การแยกตัวหรือทอดถอนหรือระยะล่มสลาย เป็นขั้นตอนหรือระยะสุดท้ายในกระบวนการพัฒนาของกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มอาจจะรู้สึกถึงการกิจที่กำลังเสร็จสิ้นตามเป้าหมาย และต้องมีความพร้อมหรือการยอมรับการแยกจากกันด้วยดี ซึ่งในระยะนี้สมาชิกกลุ่มหรือคุณค่าของบุคคลอื่น และคุณค่าของตัวเองมากกว่าเป้าหมายกลุ่มหรือคุณค่าของบุคคลอื่น การยอมรับกลุ่มน้อยลงโดยสนใจตัวเองมากขึ้น ซึ่งเป็นสัญญาณสมาชิกที่มีต่อกลุ่มถึงการทอดถอนและการแยกตัวที่จะนำไปสู่การสลายกลุ่มในที่สุด อย่างไรก็ตามขั้นตอนนี้อาจจะเฉพาะกับบางคนที่แยกตัวออกไปโดยกลุ่มยังคงอยู่ หรือแยกตัวออกไปทั้งหมดจนสลายกลุ่มได้

5.9 ความสำคัญของกลุ่ม

ความสำคัญของกลุ่มที่มีต่อสมาชิกพอกล่าวได้ ดังนี้

5.9.1 *สนองตอบความต้องการพื้นฐานส่วนบุคคลของสมาชิก* แม้ว่าความต้องการส่วนบุคคลของสมาชิกมีความแตกต่างกันไปในสมาชิกแต่ละคน แต่ส่วนใหญ่ก็มักจะมีความต้องการพื้นฐานเหมือนกันอันได้แก่ ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรัก ความต้องการการยอมรับ ความต้องการความมั่นคงและความต้องการความสบายใจ ซึ่งความต้องการเหล่านี้บางครั้งไม่สามารถได้มาด้วยลำพังตัวเพราะต้องอาศัยการแสดงออกจากบุคคลอื่นด้วย เช่น การยกย่องเชิดชูเพื่อแสดงการยอมรับ กลุ่มสามารถเป็นที่มาของคำตอบในความต้องการเหล่านี้ได้ เพราะกลุ่มที่ดีจะประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน สมาชิกในกลุ่มสามารถที่จะให้ความรักความอบอุ่น ความไว้วางใจ ความเชื่อใจ ความดูแลเอาใจใส่ และการยกย่องสรรเสริญซึ่งกัน

และกัน การตอบสนองความต้องการพื้นฐานเหล่านี้คือสิ่งที่กลุ่มสามารถนำมาให้แก่สมาชิกทุกคนได้ตามความต้องการและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล

5.9.2 ให้ผลตอบแทนที่ไม่อาจได้มาด้วยเอกเทศ กลุ่มสามารถให้ผลตอบแทนแก่สมาชิกของกลุ่มได้มากขึ้น เพราะผลตอบแทนบางอย่างกลุ่มอาจไม่สามารถรับได้เทียบเท่ากับการเป็นสมาชิกกลุ่ม ถ้าบุคคลนั้นอยู่เพียงลำพัง เช่น ค่าตอบแทนทางเศรษฐกิจที่บุคคลอาจได้รับระดับหนึ่งถ้าทำงานเพียงลำพังตัว แต่ถ้าได้รวมกลุ่มจนทำงานได้ผลมีคุณค่ามากขึ้นและมีอำนาจต่อรองเนื่องจากมีพลังความเป็นกลุ่มมากขึ้น บุคคลนั้นก็จะมีโอกาสที่จะได้รับค่าตอบแทนมากขึ้น เป็นต้น

5.9.3 ส่งเสริมการพัฒนาสมาชิก กลุ่มสามารถเป็นแหล่งถ่ายทอด และกระจายความรู้ให้สมาชิกทั้งยังช่วยปลูกฝังทัศนคติสมาชิกให้ถูกต้อง และช่วยฝึกฝนทักษะสมาชิกให้มีความชำนาญได้ในเวลาเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น การอบรมโดยกลุ่มจะช่วยให้สมาชิกผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้และมั่นใจขึ้น โดยกระบวนการกลุ่ม และมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับบุคคลอื่นจนทำให้สามารถได้รับการพัฒนาอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้กลุ่มยังเป็นผู้ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกได้ค้นคว้า เพื่อพัฒนาตัวเองตามบทบาทของกลุ่มได้เป็นอย่างดีด้วยการให้สมาชิกได้ข้อมูลที่จะเรียนรู้ตนเอง โดยเปรียบเทียบกับมาตรฐานหรือบุคคลอื่น เพื่อหาจุดบกพร่องที่จะแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตนเองเพื่อไปสู่ความสำเร็จยิ่งขึ้นต่อไป

5.9.4 เป็นเครื่องมือฝึกฝนให้แก่สมาชิก กลุ่มสามารถเป็นเครื่องมือฝึกฝนทักษะทางความคิดให้แก่สมาชิกได้หลายลักษณะ โดยเป็นทั้งกระจกส่องสะท้อนให้สมาชิกต่าง ๆ ทั้งของตนเอง บุคคลอื่น และสภาพแวดล้อมภายนอก และเป็นเครื่องมือฝึกหัดทดสอบให้สมาชิกได้ฝึกฝนปฏิบัติในบางสิ่งบางอย่างก่อน ไปสู่สังคมหรือสถานการณ์ที่เป็นจริงสมาชิกมีความแตกต่างกันไปในสมาชิกแต่ละคน

5.9.5 เป็นอิฐเสริมพลังและฐานะให้แก่สมาชิก กลุ่มสามารถสร้างให้บุคคลหนึ่งมีพลังและฐานะเพิ่มมากขึ้นได้โดยเฉพาะจากตำแหน่งหรือการติดต่อกับบุคคลภายนอก ดังเช่น ถ้าบุคคลหนึ่งไปติดต่อกับบุคคลอื่น โดยลำพังอาจจะได้รับการต้อนรับจากบุคคลภายนอกในระดับความสำคัญระดับหนึ่ง แต่ถ้าเปลี่ยนบุคคลนั้นให้มาอยู่ในฐานะสมาชิกกลุ่มแทนการอยู่ลำพังตัวคนเดียว ชื่อเสียงกำหนดหรือบังคับให้อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แม้ว่าจะแต่ละบุคคลจะมีหรือไม่มีความต้องการเช่นนั้นก็ตาม ลักษณะกลุ่มดังกล่าวจะพบอยู่บ่อย ๆ ในการเกิดกลุ่มในองค์กร โดยองค์กรบังคับหรือกำหนดให้มีขึ้น เช่น องค์กรกำหนดสายงานแล้วให้บุคคลจำนวนหนึ่งไปทำงานร่วมกันในสายงานนั้น ๆ หรือองค์กรกำหนดให้หน่วยงานสร้างกลุ่มขึ้นมาเพื่อรองรับนโยบายในการปฏิบัติงาน เป็นต้น สิ่งที่เกิดขึ้นจากที่องค์กรกำหนดดังกล่าวก็คือกลุ่มซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกที่เต็มใจหรือไม่เต็มใจก็ได้ อำนาจซึ่งเป็นกำลังของกลุ่มก็คือ ฐานะและ

ตำแหน่งของบุคคลนั้นในกลุ่มก็จะคิดจะกลายเป็นส่วนเสริมให้บุคคลภายนอกต้องให้ความต้อนรับ โดยระดับความสำคัญของบุคคลนั้นสูงขึ้นกว่าเดิม

5.9.6 สร้างความมั่นใจในการปฏิบัติ กลุ่มจะช่วยให้สมาชิกกลุ่มมีความมั่นใจในการปฏิบัติ กิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น โดยเฉพาะการปฏิบัติซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงซึ่งบุคคลทั่วไปจะไม่ค่อยกล้ากระทำให้เกิดขึ้น แต่สมาชิกกลุ่มจะมีความมั่นใจในพลังที่เกิดจากกลุ่ม จนทำให้มีความกล้าหาญในการทำงานที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ความกล้าหาญและความมั่นใจในการปฏิบัติงานจะสามารถนำไปสู่ ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน และประสิทธิผลของผลงานมากกว่าการปฏิบัติโดยปกติธรรมดาทั่วไป

5.9.7 เป็นแหล่งสร้างมิตรภาพและสัมพันธภาพ กลุ่มจะช่วยสร้างสัมพันธภาพที่มีต่อกันอยู่แล้วให้กระชับใกล้ชิดเป็นสัมพันธภาพที่ดีต่อกันมากยิ่งขึ้นด้วยกิจกรรมของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หรือกิจกรรมการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้กลุ่มยังช่วยให้สมาชิกกลุ่มมีมิตรจำนวนมากขึ้นตามการขยายขนาดของกลุ่ม ซึ่งไม่ใช่มิตรที่ได้จากสมาชิกกลุ่มภายในกลุ่มอย่างเดียว กลุ่มที่ดีมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับจะได้รับการต้อนรับได้ มิตรภาพ และสัมพันธภาพที่ดีจากบุคคลภายนอกกลุ่มด้วย

นอกจากความสำคัญที่กลุ่มมีต่อสมาชิกโดยตรงแล้ว กลุ่มยังมีความสำคัญต่อองค์กรอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกลุ่มที่ถูกจัดตั้งภายในองค์กร ซึ่งจะเกิดจากการจัดตั้งขององค์กรเอง หรือเกิดจากความสมัครใจของสมาชิกในองค์กรเองก็ตาม โดยกลุ่มจะมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์กรดังนี้

1. ช่วยทำให้งานใหญ่สำเร็จ
2. ช่วยรวบรวมและประสานความสามารถ
3. สร้างการตัดสินใจร่วม
4. เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมของบุคคล
5. เป็นเครื่องมือช่วยในการเปลี่ยนแปลง
6. เสริมการบริหารและการแก้ปัญหาให้มีคุณภาพ
7. เป็นเครื่องช่วยสร้างความมั่นคงในองค์กร

5.10 วัตถุประสงค์ของกลุ่ม

วัตถุประสงค์สำคัญที่เป็นวัตถุประสงค์หลักที่แต่ละกลุ่มยึดถือคล้ายกัน มีดังนี้

5.10.1 เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิก ถือได้ว่าเป็นวัตถุประสงค์สำคัญที่สุดของทุกกลุ่ม เพราะไม่ว่าจะเป็นก่อตั้งหรือถูกจัดตั้งลักษณะใดก็ตามต่างก็จะมีวัตถุประสงค์

เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกให้ได้มากที่สุด ถ้าสมาชิกกลุ่มใดพบว่า กลุ่มไม่สามารถตอบสนองความต้องการให้ได้แล้ว สมาชิกในกลุ่มคนนั้นก็มักจะค่อย ๆ ห่างและหายไปจากกลุ่มในที่สุด

5.10.2 เพื่อการสร้างการรวมพลังไปสู่ความสำเร็จ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อต้องการให้เกิดพลังในการทำกิจกรรม การรวมคนเป็นกลุ่มเพื่อให้เกิดพลังในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากขึ้น กำหนดหรือบังคับให้อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แม้ว่าแต่ละบุคคลจะมีหรือไม่มีความต้องการเช่นนั้นก็ตาม ลักษณะกลุ่มดังกล่าวจะพบอยู่บ่อย ๆ ในการเกิดกลุ่มในองค์กร โดยองค์กรบังคับหรือกำหนดให้มีขึ้น

5.10.3 เพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง เมื่อเกิดกลุ่มก็จะเกิดอำนาจต่อรองของกลุ่มขึ้นพร้อมกัน

5.10.4 เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์ความคิดเห็น หลายกลุ่มถูกจัดตั้งขึ้นมาเพราะสมาชิกในกลุ่มต้องการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือประสบการณ์หรือความคิดเห็นในเรื่องที่มีความสนใจและความต้องการร่วมกัน ซึ่งอาจเป็นเรื่องงาน สังคม การเมือง หรือบันเทิงก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสมาชิกกลุ่มว่ามีความต้องการในเรื่องอะไรสมาชิกมีความแตกต่างกันไปในสมาชิกแต่ละคน

5.10.5 เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน หลายกลุ่มถูกจัดตั้งขึ้นมาเพื่อให้กลุ่มได้ช่วยสมาชิก หรือสมาชิกได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กลุ่มชวานากีดี กลุ่มเลี้ยงหมูก็ดี ล้วนมีพื้นฐานมาจากความต้องการรวมตัวผู้ประกอบอาชีพเดียวกันให้เข้ามาช่วยเหลือเกื้อกูล และสนับสนุนซึ่งกันและกันในรูปแบบของกลุ่มอาชีพนั่นเอง

5.10.6 เพื่อสร้างการเรียนรู้ ในการถ่ายทอดวิทยาการหนึ่งก็คือวิธีการหนึ่งในการถ่ายทอดผ่านกลุ่ม โดยคาดหวังว่ากลุ่มจะช่วยสร้างการเรียนรู้ให้แก่สมาชิกในกลุ่ม โดยทำให้สมาชิกกลุ่มเรียนรู้เร็วขึ้น เข้าใจมากขึ้น ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างการเรียนรู้โดยใช้กลุ่ม นอกจากจะช่วยประหยัดเวลาและทรัพยากรในการถ่ายทอดแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ประสบการณ์ เพื่อเพิ่มโลกทัศน์และมุมมองให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้นได้อีกด้วย

5.10.7 เพื่อเป็นสื่อกลางในการประสานงาน ในกรณีแต่ละบุคคลอาจจะมีข้อจำกัดทางด้านความคิดต่อสื่อสาร

5.10.8 เพื่อสร้างสัมพันธภาพ เนื่องจากกลุ่มต้องมีปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน กลุ่มจึงจะเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธภาพระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น

5.10.9 เพื่อความมั่นคงปลอดภัย วัตถุประสงค์ข้อนี้มักจะเกิดขึ้นกับกลุ่มที่มีสมาชิกเป็นผู้อ่อนแอในเรื่องต่าง ๆ แล้วต้องการสร้างความเข้มแข็งมากขึ้นก็ใช้การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความมั่นคงแข็งแรง

5.10.10 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน วัตถุประสงค์ข้อนี้ส่วนใหญ่จะถูกกำหนดโดยกลุ่มที่ถูกจัดตั้งโดยองค์กรเพราะกลุ่มที่ถูกจัดตั้งโดยองค์กรส่วนใหญ่จะถูกกำหนดขึ้นเพื่อช่วยเหลือแก้ไขปัญหาให้บุคลากรที่ทำงานในองค์กรเป็นหลัก

วัตถุประสงค์ที่เหมาะสมต่อการกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ของกลุ่มควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

- 1) สามารถตอบสนองความต้องการ วัตถุประสงค์ที่เหมาะสมต้องเป็นวัตถุประสงค์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคน รวมทั้งความต้องการของกลุ่มได้
- 2) สามารถยึดเหนี่ยวสมาชิกได้ โดยวัตถุประสงค์ที่เหมาะสมองตอบ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม และการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มได้อย่างดี
- 3) การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ ถ้าสมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสร่วมกำหนดวัตถุประสงค์กลุ่ม สมาชิกกลุ่มก็จะรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของวัตถุประสงค์และจะเห็นว่าวัตถุประสงค์นั้นมีคุณค่า มีความสำคัญที่จะต้องหวงแหน รักษาและพยายามกระทำการใดๆ ที่จะทำวัตถุประสงค์นั้นบรรลุเป้าหมายให้ได้
- 4) ความชัดเจนเป็นไปได้ สมเหตุผล และเกิดประโยชน์เป็นลักษณะสำคัญของวัตถุประสงค์ที่จะทำให้สมาชิกกลุ่มพอใจและเต็มใจที่จะปฏิบัติตาม หรือจะทำให้วัตถุประสงค์นั้นประสบความสำเร็จตามความต้องการสมาชิก
- 5) สร้างผลเชิงรูปธรรมให้สภาพของกลุ่มและสมาชิกดีขึ้น ถ้าวัตถุประสงค์กลุ่มสามารถก่อให้เกิดผลอย่างรูปธรรม โดยทำให้เห็นว่าจะสามารถขย่งสภาพของกลุ่มและสมาชิกกลุ่มได้มากเพียงใด วัตถุประสงค์นั้นก็จะต้องดึงดูดหรือจูงใจสมาชิก กลุ่มได้มากเพียงนั้น

(1) บทบาทของกลุ่ม

โดยความหมายแล้วบทบาท หมายถึง การกระทำซึ่งแสดงออกตามตำแหน่งหรือฐานะที่เป็นอยู่ ดังนั้นบทบาทของกลุ่มจึงหมายถึง การกระทำที่กลุ่มแสดงออกตามสภาพที่กลุ่มดำรงอยู่ โดยบทบาทของกลุ่มจะมีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

- ก. บทบาทที่คาดหวัง หมายถึง บทบาทที่ได้รับการคาดหวังจากฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภายในกลุ่มหรือภายนอกกลุ่มว่ากลุ่มควรจะกระทำอะไรบ้างกำหนดหรือบังคับให้อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แม้ว่าแต่ละบุคคลจะมีหรือไม่มีความต้องการ

เช่นนั้นก็ตาม ลักษณะกลุ่มดังกล่าวจะพบอยู่บ่อย ๆ ในการเกิดกลุ่มในองค์กร โดยองค์กรบังคับหรือกำหนดให้มีขึ้น

ข. *บทบาทที่กลุ่มต้องการ* หมายถึง บทบาทที่กลุ่มมีความประสงค์หรือความต้องการที่จะแสดงออกกำหนดหรือบังคับให้อยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน แม้ว่าแต่ละบุคคลจะมีหรือไม่มีความต้องการเช่นนั้นก็ตาม ลักษณะกลุ่มดังกล่าวจะพบอยู่บ่อย ๆ ในการเกิดกลุ่มในองค์กร โดยองค์กรบังคับหรือกำหนดให้มีขึ้น

ค. *บทบาทที่กลุ่มแสดงออก* หมายถึง บทบาทที่กลุ่มแสดงออกมาอย่างแท้จริง บทบาทของกลุ่มที่ได้จากการคาดหวังของฝ่ายต่าง ๆ จะเป็นบทบาทของกลุ่มตามความคาดหวังของผู้บริหารกลุ่ม สมาชิกในกลุ่ม บุคคลที่อยู่นอกกลุ่ม ตลอดจนองค์กรที่กลุ่มสังกัดหรือองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถประมวลบทบาทที่คาดหวังจากกลุ่มของฝ่ายต่าง ๆ ได้ดังนี้

- ตอบสนองความต้องการ บทบาทที่ทุกฝ่ายปรารถนาก็คือ การที่กลุ่มสามารถตอบสนองความต้องการของฝ่ายต่าง ๆ ได้มากที่สุด
- สร้างภาพลักษณ์และความภาคภูมิใจ การที่กลุ่มมีภาพลักษณ์ที่ดี มีชื่อเสียง เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปย่อมสร้างความภาคภูมิใจให้แก่สมาชิก ตลอดจนองค์กรนั้นสังกัด
- สร้างผลงานที่มีคุณภาพ องค์กรที่จัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่กลุ่มนั้นสังกัด รวมทั้งสมาชิกทุกคนในกลุ่มต่างคาดหวังให้กลุ่มมีผลงานที่ดี มีคุณภาพ มีประโยชน์กับทุกฝ่าย
- สร้างบรรยากาศที่ดี บทบาทนี้ของกลุ่มก็คือบทบาทในการเป็นกันชนระหว่างองค์กรกับบุคคลในองค์กรหรือระหว่างสมาชิกกลุ่มด้วยกันหรือระหว่างสมาชิกกลุ่มกับบุคคลนอกกลุ่ม หรือระหว่างองค์กรสังกัดกับองค์กรอื่น
- เป็นเครื่องมือในการบริหาร ทั้งสมาชิกกลุ่มและองค์กรต่างคาดหวังให้กลุ่มเป็นเครื่องมือช่วยบริหาร โดยเฉพาะผู้บริหารทั้งหลายที่คาดหวังให้กลุ่มต่าง ๆ เป็นพลังขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้
- เป็นเวทีทดสอบอิสระ กลุ่มสามารถทดสอบ ทดลองสิ่งที่ต้องการทราบหรือต้องการกระทำได้อย่างดีเพราะกลุ่มขนาดเล็กและมีความคล่องตัว ทั้งในบางกรณียังกำหนดบุคคลที่เข้าร่วมได้ง่ายและตรงตามความต้องการ
- เป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวของสมาชิก โดยสมาชิกกลุ่มจะคาดหวังให้กลุ่มได้เป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวทางใจ หรือการดำรงชีวิตหรือการทำงานก็ตาม

- เป็นแหล่งข้อมูลที่มีคุณภาพ เนื่องจากกลุ่มที่ดีจะมีบรรยากาศเปิดกว้าง ด้วยความไว้วางใจ มีการให้ข้อมูลอย่างเปิดเผยตรงไปตรงมา และตรงข้อเท็จจริง ทั้งองค์กรและสมาชิกจึงคาดหวังให้ได้เป็นแหล่งข้อมูลคุณภาพที่จะให้ข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำเชื่อถือได้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาหรือตัดสินใจให้ถูกต้องเหมาะสมต่อไป

- บริการช่วยเหลืออำนวยความสะดวก สมาชิกกลุ่มหลายส่วนที่คาดหวัง ให้กลุ่มช่วยทำหน้าที่ให้การบริการช่วยเหลือ หรืออำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกในกรณีที่สมาชิกมีความต้องการและไม่สามารถดำเนินการได้

- เสริมสร้างการพัฒนา สมาชิกจำนวนมากที่สมัครเข้าร่วมกลุ่มเป็นแหล่งฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถทักษะ และความชำนาญของสมาชิก

- สมาชิกกลุ่มจะคาดหวังให้กลุ่มเป็นแหล่งจูงใจให้สมาชิกมีขวัญกำลังใจในการทำงาน หรือการดำรงคงอยู่ต่อไป

- เสริมสร้างพลัง สมาชิกกลุ่มจะคาดหวังให้กลุ่มเป็นพลังส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานหรือการกระทำอื่น ๆ เพื่อที่จะได้เกิดความเชื่อมั่นในการปฏิบัติมากขึ้น

- เป็นตัวกลางในการประสานงาน เนื่องจากมีหลายอย่างที่สมาชิกกลุ่มหรือองค์กรจะติดต่อเองแล้วไม่คล่องตัวหรือสมาชิกกลุ่มจึงคาดหวังให้กลุ่มมีบทบาทเป็นตัวกลางในการประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ ให้

- เป็นตัวแทนในการเจรจาในการติดต่อ เนื่องจากการรวมตัวเป็นกลุ่มจะทำให้เกิดพลังและอำนาจ ต่อรองมากขึ้นสมาชิกกลุ่มจึงคาดหวังให้กลุ่มมีบทบาทเป็นตัวแทนในการเจรจาติดต่อ เพื่อไม่ให้เกิดความเสียเปรียบดังเช่นที่สมาชิกกลุ่มต้องไปเจรจาติดต่อเอง

- ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ สมาชิกกลุ่มจำนวนไม่น้อยที่เข้าร่วมกลุ่มเพราะคาดหวังให้กลุ่มสามารถให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแก่สมาชิกเพิ่มขึ้น

- ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่ต้องการ เนื่องจากกลุ่มอิทธิพลต่อความคิดการกระทำของสมาชิก ในกลุ่มจนบางครั้งมากกว่าระเบียบข้อบังคับขององค์กร

- สร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยคาดหวังให้กลุ่มที่ตั้งขึ้นเป็นกลุ่มให้มีคุณค่าและคุณภาพอย่างแท้จริง

(2) ความสำคัญและปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการกลุ่ม

ความสำคัญของกระบวนการกลุ่ม ที่มีต่อสมาชิกกลุ่ม กลุ่ม และองค์กร สามารถแยกออกได้ดังนี้

ก. ความสำคัญต่อสมาชิกกลุ่ม กระบวนการกลุ่มมีผลและความสัมพันธ์ต่อสมาชิกกลุ่ม ดังนี้

- ช่วยระบายความเครียดและความกดดัน
- ช่วยสร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดี
- เสริมสร้างการพัฒนาตนเอง
- เสริมสร้างประสิทธิภาพในการทำงาน
- ช่วยการประสานงานให้ราบรื่น
- เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ
- ช่วยตอบสนองความต้องการ

ข. ความสำคัญต่อกลุ่ม กระบวนการกลุ่มมีผลและความสัมพันธ์ต่อกลุ่ม

ดังนี้

- เป็นแรงขับเคลื่อนสู่เป้าหมาย
- สร้างคุณภาพงาน
- การควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์
- ช่วยหลอมให้เป็นหนึ่ง
- ระวังข้อผิดพลาดในความขัดแย้ง
- ทดสอบความมั่นคง
- สร้างความต่อเนื่อง

ค. ความสำคัญที่มีต่อองค์กร เมื่อกระบวนการกลุ่มมีความสำคัญ เพราะมีผลต่อสมาชิกกลุ่มดำเนินการไปด้วยดี เมื่อปฏิสัมพันธ์หรือปฏิกริยาที่สมาชิกต่อกันเป็นไปตามอย่างเหมาะสมสอดคล้องตรงตามความต้องการซึ่งกันและกัน สิ่งที่สมาชิกพบว่าเป็นความประพฤติน่าดี ไม่เหมาะสมที่จะสร้างรอยบาดหมาง หรือความไม่พอใจจนถึงขั้นแตกแยก สมาชิกคนอื่นจะถูกเก็บกดไม่ให้แสดงออกหรือปรับเปลี่ยนไปในทิศทางที่คิดว่าสมาชิกคนนั้นยังต้องการสัมพันธ์ภาพที่ดีกับสมาชิกคนอื่นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเนื่องจากกระบวนการกลุ่มเหล่านี้จะมีส่วนช่วยให้กลุ่มได้ควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของกลุ่มได้เป็นอย่างดี

(3) ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการกลุ่ม คือ ปัจจัยที่มีผลต่ออิทธิพลทำให้กระบวนการกลุ่มเปลี่ยนแปลงหรือไปสู่ทิศทางใดทิศทางหนึ่งจะได้แก่ ความสำคัญดังต่อไปนี้

- โครงสร้างดำเนินการไปด้วยดี เมื่อปฏิสัมพันธ์หรือปฏิกริยาที่สมาชิกต่อกันเป็นไปอย่างเหมาะสมสอดคล้อง ตรงตามความต้องการซึ่งกันและกัน
- บรรทัดฐานของกลุ่มจะเป็นข้อตกลงในกลุ่มว่าสมาชิกกลุ่มทุกคนควรปฏิบัติเป็นตัวอย่าง เพื่อให้กิจกรรมของตนให้เข้ากับบรรทัดฐาน เพื่อให้พฤติกรรมของ

สมาชิกกลุ่มทุกคนอยู่ในระเบียบ หรือแนวทางเดียวกัน ซึ่งมีผลทำให้เกิดแรงผลักดันให้กลุ่มไปสู่เป้าหมายปลายทาง เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีของกลุ่ม

- ขนาดของกลุ่ม ขนาดกลุ่มจะมีผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก โดยตรง กล่าวคือ ถ้าเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ สมาชิกที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เป็นมีจำนวนมาก ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างหลวมๆ ความเข้มแข็งและทั่วถึง ตลอดจนแรงดึงดูดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มซึ่งมีขนาดเล็กกว่า เพราะกลุ่มขนาดเล็กจะมีจำนวนสมาชิกน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มขนาดเล็กจะมีจำนวนสมาชิกน้อย จึงทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่ต่อกันมีความเข้มแข็ง และเป็นไปอย่างทั่วถึงทุกคน

- ความมุ่งหมาย เป็นตัวกำหนดทิศทาง การดำเนินการ ของกระบวนการกลุ่ม โดยกระบวนการที่จะทำให้สมาชิกกลุ่มหรือองค์กร ไปสู่จุดหมายปลายทาง คือ ความมุ่งหมายที่ต้องการนั้น ๆ

- ผู้นำกลุ่ม เนื่องจากผู้นำกลุ่มหรือผู้บริหารกลุ่มคือ บุคคลที่จะช่วยชี้นำ กระตุ้นช่วยเหลือและสนับสนุนส่งเสริมให้สมาชิกอยู่รวมกันในกลุ่ม และทำงานร่วมกันในกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้นำกลุ่มจึงเป็นผู้นำบุคคลที่มีบทบาทต่อกระบวนการกลุ่มเป็นอย่างดี

- การติดต่อสื่อสารในกลุ่ม การติดต่อสื่อสารในกลุ่มคือ เครื่องมือกลไกที่ทำให้สมาชิกมีความเข้าใจต่อกันและมีปฏิสัมพันธ์ ตลอดจน สัมพันธภาพที่ดีต่อกันได้รวดเร็วและต่อเนื่อง ถ้าการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกมีคุณภาพ เอื้ออำนวย และสะดวก

- สภาพพื้นฐานความต้องการและความพร้อมของสมาชิก สมาชิกกลุ่มคือผู้แสดงออกซึ่งพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ และปฏิกิริยาซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวหลักของกระบวนการกลุ่ม เพราะเป็นผู้ทำให้เกิดกระบวนการกลุ่มอย่างนั้น สภาพและความพร้อมของสมาชิกกลุ่มจึงมีผลต่อกระบวนการกลุ่มเป็นอย่างดี

- ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มเนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกมีผลทำให้เกิดปฏิกิริยาหรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันแตกต่างกันออกไป

(4) แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมบุคคลในกลุ่ม

พฤติกรรมของคนในกลุ่ม หมายถึง การกระทำของบุคคลที่เป็นสมาชิกของแต่ละบุคคลทั้งที่สามารถรับรู้ได้โดยตรงและโดยอ้อม โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ

ก. เป็นการกระทำหรือแสดงออกภายนอก โดยเป็นพฤติกรรมที่แต่ละบุคคลแสดงออกมาให้บุคคลอื่นเข้าใจในความต้องการของการแสดงออก เช่น กริยาท่าทาง การเคลื่อนไหว การพูดการเขียน

ข. เป็นความคิดความเข้าใจความเชื่อโดยเป็นพฤติกรรมภายใน ส่วนบุคคลอื่นที่ไม่สามารถจะรับได้โดยตรงแต่จะสามารถรับรู้และทำความเข้าใจได้ด้วยการประเมินจากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออก

ค. เป็นความรู้สึกอารมณ์ ทัศนคติโดยเป็นพฤติกรรมภายในส่วนบุคคลอีกลักษณะหนึ่งที่ยากจะให้บุคคลอื่นได้รับรู้และทำความเข้าใจได้โดยตรง ต้องอาศัยการอนุมานจากพฤติกรรมลักษณะอื่นประกอบ

พฤติกรรมระหว่างบุคคลในกลุ่ม พฤติกรรมระหว่างบุคคลเกิดขึ้นได้ด้วยองค์ประกอบหลายประการ องค์ประกอบสำคัญที่มีผลและทำให้เกิดพฤติกรรมระหว่างบุคคลมีดังนี้

1. **พื้นฐานส่วนบุคคล** หมายถึง ลักษณะและสภาพพื้นฐานที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล ที่ประกอบด้วยสิ่งสำคัญดังนี้

1.1 เป้าหมายและความต้องการ เป้าหมายส่วนบุคคลหมายถึง วัตถุประสงค์ของหรือสถานการณ์ที่บุคคลแต่ละคนแสวงหา เพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของตน

1.2 พฤติกรรมคล้ายตาม เป็นพฤติกรรมของบุคคลที่พยายามให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการหรือความมุ่งหมายของกลุ่มหรือองค์กร โดยพร้อมจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความต้องการ

1.3 พฤติกรรมอิสระเป็นพฤติกรรมของบุคคลตามการรับรู้ และความต้องการของตนเองโดยไม่ยอมให้มีสิ่งใดมาอิทธิพล หรือชี้นำ ถ้าความต้องการของตนเองมีความขัดแย้งกับความต้องการของกลุ่มก็พร้อมที่จะเลือกแสดงพฤติกรรมของตนเอง

1.4 พฤติกรรมขัดแย้งเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่พยายามคัดค้าน ขัดแย้งหรือขัดขวางความต้องการ หรือความต้องการของกลุ่ม โดยพยายามที่จะมีพฤติกรรมไปในทิศทางตรงกันข้ามกับความต้องการขององค์กรหรือกลุ่ม

2. **ความนึกคิดของคน** หมายถึง ความนึกคิดของคนว่าเป็นอย่างไรมีความสัมพันธ์กับเป้าหมายความต้องการความรู้ความสามารถทักษะความชำนาญ ความเชื่อและค่านิยมของคนอย่างไร คือ การที่บุคคลผู้นั้นมีความนึกคิดเกี่ยวกับตน ความนึกคิดเกี่ยวกับตนจะประกอบด้วยส่วนประกอบที่สำคัญได้แก่ ความเชื่อความรู้สึกและพฤติกรรม

3. **ความต้องการระหว่างบุคคล** นอกจากพื้นฐานส่วนบุคคลและความนึกคิดเกี่ยวกับตนแล้ว ความต้องการระหว่างบุคคล จะเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมระหว่างบุคคลที่สำคัญยิ่ง

ตามปกติแล้วบุคคลหนึ่งจะมีความต้องการต่อบุคคลอื่น จะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจในสัมพันธภาพที่มีต่อกัน คือ มีความต้องการในสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ชูทส์ ได้พบว่า ความต้องการระหว่างบุคคล ประกอบไปด้วย ความต้องการใน 3 ลักษณะคือ

3.1 การรวมกลุ่ม ได้แก่ ความต้องการที่จะมีปฏิสัมพันธ์ หรือสังสรรค์สมาคมกับบุคคลอื่น

3.2 การควบคุม ได้แก่ ความต้องการที่จะควบคุมและมีอำนาจจะมีเหนือกว่าบุคคลอื่น

3.3 ความพึงพอใจ ความต้องการความรักความพอใจจากบุคคลอื่นในสถานการณ์หนึ่ง ๆ การมีสิ่งเร้าหลายอย่างเกิดขึ้น และบุคคลจะเลือกรับสิ่งเร้าแตกต่างกันโดยจะเลือกให้ความสนใจเฉพาะสิ่งเร้าที่มีความหมายต่อตนเองมากกว่า และบุคคลแปรความหมายแตกต่างกัน แม้จะเป็นสิ่งเร้าเดียวกันการเลือกรับสิ่งเร้าต่างกัน รวมทั้งการจัดระเบียบและแปรความหมายสิ่งเร้าซึ่งแตกต่างกันนี้จะมีผลทำให้พฤติกรรมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป ซึ่งก็คือการรับรู้ของแต่ละบุคคลทำให้พฤติกรรมของแต่ละคน แตกต่างกันนั่นเอง

4. เป็นการที่ดึงดูดความสนใจ หมายถึง การที่บุคคลหนึ่ง จะมีสิ่งดึงดูดหรือชักจูง โน้มน้าวให้บุคคลอื่น มีความสนใจที่จะมาเป็นมิตร หรืออยู่ใกล้ชิดด้วยซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพฤติกรรมที่ดี และเป็นพฤติกรรมที่บุคคลอื่นประสงค์ให้บุคคลที่เป็นที่ดึงดูดสนใจนั้นให้ความสนใจ หรือพอใจในบุคคลอื่นที่ประสงค์เข้ามาหากกล่าวได้ว่าการเป็นที่ดึงดูดสนใจจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมระหว่างบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมที่ดีต่อกัน

5. การรักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เมื่อบุคคลมาอยู่ร่วมกัน ปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาที่เกิดขึ้น จะเกิดจากการทำงานในกลุ่มร่วมกัน หรือร่วมกิจกรรมกลุ่มกัน ภายใต้เป้าหมายของกลุ่ม และสถานการณ์ของกลุ่มเดียวกัน กล่าวคือ ปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาที่สมาชิกแสดงออกเนื่องจากการทำงาน หรือร่วมกิจกรรมในกลุ่มเดียวกันนั้น จะเป็นปฏิสัมพันธ์หรือปฏิริยาที่เกิดจากการยึดถือเป้าหมายเดียวกัน คือเป็นเป้าหมายของกลุ่มเหมือนกัน และแสดงออกภายใต้สถานการณ์ของกลุ่มเหมือนกัน คืออยู่ในปัจจัยและสภาวะแวดล้อมที่เกี่ยวข้องเดียวกัน

6. สภาพการติดต่อสื่อสารในระหว่างการรวมกลุ่ม จะมีกระบวนการติดต่อสื่อสารเกิดขึ้น ระหว่างสมาชิกด้วยกัน ซึ่งมักพบเสมอว่ากระบวนการติดต่อสื่อสารที่เกิดขึ้นมักจะมีทั้งสภาพที่เอื้ออำนวยหรือบางครั้งไม่เอื้ออำนวย

พฤติกรรมที่สำคัญและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

1. พฤติกรรมบุคคลที่สำคัญในกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มและองค์กร ไปสู่ความสำเร็จตามความมุ่งหมายที่วางไว้สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มควรมีพฤติกรรมสำคัญในกลุ่มดังต่อไปนี้

1.1 พฤติกรรมที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี การมีสัมพันธภาพที่ดีก็คือ การมีความผูกพันในทางที่ดีต่อกัน ตัวอย่างพฤติกรรมที่จะนำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพที่ดี ที่สำคัญดังนี้

1.1.1 การเข้าใจคนอื่นเนื่องจากทุกคนต้องการความรัก การยอมรับการแสดงถึงความเข้าใจคนอื่นอย่างจริงจังจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อกัน

1.1.2 การให้และการรับ บุคคลจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ได้ยั่งยืนก็ต่อเมื่อบุคคลเหล่านั้นรู้จักการให้และการรับซึ่งกันและกัน

2. พฤติกรรมเพื่อการทำงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันคือ สิ่งผลักดันให้กลุ่มและองค์กรประสบความสำเร็จอย่างเหมาะสม

2.1 การพัฒนาความรู้ความสามารถและทักษะในการทำงาน สำหรับตัวอย่างทักษะที่ควรพัฒนาเพื่อการทำงานในกลุ่มมีดังนี้

1. ทักษะในการพัฒนาตนเอง
2. ทักษะในการติดต่อสื่อสาร
3. ทักษะในการใช้วิจารณ์ญาณ
4. ทักษะในการช่วยเหลือผู้อื่น
5. ทักษะในการใช้คุณธรรมจริยธรรม

2.2 การตัดสินใจ เป็นที่ยอมรับกันว่าการตัดสินใจที่ดีต้องเป็นการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูลที่ชัดเจนครบถ้วนและวิเคราะห์ที่ดี พบว่าการตัดสินใจโดยบุคคลหลายคนรวมกันจะได้ผลดีต่อการตัดสินใจคนเดียว

2.3 การให้ความร่วมมือ กลุ่มก็คาดหวังให้บุคคลนั้นให้ความร่วมมือในเรื่องต่าง ๆ จำนวนสมาชิกที่จะปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม โดยขนาดกลุ่มจะมีผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยตรง กล่าวคือ ถ้าเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ สมาชิกที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีจำนวนมาก ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดจะเป็นปฏิสัมพันธ์อย่างหลวมขาดความเข้มแข็ง และทั่วถึงแรงดึงดูดตลอด จนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มซึ่งมีขนาดเล็กกว่า เพราะกลุ่มขนาดเล็กจะมีจำนวนสมาชิกน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มขนาดเล็กจะมีจำนวนสมาชิกน้อยจึงทำให้ปฏิสัมพันธ์ที่ให้ออกันมีความเข้มแข็ง และเป็นไปอย่างทั่วถึงทุกคน

2.4 การคล้อยตามและคัดค้านพฤติกรรม การคล้อยตามและคัดค้านเป็นพฤติกรรมที่สำคัญเป็นการทำงานร่วมกันเพราะพฤติกรรมทั้งสองรูปแบบนี้มีผลทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการใดๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามต้องการ

3. พฤติกรรมเพื่อรักษาและพัฒนากลุ่ม เป็นพฤติกรรมที่จำเป็นต่อความเป็นไปของกลุ่มว่าจะอยู่ต่อไปในลักษณะใด อย่างไร ก็คือพฤติกรรมรักษาและพัฒนากลุ่มดังนี้

3.1 การเอาใจใส่กลุ่ม

3.2 การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่

ตัวอย่างพฤติกรรมตามบทบาทหน้าที่ ที่สมาชิกกลุ่มพึงตระหนักและพิจารณาใช้ให้เหมาะสม ได้แก่ ตัวอย่างพฤติกรรมดังนี้

1. เป็นผู้นำได้แก่ การเป็นผู้ริเริ่มผู้กำหนดนโยบาย ผู้กระตุ้น ผู้ให้ความคิดเห็น ผู้หารางวัล ผู้ลงโทษ ผู้ดูแล เป็นต้น

2. เป็นผู้ชำนาญได้แก่การเป็นผู้รู้จริงผู้ให้ความรู้ ผู้ให้ข้อเสนอแนะ ผู้ให้คำปรึกษา ผู้กำหนดมาตรฐาน ผู้วิจัย เป็นต้น

3. เป็นผู้ประสาน ได้แก่ การเป็นผู้สนับสนุน ผู้ปรองดอง ผู้ไกล่เกลี่ย ผู้ต่อรอง ผู้บอกกล่าวผู้สร้างความเข้าใจ เป็นต้น

4. เป็นผู้ตามหรือผู้ปฏิบัติ ได้แก่ การเป็นผู้ให้ ความคิดเห็น ผู้บันทึก ผู้ให้ข้อมูล ผู้รายงาน ผู้รักษาระเบียบวินัย ผู้ให้รายละเอียด เป็นต้น

3.3 การสร้างชื่อเสียงและผลงาน กลุ่มจะอยู่ยั่งยืน และเป็นที่ยังคงใจ หรือเหนียวนำบุคคลได้มากเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับชื่อเสียงและผลงานกลุ่มเป็นสำคัญ

5.15 การพึ่งตนเอง (Self Reliance) ของกลุ่ม

แนวทางในการพึ่งตนเองเป็นแนวความคิดพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ เมื่อบุคคล กลุ่ม องค์กรพึ่งคิดตนเองจะพัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จากตัวเอง มีความมุ่งมั่นพยายามความเพียรและสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มของชุมชนช่วยเหลือตนเองสร้างของระบบอุปถัมภ์ลง ตัวอย่างกรณีศึกษาจากกลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง ศูนย์สังคมพัฒนา เชียงใหม่ (สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและองค์กรเซเบโม 2533) มีบทเรียนจากประสบการณ์ ปัญหาแรกเริ่มพื้นฐานที่สุดทำให้กลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จคือ ชาวบ้านมีทัศนคติที่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกโดยเฉพาะทาง ด้านวัตถุ และรวมทุนประเภทต่างๆ การช่วยเหลือดังกล่าวก่อให้เกิดการเป็นหนี้บุญคุณต่อกัน รวมทั้งก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวในหมู่สมาชิก เพราะมุ่งหมายจะคอยโทษเอาผลประโยชน์จากความช่วยเหลือเข้าตนเองให้มากที่สุด ในช่วงแรกของการดำเนินการของศูนย์พัฒนาสังคม (2518 – 2523) จึงประสบปัญหาและเกิดคำถามมากมาย เช่น

ชาวบ้านไม่ซื้อตรงต่อศูนย์ ทำไมชาวบ้านไม่รับผิดชอบงานของตนเอง ทำไมผู้นำจึงคดโกง ฯลฯ ต่อมาสังคมพัฒนาได้ร่วมคิดค้นหามาตรการในการแก้ไขปัญหา โดยวางนโยบายการพัฒนาเบื้องต้นของกลุ่มทั้งในด้านแนวคิดและแนวปฏิบัติ ร่วมกับชาวบ้านที่ตระหนักและเข้าใจถึงผลกระทบต่าง ๆ จากการคิดพึ่งพาอาศัยบุคคลหรือองค์กรภายนอกทำให้กลุ่มสามารถจัดทำแผนพัฒนาไปได้อย่างต่อเนื่อง มีตัวอย่างกลุ่มอื่น ๆ ที่ยึดแนวทางการพึ่งพาตนเอง และเป็นที่ยุติกันได้ในปัจจุบันได้แก่ กลุ่มวนเกษตร อำเภอสมานชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มออมทรัพย์ อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา กลุ่มสังจะสมทรัพย์ที่ส่งเสริมโดยประอาจารย์หตุบิณ ปณีโต จังหวัดตราด ชมรมรักษารัฐธรรมนูญ ตำบลนาโตะ อำเภอภูคชุม จังหวัดยโสธร เป็นต้น

5.16 ลักษณะของกลุ่มที่ดี

กรมการพัฒนาชุมชน (2522: 121) ได้กล่าวถึง กลุ่มที่มีความเหนียวแน่นไว้ดังนี้

- 1) กลุ่มสามารถช่วยให้ความต้องการของบุคคลบรรลุถึงวัตถุประสงค์
- 2) มีการยอมรับนับถือในหมู่สมาชิกเดียวกัน
- 3) สมาชิกกลุ่มมีความสามารถ สามารถช่วยงานและแก้ปัญหาต่างๆ ของกลุ่มได้
- 4) สมาชิกกลุ่มมีการพบปะสังสรรค์กันอยู่เป็นประจำ
- 5) กลุ่มขนาดเล็กจะมีความเหนียวแน่นสูงกว่ากลุ่มขนาดใหญ่
- 6) ความคล้ายคลึงกันบางประการของสมาชิกจะมีส่วนช่วยให้กลุ่มมีความเหนียวแน่นที่ดีขึ้น
- 7) ความเหนียวแน่นของกลุ่มจะเพิ่มขึ้น ถ้าหากเกียรติยศชื่อเสียงของกลุ่มได้รับการยกย่องมากขึ้น
- 8) ความเหนียวแน่นของกลุ่มจะเพิ่มขึ้น ถ้ากลุ่มได้รับการรุกรานหรือโจมตีจากกลุ่มอื่นหรือจากสิ่งแวดล้อมภายนอก

ทรวงศ์ศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2540 : 88) ได้กล่าวถึง ลักษณะของกลุ่มในงานพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีองค์ประกอบ 4 ประการ โดยเรียกคำย่อว่า 4 ก. คือ

- 1) กรรมกร หมายถึง มีคณะกรรมการซึ่งมาจากสมาชิก เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่ม
- 2) กติกา หมายถึง ระเบียบข้อบังคับหรือข้อตกลงต่างๆ ที่สมาชิกได้ช่วยกันกำหนดขึ้นเป็นแนวทางปฏิบัติ
- 3) กิจกรรม หมายถึง ความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานของกลุ่มตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4) กองทุน หมายถึง งบประมาณค่าใช้จ่ายรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม

5.17 ตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่ม

การกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มต้องกำหนดออกมาว่า คุณลักษณะย่อยของความสำเร็จของกลุ่มในเชิงรูปธรรมที่สามารถวัดและสังเกตได้จะได้แก่อะไรบ้าง เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่ม อาจกำหนดกรอบของตัวชี้วัดที่ผู้ต้องการวิเคราะห์นำไปปรับใช้ ได้ดังนี้

1. ด้านที่เกี่ยวกับผู้นำ ตัวชี้วัด ได้แก่

- ความรู้ ทักษะและประสบการณ์ของผู้นำมีหลายด้านหรือไม่
- ผู้นำสามารถแสดงบทบาทได้เหมาะสมกับสถานการณ์จนเป็นที่ยอมรับของสมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มได้หรือไม่
- ผู้นำกระจายอำนาจการตัดสินใจไปสู่สมาชิกมากน้อยเพียงใด
- จำนวนผู้นำมีหลายคนหรือไม่ ฯลฯ

2. ด้านที่เกี่ยวกับสมาชิก ตัวชี้วัด ได้แก่

- สมาชิกมีความรู้ ทักษะและประสบการณ์ในการทำงานกลุ่มหรือไม่
- สมาชิกแสดงพฤติกรรมการอุทิศตนให้กับงานกลุ่มหรือไม่
- สมาชิกแสดงพฤติกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีหรือส่งเสริมความขัดแย้งภายในกลุ่ม
- จำนวนสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม ฯลฯ

3. ด้านประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา ตัวชี้วัด ได้แก่

- ความรวดเร็วในการแก้ปัญหา
- ความสามารถในการจัดการปัญหาที่หลากหลายได้
- จำนวนปัญหาที่กลุ่มสามารถแก้ปัญหาได้ ฯลฯ

4. ด้านที่เกี่ยวกับจุดหมาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกลุ่ม ตัวชี้วัด ได้แก่

- จำนวนสมาชิกที่มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม
- จำนวนสมาชิกที่มีเป้าหมายของตนเองสอดคล้องกับเป้าหมายของกลุ่ม
- จำนวนสมาชิกที่ทราบ เข้าใจสามารถบอกเป้าหมายของกลุ่มได้ชัดเจน ฯลฯ

5. ด้านที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ตัวชี้วัด ได้แก่

- มีการวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ ทางเลือกในการแก้ปัญหาชัดเจนหรือไม่

- มีกิจกรรมที่พัฒนาส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้มากขึ้นเพียงใด หรือมีความต่อเนื่องหรือไม่
- มีการพัฒนาจิตสำนึกหรือไม่ ฯลฯ

6. ด้านที่เกี่ยวกับมิติเชิงวัฒนธรรม ตัวชี้วัด ได้แก่

- มีการนำมิติเชิงวัฒนธรรม (เช่น ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ระบบคุณค่า ฯลฯ) มาผสมผสานในการทำกิจกรรมกลุ่มหรือไม่ ฯลฯ

7. ด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม ตัวชี้วัด ได้แก่

- ระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกหรือจำนวนของสมาชิกในการมีส่วนร่วมทำกิจกรรมต่างๆ
- มีกฎระเบียบและกติกาที่ทุกคนยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกัน
- จำนวนสมาชิกที่รู้หน้าที่และทำหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ
- มีกิจกรรมและแผนงานของกลุ่มที่สร้างเสริมและพัฒนากระบวนการกลุ่มอย่างต่อเนื่อง
- มีความสามัคคีพร้อมเพรียงในการทำกิจกรรมร่วมกัน
- มีความรวดเร็วในการดำเนินงาน
- มีค่าใช้จ่าย หรือต้นทุนในการดำเนินงานต่ำ ฯลฯ

8. ด้านที่เกี่ยวกับการสื่อสารภายในกลุ่ม ตัวชี้วัด ได้แก่

- ความถี่ของการสื่อสารแบบสองทางภายในกลุ่ม
- รูปแบบของการสื่อสารระหว่างสมาชิกกับผู้นำเป็นอย่างไร
- ลักษณะของการสื่อสารแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการภายในกลุ่ม ฯลฯ

9. ด้านที่เกี่ยวกับผลผลิต ผลงาน ของกลุ่ม ตัวชี้วัด ได้แก่

- ปริมาณผลผลิต ผลงาน ได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้
- คุณภาพของผลผลิต ผลงาน ตรงตามที่คาดหวัง
- ความหลากหลายของผลผลิต ผลงาน
- การพัฒนาต่อยอดของผลผลิต ผลงาน ฯลฯ

10. ด้านที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ตัวชี้วัด ได้แก่

- ความยุติธรรมในการแบ่งสรรผลประโยชน์
- จำนวนสมาชิกที่พึงพอใจในการได้รับผลประโยชน์ ฯลฯ

11. ด้านที่เกี่ยวกับการยอมรับจากภายนอก ตัวชี้วัดได้แก่

- การได้รับการสนับสนุนจากภายนอก
- รางวัลต่างๆที่กลุ่มเคยได้รับ
- การมีผู้คนมาเยี่ยมชม คูงาน เป็นแหล่งศึกษา เรียนรู้ให้กับผู้สนใจภายนอก
- ผู้แทนกลุ่มได้รับการรับเชิญไปเผยแพร่ความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับกลุ่มให้กับหน่วยงานอื่นๆ ฯลฯ

12. ด้านที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ตัวชี้วัดได้แก่

- จำนวนพื้นที่ที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ในการทำกิจกรรมทางการเกษตรของสมาชิกกลุ่ม
- แหล่งน้ำที่มีคุณภาพ ฯลฯ

สรุปตัวชี้วัดความสำเร็จของกลุ่มได้ดังนี้ ด้านที่เกี่ยวกับผู้นำ ด้านที่เกี่ยวกับสมาชิก ด้านประสิทธิภาพในการแก้ปัญหา ด้านที่เกี่ยวกับจุดหมาย ด้านที่เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านที่เกี่ยวกับมิติเชิงวัฒนธรรม ด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่ม ด้านที่เกี่ยวกับการสื่อสารภายในกลุ่ม ด้านที่เกี่ยวกับผลผลิตผลงานของกลุ่ม ด้านที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ ด้านที่เกี่ยวกับการยอมรับจากภายนอก ด้านที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งต้องดูหลายๆ มิติยังมีตัวชี้วัดหลายด้านที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำงานกลุ่มที่ดี

5.18 ทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม กระบวนการกลุ่ม องค์กรประชาชน

ทฤษฎีบุคลิกภาพของกลุ่ม (Group Syntality Theory) เป็นทฤษฎีของ แคทเทิล (Cattle" 1951) มีแนวคิด

1. กลุ่มประกอบด้วยสมาชิกซึ่งมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว
2. กลุ่มแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะของกลุ่ม อันเนื่องมาจากลักษณะของสมาชิกกลุ่มในแต่ละกลุ่ม ตัวอย่างลักษณะเฉพาะกลุ่มได้แก่ ความสามารถของกลุ่ม การกระทำร่วมกันของสมาชิก การตัดสินใจ และพฤติกรรมการแสดงออก เป็นต้น ในรูปแบบนี้
3. กลุ่มแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะโครงสร้างภาพในเฉพาะ ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและแบบแผนหรือลักษณะในการรวมกลุ่ม อาทิ การแสดงออกทางบทบาท ตำแหน่งหน้าที่ในกลุ่ม เป็นต้น
4. การกระทำร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มจะเกิดพลัง และมีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงลักษณะเฉพาะกลุ่ม
5. การกระทำร่วมกันของสมาชิกในกลุ่มจะเกิดพลัง และมีผลทำให้กลุ่มรวมกัน

ได้ คือทำ ให้เกิดความสามัคคี เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกลุ่ม และทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ
คือทำให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

6. งานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

สุวรรณณี คงทอง (2536) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชากรในการอนุรักษ์ป่าชายเลน
ชุมชนในท้องที่อำเภอเสถียร จังหวัดตรัง พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชน
น้อย จากการวัดการมีส่วนร่วม 8 ด้าน ได้แก่ ประชุมวางแผนเก็บรวบรวมเมล็ดพันธุ์ไม้ป่าชายเลน
ปลูกป่าชายเลน ดูแลรักษาป่าชายเลน ปลูกซ่อมบำรุงป่าชายเลน ประชาสัมพันธ์ ประสานงานกับ
หน่วยงานราชการและอื่นๆ สำหรับปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมอย่างเด่นชัด คือ อาชีพ
รองลงมา คือ การได้รับข่าวสาร การเป็นสมาชิกกลุ่ม เพศ และ การศึกษา สำหรับปัญหา และ
อุปสรรคในการอนุรักษ์ ได้แก่ ขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ สำหรับปลูกขาดความร่วมมือ และขาดการ
แนะนำที่ดีจากเจ้าหน้าที่ ประชาชนไม่มีเวลา อันตรายจากผู้มีอิทธิพล และสัตว์มีพิษในพื้นที่

งานวิจัยการฟื้นฟูป่าชายเลนตำบลหัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา การมีส่วนร่วมของ
ชุมชน นับว่าเป็นส่วนสำคัญต่อการฟื้นฟูป่าชายเลน ทั้งนี้เพราะชุมชนคือ กลไกและพลังทางสังคมที่
แท้จริงในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน โดยได้หาแกนนำชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่
เข้าใจลักษณะของพื้นที่ รู้ถึงความต้องการของชุมชนเป็นอย่างดี เป็นผู้นำในการใช้ขบวนการ
วางแผนอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อดำเนินการปลูก ดูแลรักษา และใช้ประโยชน์จากผลที่ได้รับในขณะที่
ประชาคมที่เกี่ยวข้องเช่น ภาครัฐ เอกชน มีบทบาทในการสนับสนุนและมีสถาบันทรัพยากรชายฝั่ง
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการดำเนินการกระบวนการกลุ่ม
สามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหา และโอกาสของชุมชน การเตรียม
ชุมชน การวางแผน และทำกิจกรรมร่วมกับส่วนราชการ การสรุปทบทวน และจัดตั้งองค์กรการ
ฟื้นฟู และพัฒนาป่าชายเลน ที่ตำบลหัวเขา นับว่าเป็นวิธีการที่มีการมองและจัดการปัญหาอย่าง
เชื่อมโยง หรือบูรณาการ โดยมุ่งเน้นไปที่ความเป็นไปได้ของการอยู่ร่วมกันของชุมชน และ
ประชาคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ผลจากการปลูกป่าชายเลนนำไปสู่
การก่อตั้งชมรมฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งเป็นองค์กรอนุรักษ์ของชุมชนหัวเขา องค์กรแรกที่ได้
เรียนรู้การใช้ขบวนการในการฟื้นฟูและพัฒนาป่าชายเลนที่จะรับผิดชอบดูแลกิจกรรมของชุมชน
ต่อไป

การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยประสานงานกับเทศบาลสิงหนคร องค์กรบริหาร
ส่วนจังหวัดสงขลา หน่วยงานเอกชน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุน โครงการที่จะ

จัดการกับปัญหาต่างๆ ดำเนินการบริหารจัดการป่าชายเลนของชุมชนตำบลหัวเขาให้ยั่งยืนต่อไป นับเป็นรูปแบบการฟื้นฟูป่าชายเลนที่เป็นตัวอย่างในการพัฒนาบุคลากร และการดำเนินงานของภาครัฐและเอกชนการฟื้นฟูและพัฒนาป่าชายเลน ที่ตำบลหัวเขา นับว่าเป็นวิธีการที่มีการมองและจัดการปัญหาอย่างเชื่อมโยง หรือบูรณาการ โดยมุ่งเน้นไปที่ความเป็นไปได้ของการอยู่ร่วมกันของชุมชน และประชาคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ผลจากการปลูกป่าชายเลนนำไปสู่การก่อตั้งชมรมฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าชายเลน ซึ่งเป็นองค์กรอนุรักษ์ของชุมชนหัวเขาองค์กรแรกที่ได้เรียนรู้การใช้ขบวนการในการฟื้นฟูและพัฒนาป่าชายเลนที่จะรับผิดชอบดูแลกิจกรรมของชุมชนต่อไป และได้มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยประสานงานกับเทศบาลสิงหนคร องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดสงขลา หน่วยงานเอกชน และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการสนับสนุนโครงการที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ ดำเนินการบริหารจัดการป่าชายเลนของชุมชนตำบลหัวเขาให้ยั่งยืนต่อไป นับเป็นรูปแบบการฟื้นฟูป่าชายเลนที่เป็นตัวอย่างในการพัฒนาบุคลากรและการดำเนินงานของภาครัฐและเอกชน (เชิดชัย อ่องสกุล, สมยศ หุ่นหว้า และอาแว มะเส 2548 : 12-23)

จากการศึกษางานวิจัยแนวทางการจัดการป่าชายเลนเพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาวิจัยในชุมชนป่าชายเลนของจังหวัดสมุทรสาคร สมุทรสงคราม นครศรีธรรมราช และพังงา สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า ปัจจุบันบุคคลที่ประกอบอาชีพประมงซึ่งมีวิถีชีวิตพึ่งพาทะเลและป่าชายเลน ผู้ที่เคยใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนผู้ที่รายงานว่าป่าชายเลนมีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ และผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากการที่ป่าชายเลนลดขนาดและเสื่อมโทรมลง เป็นกลุ่มที่เห็นคุณค่าของป่าชายเลนและรู้สึกรุนแรงต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนมากกว่าประชากรกลุ่มอื่นๆ

ประเด็นที่ต้องทบทวนในเรื่องคุณค่าของป่าชายเลนก็คือ ผลการศึกษาของโครงการต่างๆเกือบทุกโครงการยืนยันว่า ประชาชนในพื้นที่ป่าชายเลนมีแนวโน้มที่จะจำกัดคุณค่าและความสำคัญของป่าไว้เพียงเฉพาะประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และการดำรงชีพโดยตรง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในมุมมองของคนในพื้นที่ “คุณค่า” ของป่าถูกมองในแง่ของ “ราคา” ของป่า หรือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่จะได้จากป่ามากกว่าเหตุผลอื่น ความสำคัญของป่าในส่วนที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศชายฝั่งเป็นเรื่องที่ไกลตัว (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2550: 76)

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากร ได้แก่ประชากรบ้านบางดิบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา มีจำนวนครัวเรือน 178 ครัวเรือน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

ในการเก็บข้อมูลทำการเก็บข้อมูล โดยวิธีการต่าง ๆ แบบผสมผสานส่วนการสัมภาษณ์รายครัวเรือนนั้น กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงจำนวน 60 ครัวเรือนที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ที่มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบ อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงาอย่างสม่ำเสมอ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ

2.1 การจัดเวทีประชุมระดับชุมชนจำนวน 3 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมครั้งละ 25-30 คน ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนทั้ง 7 กลุ่ม โดยให้กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบเป็นผู้ประสานงานการประชุมทุกครั้ง

2.2 การจัดสนทนาแบบกลุ่มย่อย โดยมีประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมทั้งในด้านสมาชิกเชิงบุคคล เชิงกลุ่ม โครงสร้างการทำงาน ได้สนทนาทั้งหมด 10 ครั้งๆ ละ 10-15 คน

2.3 การสำรวจทรัพยากรตามแผนที่ทรัพยากรชุมชน โดยมีคณะกรรมการกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบและสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และสนใจในด้านทรัพยากรป่าชายเลนเป็นผู้ร่วมในการสำรวจ พร้อมให้คำอธิบาย โดยสำรวจไปทั้งสิ้นจำนวน 7 ครั้ง

2.4 รวบรวมข้อมูลทุกวิทยุซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีอยู่ในชุมชน

2.5 การสัมภาษณ์ แบบสัมภาษณ์ ทั้งชนิดคำถามปลายปิดและปลายเปิด โดยมีขั้นตอนการสร้างแบบสัมภาษณ์ และทดสอบแบบสัมภาษณ์ดังนี้

2.5.1 การสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยกำหนดข้อมูลที่ต้องการ ในประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย แนวคิดทฤษฎี แบ่งเป็น 4 ตอนคือ

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

ตอนที่ 2 การจัดการป้าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบางคืบ

ตอนที่ 3 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป้าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 4 แนวทางในการส่งเสริมการจัดการป้าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

2.5.2 การทดสอบแบบสัมภาษณ์ เพื่อให้การวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์แล้วนำไปให้คณะอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พิจารณาตรวจสอบความถูกต้อง แก้ไขและให้คำแนะนำ แล้วจึงไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 ราย เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก่อนนำไปใช้จริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลชุมชนและแบบสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2551 ถึงวันที่ 2 พฤษภาคม 2551 โดยการสัมภาษณ์ประชากรเฉพาะเจาะจง 60 คนที่เรือที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ที่มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

3.1. ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ก่อนออกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ต้องเตรียมการเรื่อง การกำหนดวันเวลา และสถานที่สัมภาษณ์ วัสดุอุปกรณ์ที่ต้องใช้เพื่อการสัมภาษณ์ และการเดินทาง

3.2. ขั้นการสัมภาษณ์ เป็นขั้นที่ผู้วิจัยออกไปพบผู้ให้สัมภาษณ์และดำเนินการสัมภาษณ์ โดยแนะนำตัวผู้สัมภาษณ์ ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย อธิบายประโยชน์การวิจัย และเริ่มดำเนินการสัมภาษณ์

3.3. บันทึกผลการสัมภาษณ์ ในขณะที่สัมภาษณ์ เก็บรวบรวมได้จำนวนทั้งสิ้น 60 ราย คิดเป็นร้อยละ 100.00

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงปริมาณใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติพรรณนาข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการพูดคุยรายบุคคลและกลุ่ม สังเกตพฤติกรรม และจากการประชุม โดยการบันทึกและทำความเข้าใจร่วมกัน ทำการวิเคราะห์โดยการจัดหมวดหมู่ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เชื่อมโยง การวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการ ทรัพยากรบ้านบางคืบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอน ที่ได้กำหนดไว้ และได้ผลการวิเคราะห์จากข้อมูลทุกข้อมูมิ แบบสัมภาษณ์และการจัดประชุมกลุ่มย่อย ที่จะเสนอตามลำดับในหัวข้อต่างๆ คือ บริบทชุมชนด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจบ้านบางคืบ ศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ สภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่เกิดจากการจัดการ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลนซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน ด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

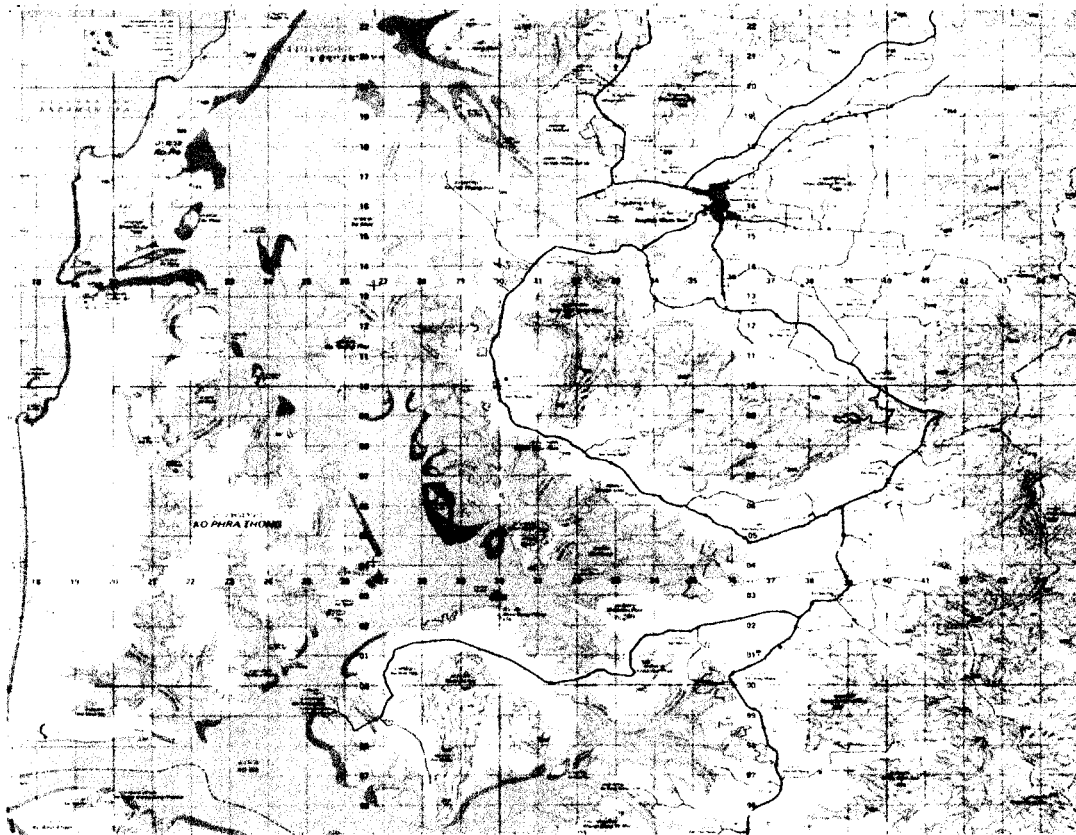
1.1 ที่ตั้งอาณาเขต

บ้านบางคืบตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ต.บางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ซึ่งตั้งบ้านบางคืบมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ต.บางวัน อ.กระบุรี จ.พังงา
ทิศใต้	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ต.บางวัน อ.กระบุรี จ.พังงา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับหมู่ที่ 5 ต.บางวัน อ.กระบุรี จ.พังงา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอ่าวโต๊ะครกทะเลอันดามันหมู่ที่ 4 ต.บางวัน อ.กระบุรี จ.พังงา

1.2 สภาพภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบติดเนินเขา และพื้นที่เนินเขาจะเป็นป่าไม้ส่วนพื้นที่ราบตามแนวชายฝั่ง จะมีป่าชายเลนเป็นแนวกัน โดยมีพื้นที่รวมของหมู่บ้านทั้งหมด 46 ตารางกิโลเมตร เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน 5.6 ตารางกิโลเมตร ที่เหลือเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ และป่าชายเลน

ภาพที่ 4.1 รูปแผนที่อำเภอกระบุรี

ที่มา: สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 17 กระบุรี จังหวัดพังงา

ลักษณะพื้นที่ป่าชายเลนรอบๆชุมชนบ้านบางคิบบมีลักษณะสำคัญที่แตกต่างกันตามสภาพทางกายภาพภายนอกอยู่สองประการ กล่าวคือ

ประการแรก ป่าชายเลนบริเวณที่ติดกับพื้นที่ทำกินของชาวบ้านสภาพของป่าชายเลนบริเวณนี้จะเป็นแนวกันชนระหว่างป่าชายเลนกับสวนยางของชาวบ้าน เป็นพื้นที่ที่น้ำทะเลท่วมถึงในเวลาน้ำขึ้นสูงสุด สภาพของป่าจะมีความหลากหลายสูง มีพันธุ์ไม้หลายชนิดผสมกลมกลืนกันระหว่างพันธุ์ไม้ของป่ากับพันธุ์ไม้ที่มีในป่าชายเลนรวมไปถึงแนวสองฝากของคลองบางคิบบซึ่งเป็นคลองที่ชาวบ้านใช้เป็นท่าเรือของชุมชนไปจนถึงชั้นแนวเขตที่น้ำทะเลท่วมถึงอยู่ตลอดเวลา สภาพที่เป็นอยู่ปัจจุบันของบริเวณริมคลองทั้งสองฝากนี้แนวริมคลองจะมีร่องรอยการกัดเซาะของดินหรือตลิ่งอยู่ซึ่งเกิดจากการเดินเรือของชาวบ้าน และเรือขนไม้ของเตาเผาถ่านใช้เป็นเส้นทางหลักขนส่งไม้โกงกางมายังเตาถ่าน ทำให้เกิดการกัดเซาะของคลื่นกับริมตลิ่งอยู่ตลอดแทบทุกวัน

ในอดีต โดยเฉพาะเมื่อน้ำลงจะเห็น ได้ชัดมากแต่ก็ยังคงอยู่ได้เพราะมีรากของต้นไม้ โกงกางช่วยยึด ดึงอยู่ไม่ให้ขยายขนาดการพังทลายเพิ่มขึ้น

ประการที่สอง คือ ชั้นแนวป่าชายเลนที่อยู่ไกลออกไปติดกับทะเลนอกทั้งหมดมี สภาพเป็นเกาะอยู่กลางทะเลหรืออยู่ในพื้นที่ที่น้ำทะเลท่วมถึง ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ลึกไกลไปจากปาก คลองบางติบประมาณ 1.5 กิโลเมตรเป็นต้นไป ในบริเวณนี้มีพันธุ์ไม้ที่มีความหลากหลายน้อยกว่า บริเวณแรกพันธุ์ไม้ที่ขึ้นประกอบด้วย ไม้โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ ไม้ตะบูน แสม เป็นส่วน ใหญ่เพราะสามารถเจริญได้ดีในน้ำทะเล ซึ่งบริเวณนี้ยังเป็นแหล่งที่ชาวบ้านใช้เป็นท่าจอดเรือ และสัตว์น้ำอื่นๆ เป็นหลัก

1.3 สภาพภูมิอากาศ

เนื่องจากอำเภอกระบุรีเป็นอำเภอที่ติดกับอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง จึงทำให้ อากาศคล้ายกับจังหวัดระนอง ดังคำกล่าวที่ว่า “เมืองฝนแปดแดดสี่” ซึ่งหมายถึงในช่วง 1 ปี (12 เดือน) จะมีช่วงฝนตกถึงแปดเดือน จึงส่งผลกระทบต่อ การประกอบอาชีพของคนที่ประกอบอาชีพ การเกษตร ทำสวนยางพารา ปาล์มน้ำมัน และสวนผลไม้ ชาวบ้านบางส่วนประกอบอาชีพประมง พื้นบ้านซึ่งเป็นอาชีพที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนบ้านบางติบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันวิถีชีวิตของคนใน ชุมชนเป็นการพึ่งพาปัจจัยจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน

1.4 ทรัพยากร

ชุมชนบ้านติบมีพื้นที่ที่เป็นป่าต้นน้ำและป่าชายเลน โดยมีพื้นที่ป่าต้นน้ำประมาณ 7,000 ไร่ และป่าชายเลนประมาณ 6,000 ไร่ ในการดูแลทรัพยากร ชาวชุมชนบ้านบางติบเน้นการทำ กิจกรรมในการอนุรักษ์ ดูแลป่าชายเลน มากกว่า ป่าต้นน้ำ

จากพื้นที่ป่าชายเลน 6,000 ไร่ มีความหลากหลายของพันธุ์พืช และสัตว์ เช่น ต้น โกงกาง ต้นเป้ง ตะบูนดำ ตะบูนขาว แสมดำ แสมขาว หงอนไก่ ลำพู ตาคุ่ม ต้นจาก เป็นต้น ส่วน ของสัตว์น้ำพบเต่า โลมา กุ้งดำ กุ้งขาว กุ้งฝอย ปูทะเล ปลากระบอก ปลิงทะเล เป็นต้น มีทั้งการใช้ ประโยชน์โดยตรงและทางอ้อม

การจัดการป่าชายเลนมีการสร้างกฎระเบียบการใช้ การดูแลรักษา และการจัดแบ่ง พื้นที่ในการใช้ประโยชน์รวมถึงทรัพยากรที่อยู่ในระบบนิเวศน์ป่าชายเลนในชุมชนบ้านบางติบ

1.5 ประชากร ศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา

ข้อมูลจากการสำรวจจำนวนครัวเรือน โดยคณะกรรมการหมู่บ้านปัจจุบันชุมชน บ้านบางติบอยู่ในเขตการปกครองของตำบลบางวัน มีประชากรทั้งสิ้น 1,047 คน จำนวน 1,047 คน เป็นประชากรเพศชาย 709 คน และเพศหญิง 338 คน มีจำนวนครัวเรือน 175 ครัวเรือนประชากร ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีมัสยิด 1 แห่ง บาลาย 1 แห่ง ตั้งอยู่กลางชุมชน มีผู้นำศาสนา

โต๊ะอีหม่าม 1 คน คือ นายสมาน ประสานการ และมีโต๊ะครู 4 คน ได้แก่ นางซาริด้า ไทรทอง นายวิโรจน์ แคนงหน้า นายคำโหด ไทรทอง และนายร้อเหม อูมาสะ วัฒนธรรมส่วนมากจะเป็น ประเพณีเกี่ยวกับหลักคำสอนทางศาสนา เช่น การขึ้นเปลของเด็กแรกเกิด การแก้กา การสูนัด การทำบุญนุรี และการนอนเฝ้ากุโบร์ เป็นต้น

ชุมชนบ้านบางคิบบมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 1 แห่ง คือโรงเรียนบ้านบางคิบบ มีจำนวนนักเรียน 122 คน มีครู 7 คน และจ้างวิทยากรเพื่อสอนศาสนา 1 คน ประชาชนส่วนใหญ่ ได้รับการศึกษาในระดับประถมศึกษา

1.6 ด้านอนามัย คมนาคม และสาธารณูปโภค

มีสถานอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 3 คน

ด้านคมนาคม

ถนนในหมู่บ้านมีอยู่ 4 สายดังนี้

สายที่ 1 สายทางเข้าบ้านบางคิบบตอนบน ลักษณะถนนพื้นผิวลาดยาง ก่อสร้างโดยกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท ระยะทาง 7 กิโลเมตร

สายที่ 2 สายสามแยกหลังโรงเรียนบ้านบางคิบบ ลักษณะถนนพื้นผิวหินลูกรัง ก่อสร้างโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัด ระยะทาง 3 กิโลเมตร

สายที่ 3 สายร่วมพัฒนา ลักษณะถนนพื้นผิวดิน ก่อสร้าง โดยการร่วมกันบริจาคเงินของชาวบ้านในชุมชน ระยะทาง 1,500 เมตร

สายที่ 4 สายซอยสามแยกโรงอบยาง ลักษณะถนนพื้นผิวหินลูกรัง ก่อสร้างโดยชาวบ้านและร่วมกับนายทุนโรงอบยาง ระยะทาง 1,500 เมตร

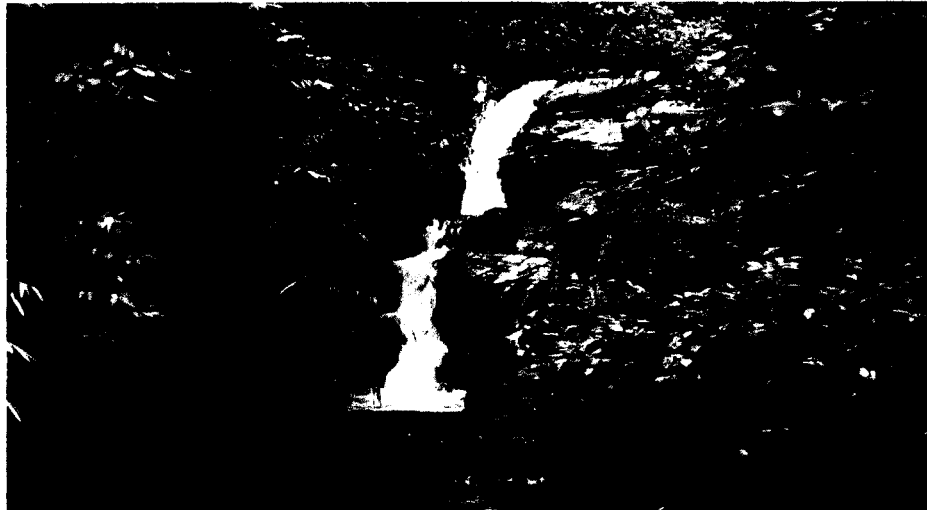
การเดินทางส่วนใหญ่ใช้การเดินทางทางบก โดยใช้ยานพาหนะมีทั้งรถจักรยานยนต์ และรถยนต์มีเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน ไปยังถนนสายเพชรเกษมและภายในหมู่บ้านบางคิบบ มีถนนลาดยาง ที่ตัดผ่านหมู่บ้านบางเอียง หมู่บ้านบางแคด และหมู่บ้านทุ่งรัก เป็นถนนเส้นใน ที่เชื่อมต่อไปยังอำเภอคุระบุรี

ด้านสาธารณูปโภค

1. สถานที่ที่คืนสาธารณะ

- ศาลาประชุมประจำหมู่บ้าน
- ที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน บ้านบางคิบบ
- โรงเรียนบ้านบางคิบบ ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2516 โดยชาวบ้าน
- มัสยิดบ้านบางคิบบ ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2520 โดยงบประมาณจากประเทศบรูไน
- โรงผสมปุ๋ยเคมีเต็มสูตรบ้านบางคิบบ

- โรงผลิตยางพาราบ้านบางคืบ
 - สวนปาล์มน้ำมันของมัธยมบ้านบางคืบ
 - โรงกรองและผลิตน้ำดื่มบ้านบางคืบ
 - โรงเรียนเพาะชำพันธุ์กล้าไม้ป่าชายเลน
2. แหล่งน้ำธรรมชาติ มีคลอง 4 สาย ได้แก่
- คลองบางคืบ มีน้ำใช้ตลอดปี
 - คลองห้าง มีน้ำใช้ไม่ตลอดปี
 - คลองช้างตาย มีน้ำใช้ไม่ตลอดปี
 - คลองคูรอด มีน้ำใช้ไม่ตลอดปี

ภาพที่ 4.2 แหล่งน้ำธรรมชาติบ้านบางคืบ

ที่มา : http://www.rakbankerd.com/01_jam/thaiinfor/province_info ค้นคืนวันที่ 20 ตุลาคม 2550

3. แหล่งน้ำคืบที่นำมาผลิตประปาหมู่บ้าน
- สระเก็บน้ำที่ 1 มีน้ำใช้ไม่ตลอดปี
 - บ่อบาดาล จำนวน 4 บ่อ มีน้ำใช้ไม่ตลอดปี
 - ฝ่ายแม้วบนป่าต้นน้ำ มีน้ำใช้ตลอดปี
 - โรงกรองน้ำ จำนวน 1 โรง ผลิตได้ทั้งปี
 - สระน้ำที่ 2 พร้อมท่อส่ง มีน้ำใช้ไม่ตลอดปี

ภาพที่ 4.3 น้ำคิบที่นำมาผลิตประปาหมู่บ้าน

ที่มา: กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบ

2. ความเป็นมาและพัฒนาการของชุมชนบ้านบางคิบ

จากการศึกษาชุมชนและค้นคว้าข้อมูลเอกสารของบ้านบางคิบ ตำบลบางวัน อำเภอคูระบุรี จังหวัดพังงา มีรายละเอียดดังนี้

ชาวบ้านบางคิบได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 ด้วยเหตุผล 3 ประการดังนี้

1. เป็นพื้นที่ที่ผ่านการทำสัมปทานตัดไม้ เหลือเพียงแต่พื้นที่ที่รกร้าง ซึ่งง่ายต่อการบุกเบิกพื้นที่ทำกิน
2. เป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางคมนาคมสะดวก ซึ่งในขณะนั้นทางราชการได้มีการสำรวจเส้นทางเพื่อตัดถนนสายเพชรเกษม ตั้งแต่ช่วงจังหวัดระนอง ถึง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา นอกจากนั้นชาวบ้านได้ใช้อีกสองเส้นทางคือ เส้นทางที่ทางสัมปทานใช้ชักลากไม้ซุง มาเข้าโรงเลื่อยและเส้นทางลำเลียงแร่จากเขายามาลงเรือที่ท่าเรือบ้านบางคิบ
3. เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ติดต่อกับป่าดงและปลายน้ำ (ในที่นี้หมายถึงทะเล)ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งอาหารและสามารถสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านให้กับชาวบ้านบางคิบเป็นอย่างดี ระยะเวลาคนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่นั้นมีเป้าหมายเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกิน โดยบุกเบิกถากถางพื้นที่ทำสวนสมรมบ้างก็หาของป่า ทำไร่ ต่อมาได้ปรับพื้นที่เป็น สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมันตามลำดับ หลังจากคนกลุ่มแรกได้มาตั้งรกรากอยู่ที่ชุมชนบ้านบางคิบ ต่อมาได้บอกต่อกันในหมู่เครือญาติทำให้มีจำนวนครัวเรือนเพิ่มขึ้น

ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่ย้ายมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพังงา อำเภอทับปุด ตำบลบ่อแสน เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นปัญหาในระยะแรกที่สำคัญมีอยู่เพียงประการเดียว คือใช้มาลาเรียระบาด เนื่องจากพื้นที่มียุงชุกชุมมากส่วนการรักษาพยาบาลในสมัยนั้นมักจะไม่ทันการทำให้มีคนเสียชีวิตไปด้วยโรคนี้ค่อนข้างมาก การแก้ปัญหาของชาวบ้านก็ใช้วิธีก่อกองไฟเพื่อไล่ควันไฟไล่ยุงเท่านั้น ด้วยเหตุผล 3 อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ชุมชนบ้านบางคิบบีประวัติความเป็นมาและการพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนบ้านบางคิบบี

ชุมชนบ้านบางคิบบี เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2523 จากกลุ่มคนที่อพยพมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชและตำบลบ่อแสน อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา จนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 29 ปี โดยแยกออกจากหมู่ที่ 5 บ้านคูรอด ตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา เดิมทีชาวบ้านเรียกพื้นที่บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านว่า บ้านบางคิบบี เพราะเป็นเส้นทางสัญจรทางทะเลในการลำเลียงแร่ดีบุกจากเขา ผ่านเส้นทางท่าเรือที่ใช้อยู่ปัจจุบัน เรือที่เข้ามาลำเลียงแร่จะติดเกยคั่นเป็นประจำ ชาวบ้านเลยเรียกกันว่า *บ้านบางคิบบี* และอีกคำบอกเล่าของที่มาของชื่อหมู่บ้านบางคิบบี ที่เรียกอย่างเป็นทางการในปัจจุบันนั้น ด้วยบริเวณพื้นที่บ้านบางคิบบีเป็นพื้นที่ป่าบกและพื้นที่ทางทะเลติดกับอ่าวทะเลอันดามัน มีป่าชายเลนเป็นแนวกว้างเนื้อที่ประมาณ 6,000 ไร่ ซึ่งชาวบ้านกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่มีการหาหอยคิบบีเป็นอาหาร และในชุมชนบ้านบางคิบบีนั้นมีหอยคิบบีจำนวนมากทำให้ชาวบ้านเรียกชื่อหมู่บ้านว่า *บ้านบางคิบบี* จนกระทั่งปัจจุบัน(หอยคิบบีเป็นชื่อหอยชนิดหนึ่งตัวเล็กเกาะติดกับหิน เปลือกมีความคมทะเลบ้านบางคิบบีมีปริมาณหอยคิบบีจำนวนมากอยู่ทั่วบริเวณทะเลบ้านบางคิบบี)

คนกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่ในชุมชน อพยพมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ นายเพิ่ม สาระนิจ พร้อมกับเพื่อนบ้านมาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านบางคิบบี ในปี พ.ศ. 2509 ซึ่งคนกลุ่มแรกประกอบอาชีพคัดหวาย หางของป่า หายาสมุนไพร และทำประมงชายฝั่ง เนื่องจากในอดีตชุมชนบ้านบางคิบบีมีความสมบูรณ์ทั้งทางบกและทางทะเล

2.2 พัฒนาการการตั้งถิ่นฐาน ชุมชนบ้านบางคิบบี หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา สามารถลำดับเหตุการณ์แต่ละช่วงเวลาได้ต่อไปนี้

ปี พ.ศ 2509 มีชาวบ้านจำนวน 13 คน นำโดยนายเพิ่ม สาระนิจ ได้อพยพมาจาก จ.นครศรีธรรมราช และ ค.บ่อแสน อ.ทับปุด จ.พังงา เป็นชาวบ้านกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งหลักปักฐาน

ปี พ.ศ 2513 รัฐบาลได้ประกาศเขตป่าสงวนแห่งชาติครอบคลุมถึงบริเวณที่ชาวบ้านเข้ามาบุกเบิก เป็นที่ทำกิน เมื่อชาวบ้านทราบข่าวจึงได้รวมตัวกันลงชื่อคัดค้านการ ประกาศเขตป่าสงวนดังกล่าวที่อำเภอกระบุรีเพราะกลัวว่าที่ทำกินของตนเองจะถูกประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนด้วย โดยการนำของ นายสมาน ประธานการ ซึ่งปัจจุบันเป็นโต๊ะอิหม่ามของหมู่บ้าน และขณะนั้นนายอำเภอรับปากว่าจะช่วยเหลือเรื่องนี้ให้ชาวบ้านจึงไม่ได้ติดตามต่อเพราะคิดว่าไม่มีปัญหาสามารถทำกินได้เหมือนเดิม

ปี พ.ศ 2517 มีการสร้างโรงเรียนบ้านบางติบขึ้น โดยนักศึกษาจากจากกรุงเทพฯ ที่มาทำกิจกรรมออกค่ายอาสาพัฒนาพร้อมกับชาวบ้านช่วยกันสร้างเป็นอาคารเรียนแบบง่ายซึ่งก่อนหน้านี้เด็กๆ ในชุมชนบ้านบางติบต้องไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านครูด ซึ่งตั้งอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่งเด็กๆ ต้องเดินทางไปโรงเรียนห่างจากบ้านเป็นระยะทางกว่า 3 กิโลเมตร ตามทางซีก ลากไม้ที่ชาวบ้านเรียกว่าทางเกวียน เมื่อมีการสร้างโรงเรียนจึงทำให้เด็กๆ ในหมู่บ้านไม่ต้องเดินทางไปโรงเรียนเป็นระยะทางไกลๆ เหมือนเช่นเคย โรงเรียนที่ก่อสร้างขึ้นก็คือโรงเรียนบ้านบางติบในปัจจุบัน

ปี พ.ศ 2519 รัฐบาลเริ่มให้เจ้าหน้าที่ที่ดินมาออกรังวัดที่ดิน ให้แก่ชาวบ้านเพื่อออกเอกสารสิทธิให้กับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านที่ได้ลงชื่อในเอกสารแจ้งความจำนงจะได้สิทธิในที่ดิน ต่อเจ้าหน้าที่ที่ดินอำเภอ มีการรังวัดที่ดินของชาวบ้านทุกคน

ปี พ.ศ 2520 ในการทำเคาเผ่าถ่านเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ประมาณ ก่อน พ.ศ.2520 ที่ราชการ โดยกรมป่าไม้จะมีการ ให้สัมปทานเคาเผ่าถ่าน แต่การดำเนินการยังไม่ใหญ่โตมากนัก เมื่อ พ.ศ.2520 กรมป่าไม้ได้ให้สัมปทานเป็นทางการจึงได้มีการขยายเคาให้ใหญ่ขึ้น มีการจ้างคนงานจากหมู่บ้านมาเป็นลูกจ้างทำงานในเคา ตั้งแต่การตัดไม้ การขนส่ง การเผาถ่าน บรรจุ จนกระทั่งส่งขาย ในเบื้องต้นชาวบ้านไม่รู้ว่าพื้นที่ที่เคาถ่านได้สัมปทานตัดไม้นั้นอยู่จุดไหน แปลงไหน คิดเป็นเนื้อที่เท่าใด ทำให้เจ้าของเคาถ่านทำการตัดไม้โกงกางจากพื้นที่ป่าชายเลนรอบๆ หมู่บ้านมาใช้ โดยการตัดเฉพาะส่วนที่อยู่ด้านในให้หมดก่อน เหลือต้น ไม้บริเวณชายคลองไว้เพื่อเวลาเจ้าหน้าที่มาตรวจจะได้ไม่มีปัญหา เมื่อพื้นที่ไหนที่ไม้เริ่มหมดแล้วก็จะขยับพื้นที่ไปเรื่อยๆ

กล่าวได้ว่าตัดไม้ขอบเขตจำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีผู้ประกอบการเคาถ่านที่ตัดไม้ของหมู่บ้านถึงสองแห่ง ทำให้ป่าชายเลนลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ

ปี พ.ศ 2522 อำเภอได้ประกาศผ่านผู้ใหญ่บ้านให้ชาวบ้านได้รับเอกสารสิทธิที่ดิน (นส.3ก) ที่ได้รังวัดไว้แล้ว แต่เมื่อชาวบ้านนำหลักฐานไปรับเอกสารปรากฏว่าเจ้าหน้าที่เรียกเก็บเงินค่าเอกสารกับชาวบ้าน คนละ 750 บาทในสมัยนั้น ถ้าใครไม่มีเงินจ่ายให้แก่เจ้าหน้าที่ก็อ้างว่าเอกสารยังไม่เรียบร้อยบ้าง นายอำเภอยังไม่ได้เซ็นชื่อบ้าง ท้ายที่สุดชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน ก็มีผู้ที่ได้รับ

เอกสารประมาณ 20 คนเท่านั้นและผู้ที่ไม่ได้รับเอกสารสิทธิในตอนนั้น ปัจจุบันก็ได้รับเอกสารสิทธิไปแล้วในบางส่วนเท่านั้น

ปี พ.ศ 2523 อาณาเขตของพื้นที่บ้านบางคืบ ได้แยกออกมาจากหมู่ที่ 5 บ้านคูรูด มาตั้งเป็นหมู่ที่ 6 บ้านบางคืบ ค.บางวัน โดยมีนายสุทิน ร่วมใจ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก นอกจากนั้นแกนนำสำคัญในการแยกหมู่บ้าน ประกอบด้วย นายมุฮัมหมัด บุตรสา และนายสันต์ หัตถนี เป็นต้น ขณะเดียวกันกลุ่มชาวบ้านจากภายนอกมีการอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ด้วยเหตุผลไม่แตกต่างกันนักคือการแสวงหาที่ทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์

ปี พ.ศ 2534-2535 มีนายทุนมาประกอบการบ่อเลี้ยงกุ้งทำให้เกิดปัญหาชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ จนสังเกตได้จากพรรคไม้ในป่าชายเลนรอบๆ หมู่บ้านเริ่มเหือดแต่ต้นไม้เล็กๆ และชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงเริ่มพบว่า ปริมาณสัตว์น้ำ โดยเฉพาะปูดำที่เคยจับได้ลดจำนวนลงไปเป็นอย่างมาก อีกทั้งขนาดของปูที่เคยจับได้ตัวใหญ่ๆ ก็กลายเป็นว่าจับได้แต่ปูตัวเล็กลงเรื่อยๆ ชาวบ้านจึงเริ่มที่จะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลง ได้ชัดเจน แต่ก็ยังไม่แน่ใจว่าสาเหตุที่ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำที่ลดลงนั้นมาจากสาเหตุใด เพราะช่วงนั้น ได้มีการทำบ่อเลี้ยงกุ้งเกิดขึ้นในพื้นที่ 2 แห่งชาวบ้านจึงคิดว่าน้ำเสีย น้ำทิ้งจากบ่อกุ้งอาจจะเป็นเหตุให้ปริมาณสัตว์น้ำลดจำนวนลง และช่วงเดียวกันกับการให้สัมปทานเตาถ่านจากภาครัฐ ทำให้ไม้ป่าชายเลนถูกตัดทำลายเป็นวงกว้าง ชาวบ้านเริ่มประสบกับปัญหาการทำมาหากินในอาชีพประมงพื้นบ้านจากที่เคยออกเรือหาปูหาปลาตามคลองก็สามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวได้ แต่พอมีสัมปทานชาวบ้านก็เริ่มหากินยากขึ้น บ้างครั้งออกทะเลนอกก็ไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้ ก่อให้เกิดสภาพปัญหาการว่างงาน คนในชุมชนต้องออกไปรับจ้างทั่วไป และทำให้เกิดปัญหาด้านครอบครัวตามมา

ปี พ.ศ 2539 ชาวบ้านบางคืบได้รวมกลุ่มสมาชิก จำนวน 53 ครัวเรือน เพื่อหาแนวทางขุดเซบทรายได้ในช่วงมรสุมที่ไม่สามารถกรีดยางหรือทำประมงได้ โดยได้จัดตั้งกลุ่มชุมชนหอยนางรม มีการสร้างกระชังเลี้ยงหอยนางรมจำนวน 26 กระชัง ซึ่งใช้เวลาเลี้ยงหอยนางรมนาน 8 เดือนจึงสามารถนำมาจำหน่ายได้ การดำเนินการไปได้ด้วยดีและต่อเนื่อง

ปี พ.ศ 2540 ชาวบ้านที่มีอาชีพหาปูดำขายก็ต้องขยับขยายหาอาชีพใหม่ทำ เพราะปูดำที่เคยเป็นรายได้หลักให้ครอบครัวนั้น ไม่สามารถที่จะเป็นอาชีพหลักได้อีกแล้ว การปรับเปลี่ยนอาชีพของชาวบ้านก็ยังคงอยู่ในเรื่องของการประมงพื้นบ้าน เช่น วางอวนปลากระบอก อวนปู

ปี พ.ศ 2541 ชาวบ้านบางคืบได้ขยายการรวมกลุ่มเป็น 100 ครัวเรือนเพื่อเลี้ยงหอยนางรม มีกระชังเลี้ยงหอยนางรม 96 กระชัง และในปีเดียวกันนั้น ชุมชนได้ดำเนินการก่อสร้าง

โรงอบยางด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) เข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์

ปี พ.ศ 2544 ชุมชนบ้านบางคืบได้ดำเนินกิจกรรมร่วมกันระดมปลูกป่าโกงกางในป่าชายเลน ของชุมชนบ้างบางคืบ โดยประสานความร่วมมือจากหน่วยงานเอกชน โรงเรียนบ้านบางคืบ หน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนตำบลบางวัน องค์การบริหารส่วนจังหวัดพังงา และชุมชนใกล้เคียงใน การนี้ชุมชนได้ ตั้งเป้าหมายในการปลูกป่าชายเลนในปีต่อๆ ไปจะปลูกเพิ่มขึ้นปีละ 20 ไร่ จนเต็มพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนและช่วยดูแลรักษาเป็นสมบัติที่สำคัญของชุมชน

ปี พ.ศ 2545 ชาวบ้านบางคืบได้ประชุมหมู่บ้านในเดือนธันวาคม พ.ศ.2545 ได้ผลออกมาเป็นข้อตกลงหรือระเบียบของหมู่บ้านว่า ห้ามไม่ให้ผู้ใดเข้ามาใช้เครื่องมือประมงประเภททำลายล้างในเขตปกครองของบ้านบางคืบ ในที่นี้รวมถึงห้ามการใช้ยาเบื่อเมา (สารพิษประเภทไซยาไนด์ด้วย) ถ้ามีผู้ใดฝ่าฝืนจะจับส่งเจ้าหน้าที่ให้รับโทษตามกฎหมาย โดยที่ให้ชาวบ้านในหมู่บ้านช่วยกันบอกต่อคนต่างหมู่บ้านอื่นๆ รวมทั้งให้เป็นหูเป็นตาคอยระวังบุคคลที่ฝ่าฝืนระเบียบของหมู่บ้าน

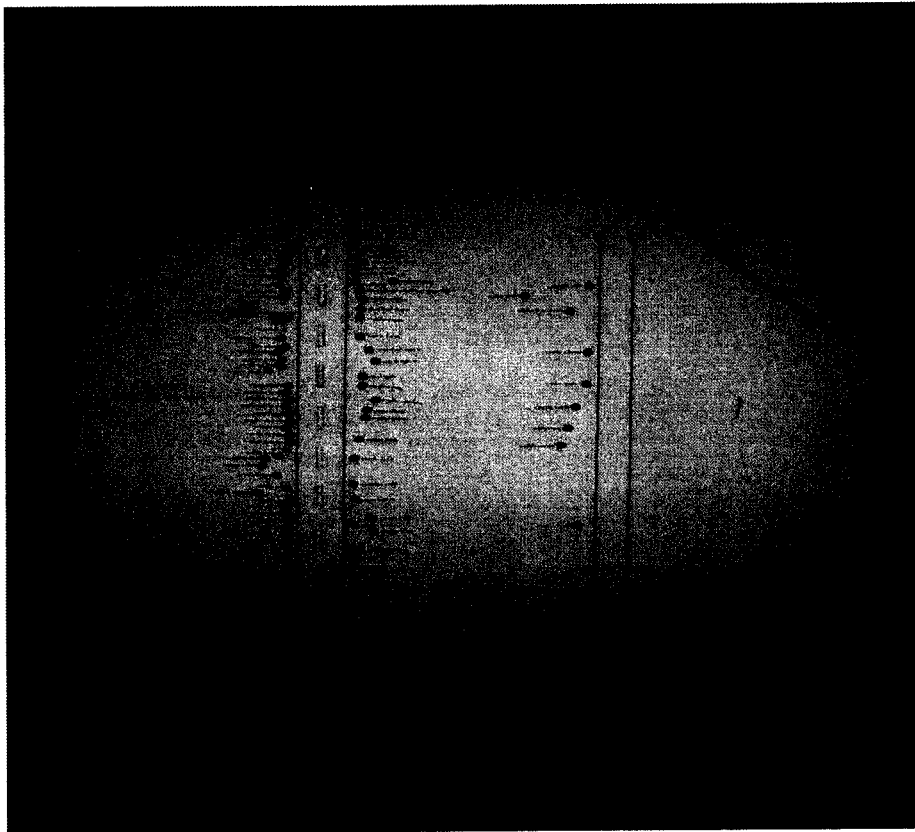
ปี พ.ศ 2546-2547 บ้านบางคืบได้รับการสนับสนุนโครงการวิจัยท้องถิ่นจากสำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย(สกว.) ภายใต้ชื่อโครงการการศึกษาแนวทางการเพิ่มปริมาณปูดำโดยพึ่งระบบนิเวศป่าโกงกางแบบยั่งยืน ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 และ ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546 ทางชุมชนได้รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการ ทรัพยากรชุมชนบ้านบางคืบ ซึ่งมีสมาชิก จำนวน 40 คน และคณะกรรมการจำนวน 14 คน แคนนำเหล่านี้มีแนวคิดเพื่อสร้างจิตสำนึก ตามแนวคิดที่ว่า “ปลูกต้นกล้าให้ขึ้นในใจก่อน ที่จะนำไปปลูกลงดิน”ในช่วงปลายปี 2547 ได้เกิดเหตุการณ์สึนามิที่สร้างความสูญเสียแก่คนในพื้นที่ 6 จังหวัดฝั่งอันดามัน อันประกอบด้วย ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง และสตูล ส่วนชุมชนบ้านบางคืบได้รับผลกระทบเพียงเล็กน้อย เช่น เรือและเครื่องมือประมงได้รับความเสียหาย ด้วยชุมชนบ้านบางคืบมีกำแพงป่าชายเลนป้องกันคลื่นลม ทำให้ชุมชนบ้านบางคืบไม่ได้รับความเสียหาย ด้วยเหตุนี้เอง ทำให้หลายชุมชนที่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเล ได้เริ่มเห็นประโยชน์และความสำคัญของกำแพงธรรมชาติป่าชายเลนจากเหตุการณ์สึนามิ

ปี พ.ศ 2548-2551 ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ 2548 ชุมชนบ้านบางคืบได้ขยายเครือข่ายการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมไปยังหมู่บ้านอื่น จนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 7 ประเภทชุมชนจากบริษัท ปตท.จำกัด(มหาชน) และหลังจากนั้นชุมชนบ้านบางคืบได้พัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์การจัดการทรัพยากรสู่ภายนอก และ

ปัจจุบันทางชุมชนได้มีการเคลื่อนงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบเครือข่ายการจัดการระดับอำเภอและได้ร่วมผลักดันนโยบายระดับจังหวัดต่อไป

3. สภาพสังคม

3.1 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านบางติบ

ภาพที่ 4.4 รูปแผนผังชุมชนบ้านบางติบ

ที่มา : กองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) พ.ศ. 2550

จากผังชุมชนบ้านบางติบมีลักษณะโครงสร้างของชุมชนที่สัมพันธ์กับระบบเครือญาติ จากกลุ่มคนที่เข้ามาบุกเบิกนั้นได้มาตั้งรากฐาน สร้างบ้านเรือน ในบริเวณต่างๆที่ตนเองเลือกในตอนนั้น ด้วยเหตุผลการทำมาหากิน หรือเหตุผลอื่นๆ หลังจากนั้นมาได้ชักชวนญาติพี่น้องมาลงตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ด้วยเหตุผลการทำมาหากินที่เหมือนกัน ต่อมามีการขยายฐานครอบครัวจากครอบครัวใหญ่แตกสายตระกูลออกไป สร้างบ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกันเป็นลักษณะชุมชนเครือญาติ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านบางติบอยู่กันฉันท์พี่น้อง มีความเอื้อ

อาหารและให้ความเคารพซึ่งกันและกันตามศักดิ์และฐานะของแต่ละคน มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย เกื้อกูลกันทั้งคนและธรรมชาติ มีการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้การทำมาหากินไม่ฝืดเคือง น้ำดี ป่าดี มีการจัดการที่ดี ทำให้อาชีพด้านการเกษตร และการประมงสามารถเลี้ยงชีพคนบ้านบางคืบได้

จากการศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีชีวิตที่เรียบง่ายรักสงบ คนในชุมชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีมัสยิดเป็นที่รวมตัวกัน เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวบ้าน ในชุมชนใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และยังเป็นจุดศูนย์รวมความร่วมมือในด้านกิจกรรมต่างๆ เช่นการประชุม การอบรม การเรียนรู้ งานบุญต่างๆ และยังใช้หลักการตามแนวทางของศาสนาอิสลามมาใช้ในการดำเนินชีวิต และมีส่วนหนึ่งที่นับถือศาสนาพุทธ ถึงแม้ว่านับถือศาสนาที่แตกต่างกันแต่ก็ไม่มี ความขัดแย้งใดๆ ทุกครอบครัวอยู่ด้วยกันอย่างเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ นางสุภาพร ระวังงาน กล่าวว่า

“บ้านเรามีป่าชายเลนและป่าต้นน้ำ ผู้คนมี อาชีพทำสวน ทำเล ความสัมพันธ์ในชุมชนอยู่อย่างเอื้อเฟื้อกัน อยู่รวมกัน ได้ทั้งพุทธและมุสลิม ไม่แตกแยก มีผู้นับถือศาสนาพุทธประมาณ 20 ครอบครัว มีความสัมพันธ์กันแบบสายเครือญาติ มีการขยายครอบครัว การตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือนอยู่ในละแวกเดียวกัน”

อย่างไรก็ตาม หากมองวัฒนธรรมประเพณีที่แตกต่างกันระหว่างชุมชนชาวพุทธและชุมชนมุสลิม นั้น ก็จะพบว่าคนมุสลิมก็มีวัฒนธรรมของมุสลิม ชาวพุทธก็มีวัฒนธรรมของชาวพุทธ เมื่อมาอยู่ร่วมกัน ย่อมมีการพบกันของสองวัฒนธรรม ถ้าเป็นการพบกันอย่างเสมอภาค เท่าเทียมกัน คือต่างฝ่ายต่างเคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน หรือเรียกว่าเป็นความสัมพันธ์ในแนวนอน ย่อมจะเกิดความเข้าใจและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แต่ถ้าหากเมื่อใด เป็นการพบกันในแนวตั้ง คือมีฝ่ายใดถือว่าวัฒนธรรมของตนเองสูงกว่า เหนือกว่า เกิดอาการดูแคลนวัฒนธรรมของผู้อื่น ก็เป็นจุดที่จะนำมาซึ่งความขัดแย้ง

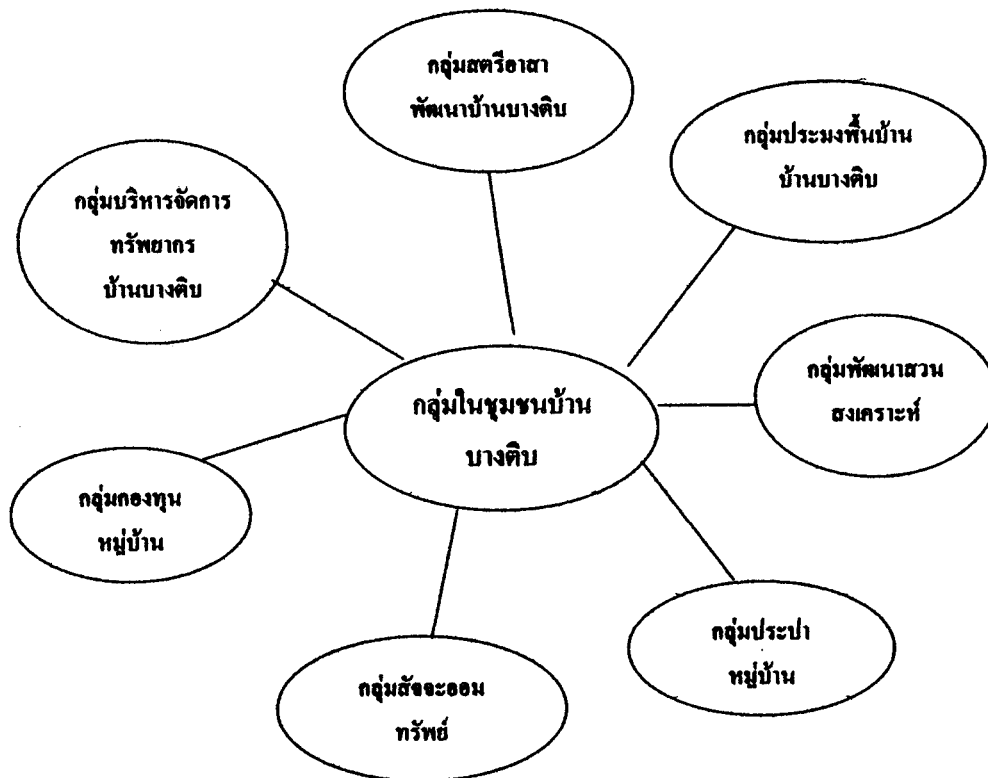
เมื่อพิจารณาประเด็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านบางคืบ จากฝั่งชุมชน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ นั้น มีข้อค้นพบว่า คนในชุมชนบ้านบางคืบ ไม่มีการครอบงำทางวัฒนธรรม ทำให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รักสงบ และเกื้อกูลกัน

เมื่อเปรียบเทียบจากลักษณะความสัมพันธ์ของคนในสังคมปัจจุบัน เป็นสังคมที่มีการแข่งขันสูงทั้งในเรื่องการประกอบอาชีพ รายได้ เศรษฐกิจ ด้วยภาวะทางเศรษฐกิจที่รุ่งเร็ว ทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรนปากกัดตีนถีบ เพื่อความอยู่รอดในชีวิตครอบครัว ยกตัวอย่างในอดีตเมื่อ ไกรไปทะเล ได้กุ้งได้ปลา มากก็นำแจกให้กัน สมัยนี้ความเอื้ออาทรการช่วยเหลือกันจะน้อยลง

เนื่องจากปัญหาการครองชีพ เพราะว่าปัจจุบันคนหันมาสนใจเรื่องปากท้องของครอบครัวเป็นหลัก
สิ่งนี้คือความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน

3.2 กลุ่มในชุมชน

ชุมชนบ้านบางคืบได้ดำเนินกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมเก็บขยะทำความสะอาด
สะอาดชุมชน กิจกรรมการปลูกป่าชายเลน และกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ทั้งนี้
คนในชุมชนบ้านบางคืบยังได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบกลุ่ม
ต่างๆในชุมชนจำนวน 7 กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 4.5 กลุ่มในชุมชนบ้านบางคืบ

ที่มา : กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ

1. กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านบางติบ ได้เริ่มดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 10 ปี โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการดังนี้

1. นางอาภรณ์	บุญธรรม	ประธาน
2. นางภรทิพย์	ยะลา	รองประธาน
3. นางบุญเรือน	ช่างเหล็ก	เลขานุการ
4. นางรัตติยา	กาวิจิตร	เหรัญญิก
5. นางนิระมล	คำดี	ฝ่ายติดตามหนี้
6. นางภรทิพย์	นาวงส์	ฝ่ายติดตามหนี้
7. นางห่อสา	ยะลา	คณะกรรมการ
8. นางสุภาพร	ระวิ้งงาน	คณะกรรมการ

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านบางติบ ได้ดำเนินกิจกรรมของชุมชนในด้านการส่งเสริมบทบาทของสตรี ในการทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลน กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ และกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น กิจกรรมทำความสะอาดชุมชน การจัดการขยะภายในชุมชน ซึ่งกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาชุมชนบ้านบางติบนั้นมีบทบาทในการประชาสัมพันธ์คนภายในชุมชนเพื่อให้เข้าร่วมกิจกรรมของส่วนรวม และทางกลุ่มได้ดำเนินการในเรื่องของการจัดสวัสดิการของกลุ่มให้แก่สมาชิกในกลุ่ม เมื่อสมาชิกในกลุ่มมีความต้องการหรือได้รับความเดือดร้อน เจ็บไข้ ไม่สบาย เป็นต้น

2. กลุ่มประมงพื้นบ้านบางติบ ได้เริ่มดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 12 ปี โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการดังนี้

1. นายประชา	กาวิจิตร	ประธาน
2. นายส้าเหล็ก	เกษมาน	รองประธาน
3. นายคำโหด	ระวิ้งงาน	เลขานุการ
4. นายสุทิน	ตุลา	เหรัญญิก
5. นายหมาดเสม	เขี้ยวสด	คณะกรรมการ
6. นายบัว	เขี้ยวสด	คณะกรรมการ
7. นายหมุด	ป่าหนัน	คณะกรรมการ

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มประมงพื้นบ้านบางติบ ได้ดำเนินกิจกรรมของชุมชนในด้านของการประมง การเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือที่ผิดกฎหมาย การห้ามทำประมง ในบางพื้นที่ การห้ามทำประมงในบางฤดูกาล การกำหนดขนาดตาอวน การกำหนดปริมาณการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

ทั้งนี้ทางกลุ่มยังมีบทบาทในการรักษาป่าชายเลน จากการลักลอบตัดไม้ และคอยสอดส่องดูแล เมื่อมีชาวประมงที่มาจากต่างพื้นที่เข้ามาทำประมงแบบทำลายล้าง

3. กลุ่มพัฒนาสวนสงเคราะห์ ได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 12 ปี โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการดังนี้

1. นายมนัส	สร้อยสน	ประธาน
2. นายประชา	คาวจิตร	เลขานุการ
3. นายสุทิน	ตุลา	เหรัญญิก
4. นายสมพงษ์	ประสานการ	กรรมการ
5. นายสีป้า	อาจผล	กรรมการ
6. นายสมาน	คำดี	กรรมการ
7. นายศักดิ์	คำเชื้อ	กรรมการ
8. นายสมชาย	อุมาสะ	กรรมการ
9. นายสมยศ	ชาญชน	กรรมการ

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มพัฒนาสวนสงเคราะห์ มีการดำเนินในกลุ่มสมาชิกที่มีอาชีพทำสวน เช่น สวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน และสวนผสมอื่นๆ โดยมีการให้สมาชิกมีทุนสำรองในการลงทุนในการซื้อปุ๋ยมาบำรุงต้นไม้ในสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน หรือการจัดหาพันธุ์ยางพารา มาให้สมาชิกในราคาที่ถูกลงกว่า เป็นต้น ที่กล่าวมานี้ คือบทบาทหลักของกลุ่ม ส่วนบทบาทที่เกี่ยวข้องข้องกับการจัดการป่าชายเลน หรือการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมนั้นทางกลุ่มก็ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานการจัดการป่าชายเลน ในกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนได้ดำเนินการ เช่น กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนหรือกิจกรรมที่ทางชุมชนได้ดำเนินการ

4. กลุ่มประปาหมู่บ้าน ได้เริ่มดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 3 ปี โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการดังนี้

1. นายประชา	คาวจิตร	ประธาน
2. นายคลราหมาน	ระวังงาน	รองประธาน
3. นางรัตติยา	คาวจิตร	เหรัญญิก
4. นายมานะ	วงศ์นา	เลขานุการ
5. นายไพฑูรย์	พีชชน	ฝ่ายซ่อมบำรุง
6. นายคำโหด	ระวังงาน	กรรมการ
7. นายมนัส	สร้อยสน	กรรมการ
8. นายวิชัย	พีชชน	กรรมการ

9. นายบุญเรือง นาคากุล กรรมการ

10. นายโชยยุทธ คงกะพันธ์ กรรมการ

บทบาทของกลุ่มประปาหมู่บ้าน ซึ่งได้ดำเนินการจัดการระบบน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญเพื่อใช้ในการอุปโภคและบริโภค ดังนั้นทางชุมชนจึงได้ดำเนินการจัดการเรื่องน้ำ โดยมีการทำระบบประปาภูเขา เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ และได้มีข้อตกลงร่วมกันว่าจะต้องมีการเก็บค่าบำรุงรักษาน้ำเป็นประจำทุกเดือนเดือนละ 50 บาท ส่วนหนึ่งเก็บไว้เพื่อการซ่อมบำรุงและอีกส่วนหนึ่งเพื่อเป็นกองทุนให้แก่สมาชิกในกลุ่ม ส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับด้านสิ่งแวดล้อมนั้นทางกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินการ เช่น กิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการป่าชายเลน เช่น การปลูกป่าชายเลน การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลนการ และการรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เป็นต้น

5. กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็นเวลา 10 ปี โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการดังนี้

1. นายประชา	กาวิจิตร	ประธานกลุ่ม
2. นายมนัส	สร้อยสน	รองประธาน
3. นางสุกัญญา	ชลธรรมธรรม	เหรัญญิก
4. นางสุภาภรณ์	พัค โค	กรรมการ
5. นายสมพงษ์	ประสานการ	กรรมการ
6. นางพรทิพย์	ยะลา	กรรมการ
7. นายประสาน	ทองรอด	กรรมการ
8. นายบุญเรือง	นาคากุล	กรรมการ
9. นายสุทิน	ทองรอด	กรรมการ
10. นายจรัส	พิพัฒน์นุรักษ์	กรรมการ
11. นายสุทิน	ศุลา	กรรมการ
12. นางรัตติยา	กาวิจิตร	เลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นการดำเนินขึ้นเพื่อให้สมาชิกในชุมชนมาร่วมกันออมเงินเดือนละ 100 บาทเพื่อเก็บไว้เป็นทุนสำรองของตนเองและสมาชิกในครอบครัว โดยมีการจัดการ โดยใช้หลักการทางศาสนาคำเนินการ และที่ผ่านมานั้นชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มสัจจะออมทรัพย์มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ซึ่งให้เห็นว่าการทำการโดยใช้หลักการทางศาสนาอิสลาม ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามนั้นสามารถดำเนินการได้ตามเป้าหมายที่วางไว้

เนื่องมาจากสาเหตุชุมชนยึดหลักคำสอนของศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้การดำเนินของกลุ่ม ออมทรัพย์สังฆะนั้นสามารถเชื่อมโยงสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการป่า ชายเลน เช่น กิจกรรมการปลูกป่า การฟื้นฟู การดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนอย่าง รู้คุณค่า และนำไปสู่แนวทางในการจัดการป่าชายเลนในอนาคตต่อไป

6. กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ได้เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งได้ดำเนินการมาเป็น เวลา 10 ปี โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นชุดเดียวกับคณะกรรมการกลุ่มสังฆะออม ทรัพย์ มีรายชื่อดังนี้

1. นายประชา	คาวิจิตร	ประธานกลุ่ม
2. นายมนัส	สร้อยสน	รองประธาน
3. นางสุกัญญา	ยลธรรม์ธรรม	เหรัญญิก
4. นางสุภาภรณ์	พัค โค	กรรมการ
5. นายสมพงษ์	ประสานการ	กรรมการ
6. นางพรทิพย์	ยะลา	กรรมการ
7. นายประสาน	ทองรอด	กรรมการ
8. นายบุญเรือง	นาคาภูถ	กรรมการ
9. นายสุทิน	ทองรอด	กรรมการ
10. นายจรัส	พิพัฒนานุรักษ์	กรรมการ
11. นายสุทิน	ตุลา	กรรมการ
12. นางรัตติยา	คาวิจิตร	เลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มกองทุนหมู่บ้านในการดำเนินงานจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนให้ ชาวบ้านที่มีความต้องการด้านเงินทุนเพื่อนำไปประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับ ด้านคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน และที่ผ่านมามีสมาชิกในชุมชนบ้านบางคืบได้มีการ ดำเนินงานด้านการจัดการกองทุนหมู่บ้าน ได้ดี ทางภาครัฐ ได้อนุมัติเงินมายังหมู่บ้านเพิ่มอีกจำนวน 200,000 บาท ส่วนการดำเนินงานด้านการจัดการป่าชายเลน ซึ่งถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ชุมชนให้ ความสำคัญนั้น ทางสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งคณะกรรมการ ได้ร่วมกันในการทำกิจกรรมของส่วน ร่วม ด้วยเงื่อนไขที่ทางกลุ่มกองทุนหมู่บ้านได้ร่วมกันตั้งเงื่อนไขเพื่อเป็นการช่วยให้สมาชิกใน ชุมชนได้ตระหนักถึง ความสำคัญของป่าชายเลน โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้ามีกิจกรรมปลูกป่าชายเลน หรือกิจกรรมของส่วนรวม ให้สมาชิก หรือตัวแทนภายในครอบครัวได้เข้าร่วมกิจกรรมเหล่านั้น ด้วย และถ้าหากไม่ให้ความร่วมมือกับงานของส่วนรวมแล้วนั้นการเป็นสมาชิกหรือการ ได้รับ

พิจารณาการกู้เงินของกองทุนหมู่บ้านจะต้องมีความเห็นร่วมกันของสมาชิกว่าควรที่จะพิจารณาให้กู้เงินหรือไม่ หรืออาจจะต้องมีการทำความเข้าใจในระดับผู้นำของชุมชนด้วย แต่ที่ผ่านมานั้นส่วนใหญ่สมาชิกให้ความร่วมมือกันดี โดยภาพรวมแล้วนั้นชุมชนบ้านบางคืบ มีจิตสำนึกในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว

7. **กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ** ได้เริ่มมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ต่อมาได้พัฒนาและจัดตั้งเป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2546 และมีกิจกรรมด้านฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ โดยมีคณะกรรมการบริหารจัดการซึ่งเป็นคณะกรรมการกลุ่มของแต่ละกลุ่มมาร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนบ้านบางคืบ โดยมีรายชื่อดังนี้

1. นายมานะ วงศ์นา	เลขานุการ
2. นายดำโหด ระวังงาน	ฝ่ายส่งเสริมฟื้นฟู / ประชาสัมพันธ์
3. นายสุธี เซ็นเจริญ	ฝ่ายเหรียญก / สื่อสาร
4. นายหมาคเสบ เขียวสด	นายท้ายเรือ
5. นายเวณิต อนุพาวาห	ช่างประจำเรือ
6. นายมนัส สร้อยสน	กรรมการ
7. นางรัตติยา คาวิจิตร	กรรมการ
8. นางสุภาพร ระวังงาน	กรรมการ
9. นายอภิชาติ เจริญจิตร	ผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

1. นายประชา คาวิจิตร	ประธานที่ปรึกษา
2. นายสาโรจน์ จันทรวัดน์	ที่ปรึกษาฝ่ายงานเลขานุการ
3. นายสมพงษ์ ประสารการ	ที่ปรึกษาฝ่ายกิจกรรมฟื้นฟู
4. นายไพฑูรย์ พิษชน	ที่ปรึกษาฝ่ายกิจกรรมอนุรักษ์
5. ส.อบต.ดลราหมาน ระวังงาน	ที่ปรึกษาฝ่ายการทำแผนพัฒนา

ในภาพรวมจะเห็นได้ว่าทุกกลุ่มมีคณะกรรมการที่เป็นคนเดิมเป็นบางส่วน โดยเฉพาะนายประชากาวิจิตร และนางรัตติยา คาวิจิตร จะเป็นกรรมการในทุกกลุ่มบริหาร อันแสดงให้เห็นถึงการบริหารจัดการป่าชายเลนในพื้นที่บ้านบางคืบเป็นบุคคลในกลุ่มเดิม

3.3 วัฒนธรรม

วัฒนธรรม ประเพณีจากภารกิจที่ชุมชนยึดหลักคำสอนศาสนาอิสลามเป็นแบบอย่างในการดำเนินวิถีชีวิต ซึ่งตามหลักอิสลามได้บอกไว้อย่างชัดเจนว่า อิสลามเป็นการปฏิบัติตั้งแต่ต้น

นอนไปจนถึงหลับนอน การประพาศต้องปฏิบัติตั้งแต่เกิดจนถึงกูโบร์ (หลุมฝังศพ) กล่าวคือต้อง
 ดำเนินตามประเพณีปฏิบัติเช่น ตอนเด็กทารกแรกเกิดประมาณ 7-9 วัน จะมีพิธีขึ้นเปล และพิธี
 “แกกะฮ์”ซึ่งเชื่อว่าสัตว์เช่น แพะ วัว หรือควาย ที่นำมาประกอบพิธีต่อไปในโลกลงหน้าซึ่งจะให้
 ประโยชน์กับเรา การอาบน้ำเด็กทารก 7 เดือน การประกอบพิธีสุนัต เพื่อชำระอวัยวะเพศให้
 สะอาดตามหลักการอิสลาม การเรียนรู้อิสลามศึกษาเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคน การให้การศึกษา
 อบรมจริยธรรมเด็ก เดือนเมษายน- พฤษภาคม การละหมาดวันศุกร์โดยชาวมุสลิมที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป
 ไปผู้ชายต้องไปละหมาด การละหมาด 5 เวลา ค่ำวัน การปฏิบัติเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำทุกคน
 งานวันเมอลิดหรือวันคล้ายวันเกิดขององค์ศาสดา ท่านนบีมุฮัมมัด(ช.ล.) ซึ่งจะอยู่ช่วงก่อนเดือน
 บวช รอมฎอน นับตามปฏิทินของอิสลาม การไปทำฮัจญ์ที่นครเมกกะ(ไปทำฮัจญ์) เพื่อไปเยี่ยม
 เยียนบ้านของท่านศาสดาและเป็นการเข้าเฝ้าพระองค์อัลลอฮ์ และการเฝ้าเปลว(กูโบร์) / 3 วัน เพื่อ
 เป็นการอ่านคัมภีร์อัลกุรอานและขอพรให้กับคนที่ตายไปแล้วได้มีความสุข อีกทั้งลูกหลาน
 ญาติมิตร พี่น้อง ได้อยู่ร่วมกันในการระลึกถึงความดีงามของผู้ตาย

4. สภาพเศรษฐกิจ

4.1 อาชีพ

ชาวบ้านบางตำบลส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน มีทั้งสวนยางพารา ปาล์ม น้ำมัน
 กาหยิ (มะม่วงหิมพานต์)สะตอ โดยมีสวนยางพาราเป็นพืชเศรษฐกิจอาชีพหลัก ส่วนสวนปาล์ม
 น้ำมันเป็นพืชเศรษฐกิจรอง ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับคนบ้านบางตำบล ชาวบ้านบางตำบลได้ทำสวน
 สมรม คือสวนที่ปลูกพืชหลายชนิด เช่นกาหยิ สะตอ และผลไม้ต่างๆ เช่น เงาะ ลองกอง ทุเรียน เป็น
 ต้น แต่ก็มิได้หมายความว่าชาวบ้านจะมีสวนทุกคน บางคนก็ยังประกอบอาชีพรับจ้างตัดยางพารา
 ตามสวนนายจ้าง เนื่องจากตนเองไม่มีสวน บ้างก็หาเลี้ยงชีพโดยการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน
 ตามชายฝั่ง ความต่างระหว่างการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านและ อาชีพทำสวนนั้นไม่ใช่เป็น
 งานที่ทำได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากพื้นที่อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา นั้นอยู่ในเขตร่องมรสุมที่มีฝนตก
 ชุกมากที่สุดของประเทศ เช่นเดียวกับจังหวัดระนอง (พื้นที่ติดต่อกัน) ภาษาชาวบ้านแถบนี้กล่าวกัน
 ว่าเป็นเมือง“ฝนแปดแดดสี่” คือในปีหนึ่งจะมีฝนตกแปดเดือน จะมีหน้าร้อนเพียงสี่เดือนเท่านั้น
 ปัจจัยดังกล่าวนี้เองทำให้ชาวสวนยางพาราซึ่งเป็นอาชีพหลัก ชาวบ้านไม่สามารถตัดยาง (กรีดยาง)
 ได้อย่างเต็มที่ ใน 1 ปี ชาวบ้านตัดยางได้ไม่เกิน 4 เดือนหรือประมาณ 100-120 วัน ส่วนผลผลิตจาก
 สวนกาหยิและสะตอก็จะออกเป็นฤดูเพียงไม่กี่วันต่อปีเท่านั้น ไม่ได้ออกตลอดเวลาเหมือนกับ
 ยางพารา

ดังนั้นอาชีพด้านการเกษตรของชาวบ้านไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้ตลอดทั้งปี ดังที่มีคำพูดของชาวบ้านพูดกันว่า “ถ้าทำงานด้านเดียวแล้วนอนกินทุนตลอดปีก็อยู่ไม่ได้”

การประกอบอาชีพด้านการเกษตรของชาวบ้านบางตำบลตามฤดูกาลและผลผลิตทางการเกษตรแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงฤดูกาลด้านอาชีพการเกษตรของชาวบ้านบางตำบล

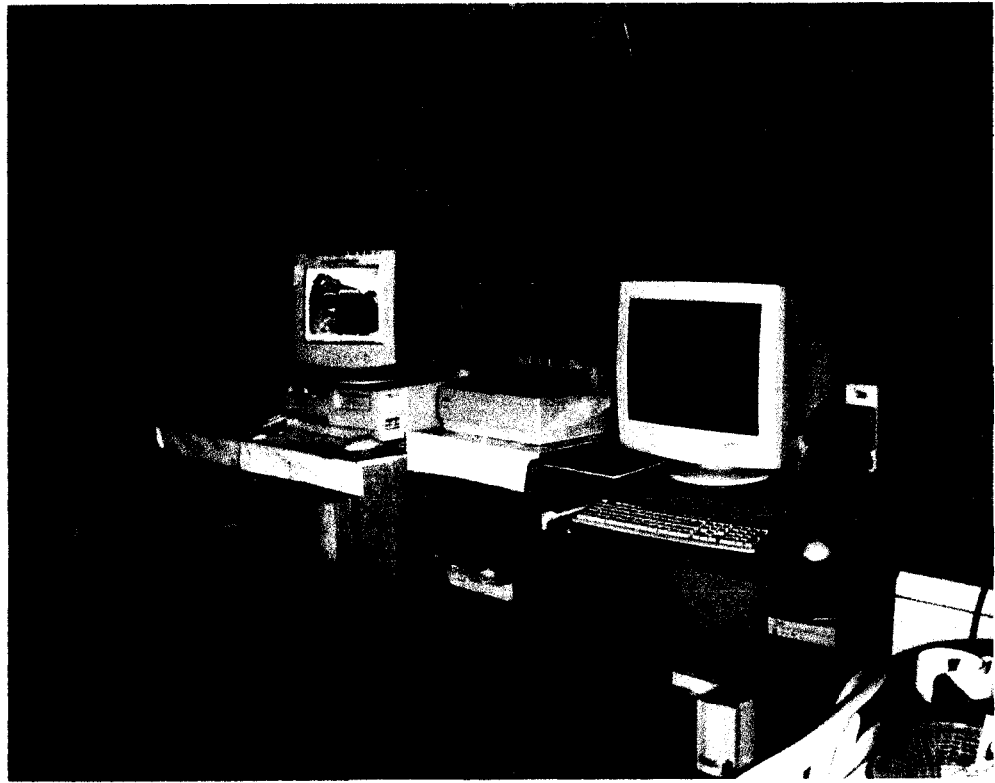
เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ต.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
กรีนดา	↔	↔			↔							↔
ปาล์ม			↔	↔	↔	↔	↔	↔				
กาหยู	↔	↔									↔	↔
สะตอ		↔	↔	↔	↔	↔						

ที่มา : โดยสอบถามจากชาวบ้านบ้านบางตำบล

อาชีพประมงพื้นบ้าน

อีกอาชีพหนึ่งที่สามารถเลี้ยงชีพของคนในชุมชนบ้านบางตำบลได้คืออาชีพประมงพื้นบ้าน ซึ่งชาวบ้านทำได้ตลอดทั้งปี เพราะพื้นที่หากินของชาวบ้านเป็นทะเลด้านในไม่ใช่ทะเลด้านนอก กล่าวให้ชัดคือบริเวณในคลองใกล้ๆหมู่บ้านเท่านั้น จึงไม่ได้รับผลกระทบจากน้ำมรสุมที่คลื่นลมในทะเล (นอก) มีความแรง และอาชีพประมงนี้เองเป็นอาชีพที่ทำกันทั้งหมู่บ้านตั้งแต่เริ่มเข้ามาอยู่ในพื้นที่ใหม่ๆ เป็นที่มาของรายได้อย่างสม่ำเสมอตลอดปีดีกว่างานอาชีพทำสวนก็ว่าได้ ซึ่งแต่เดิมนั้นการจับปูดำเป็นอาชีพหลักที่ทุกคนทำกันและเป็นที่มาของรายได้ส่วนใหญ่ของคนบ้านบางตำบล

ชุมชนบ้านบางตำบลได้มีการกำหนดระเบียบข้อตกลงในการใช้เครื่องมือประมงในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน และทั้งนี้ชาวบ้านบางตำบลได้ปฏิบัติตามข้อตกลงของชุมชน

ภาพที่ 4.6 ที่ทำการกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ
ที่มา : กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ

จากการศึกษาพบว่า การประกอบอาชีพประมงของชาวบ้านบางติบมีการประกอบอาชีพตามฤดูกาล และในรอบปีชาวบ้านบางติบสามารถประกอบอาชีพประมงได้ทั้งปี ดังตารางแสดงฤดูกาลกับการประกอบอาชีพและการใช้เครื่องมือประมงในการประกอบอาชีพของชาวบ้านดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงปฏิทินฤดูกาล กับการประกอบอาชีพประมงชายฝั่งของชาวบ้านในรอนปี

การจับสัตว์น้ำ	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ฤดูกาล
อวนปลากระบอก	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
ตกปูดำ	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
โต๊ะกุ้ง-ปลา	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ฤดูแล้ง
อวนปูม้า/ลอบปูม้า	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ฤดูแล้ง
ไซ/ลอบปลาเก๋า	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
เบ็ดราว/ตกเบ็ด	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
ทอดแห					↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ฤดูฝน
เลี้ยงปลาในกระชัง	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
อวนปีศาจ	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
เลี้ยงหอย	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ตลอดปี
จับปลากระบอก	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	↔	ฤดูแล้ง

ที่มา: กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ (พ.ศ. 2549)

ตารางที่ 4.3 แสดงการใช้เครื่องมือประมงในการประกอบอาชีพของชาวบ้าน

ชนิดเครื่องมือ	วิธีการใช้	ลักษณะการถ่ายทอดความรู้	บริเวณที่ประกอบการ	ชนิดของสัตว์น้ำที่จับ	ทำลายล้างหรือไม่
อวน	นำอวนไปปล่อยผูกปลาโดยมีคนหนึ่งลากหัว คนแล้วอีกคนปล่อยอวนโดยให้หัวคาบทั้ง สองข้างมาชนกัน แล้วปลาที่อยู่ในอวนก็จะ วิ่งชน	ถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนและมี วิวัฒนาการมาเรื่อยๆ โดยสมัยก่อนมี การใช้อวนเส้นด้าย แต่ปัจจุบันใช้อวน ทำจากเอ็นโดยปลาไม่สามารถ มองเห็นได้จะจับปลาได้ดีกว่า	อ่าวคลองกรัง, อ่าวหิน ฉาก, อ่าวนกฮูก, คลอง บางติบ ฯลฯ	ปลากระบอก, ปลาแป้น, ปลาสาก, ปลาศรีแก้ว ฯลฯ	ไม่ทำลายล้าง เพราะ เป็นอวนตาห่าง หากิน น้ำตื้นจับสัตว์ได้ เฉพาะที่
ตั้ง โทง, หอย, หอยสองขอบ, ลอบ	นำเหยื่อที่ทำมาจากปลาแช่เกลือใส่ไว้ในห ของแล้วเอาไปปักไว้ในขณะทำน้ำขึ้น เมื่อปู เข้าไปกินเหยื่อก็ไม่สามารถที่จะออกได้	ถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อนคือสมัยก่อน ใช้เหยื่อทั้งโขยงแล้วมีเหยื่อมากใช้เหยื่อของชอบ เต็มแล้วมีเหยื่อมาเป็นเหยื่อของชอบ 2 ขอบ จับปูได้ดีกว่าปูออกไม่ได้	บริเวณอ่าว และลำคลองที่ ป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์	ปูดำ	ทำลายล้างเพราะ เหยื่อมีค่าที่ ปูขนาด เล็กก็สามารถจับได้และ ปูดำมีราคาดีขึ้นมา
ฉมวก/เบตเตอร์ เรียกว่าไล่ะกึ่ง	ใช้เบตเตอร์ส่องกลางคืนในคลองจะเห็นตา กึ่งมีสีแดง แล้วใช้ฉมวกแทง เหนือฉมวก	ถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อน แต่ผ่านการ ปรับเปลี่ยนเพราะคนรุ่นก่อนใช้แห เป็นเครื่องมือจับ แต่จับได้ไม่ทั่วถึง	บริเวณอ่าว ลำคลอง และ ชายหาด	กึ่ง, ปลา, ปู	ไม่ทำลายล้างเพราะการ ไล่จะเลือกแทง เฉพาะตัวใหญ่ๆ
อวนปู เอง	นำอวนไปวางทิ้งไว้หนึ่งคืน ปูจะว่ายมาติด เอง	ได้รับการถ่ายทอดมาจากคนนอกพื้นที่ จากหมู่บ้านใกล้เคียง	อ่าว, ลำคลอง	ปูม้า, ปลา	ทำลายล้างเพราะอวนมี ตาถี่มาก

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ชนิดเครื่องมือ	วิธีการใช้	ลักษณะการถ่ายทอดความรู้	บริเวณที่ประกอบการ	ชนิดของตัวนำที่จับ	ท่าหลายข้างหรือไม่
ลอบ	นำลอบไปวางทั้งไว้หนึ่งคืน ปุจะเข้ามกิน เหยื่อแล้ว ไม่สามารถออกได้	ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจาก จังหวัดนครศรีธรรมราช	อ่าวและลำคลอง	บุมี	ท่าหลายข้างเพราะรวมที่ ใช้ทำลอบมีตัวนำมาก
ลอบปลาเก๋า	นำลอบหรือไซปลาเก๋าไปวางทิ้งไว้หนึ่งคืน โดยใส่เหยื่อไว้ข้างใน เมื่อปลาเข้ามากิน เหยื่อแล้วจะไม่สามารถออกไปได้	เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น คือแต่ ก่อนมีคนเดินไปในคลองแล้วได้ยก ท่อนไม้ที่มีรู ปลาชอบเข้าไปอยู่แล้วจึง คิดค้นขึ้นมา	บริเวณลำคลอง, อ่าว	ปลาเก๋า, ปลากะพงจุด, ปู ฯลฯ	ไม่ท่าหลายข้าง เพราะ ปลาตัวเล็กเข้าไปแล้ว ออกมาได้ไม่ติด
ตกปลา, เบ็ดราว	โดยนำเบ็ดเกี่ยวเหยื่อแล้ว โยนทิ้งไป เมื่อ ปลากินเหยื่อแล้วคนตกเบ็ดจะคอยกระตุก ส่วนเบ็ดราวนั้นจะนำเบ็ดจำนวนมากมา ร้อยต่อกันเป็นแถว เกี่ยวเหยื่อทิ้งไปเมื่อปลา กินเบ็ดก็จะติดครั้งละหลายๆ ตัว	ถ่ายทอดมาจากคนรุ่นเก่าแต่ปัจจุบัน ส่วนมากจะใช้เบ็ดราวเพราะจับปลาได้ มากกว่า	บริเวณที่มีร่องน้ำลึก และ บริเวณที่มีกรัง(กองหินใ น้ำ) และลำคลอง	ปลาที่อยู่บริเวณผิวดิน	ไม่ท่าหลายข้างเพราะปลา ตัวเล็กจะไม่กินเบ็ด
ทอดแห	นำแหที่มีความยาวต่างกันไปเหยียดบริเวณ ที่มีกุ้ง กุ้งก็จะติดขึ้นมาบนจอมหรือยอดแห แล้วจะนำไปแกะบนเรือให้กุ้งออกแล้ว เหยียดใหม่	ถ่ายทอดมาจากคนรุ่นก่อน แต่ปัจจุบัน ไม่ได้ผลเพราะเครื่องมืออย่างอื่น ทันสมัยกว่า	อ่าว, ลำคลอง, ชายหาด	กุ้ง, ปู, ปลา	ไม่ท่าหลายข้าง หากินน้ำ ตื้นและบริเวณที่จำกัด
เลี้ยงปลาใน กระชัง	โดยนำลูกปลาที่มีขนาดใกล้เคียงกันมาได้ ในกระชังกระชังละประมาณ 150 ตัว แล้ว ให้อาหาร	ได้รับการถ่ายทอดมาจากเจ้าหน้าที่ ประมงและประสบการณ์ของตัวเอง	ร่องคลอง, เกาะเตก	ปลาเก๋า, ปลากะพงแดง	ไม่ท่าหลายข้างเพราะ เลี้ยงแต่ปลาขนาดใหญ่

ตอนที่ 2 โครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการ ทรัพยากรบ้านบางคืบ

ความเป็นมาและพัฒนาการกลุ่ม

ในอดีตที่ผ่านมาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและด้านการประมง ไม่มีการจัดการและวางแผนการใช้ทรัพยากรป่าชายเลน ป่าต้นน้ำและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ผลที่ตามมาคือ ใช้ทรัพยากรอย่างไม่เห็นคุณค่าและคุ้มกับประโยชน์ มีการตัดไม้ทำลายป่าชายเลนเพื่อเผาถ่านและการจับสัตว์น้ำ โดยเครื่องมือที่ผิดกฎหมาย เช่น การระเบิด การใช้ยาเบื่อเมา การใช้เรืออวนรุน สัตว์น้ำในป่าชายเลนมีปริมาณลดลง ป่าชายเลนมีสภาพเสื่อมโทรม เพราะการควบคุมดูแลที่ไม่มีประสิทธิภาพเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในพื้นที่ป่าชายเลน ในพื้นที่ป่าต้นน้ำโดยรอบได้มีการเข้าไปแผ้วถางป่า จากชาวบ้าน โดยอาศัยช่องทางที่ส่วนภาครัฐได้ใช้กฎหมายอนุญาตเปิดป่าเพื่อทำไม้ซึ่งมีผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้เป็นอย่างมาก จากปัญหาดังกล่าว ในปี พ.ศ. 2539 กรมประมงจึงเข้ามาส่งเสริมให้ความรู้และสนับสนุนการเลี้ยงหอยนางรม เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ชาวประมง เนื่องจากเห็นว่าพื้นที่ป่าชายเลนของหมู่บ้านบางคืบ มีสภาพที่เหมาะสมในการเลี้ยงหอยนางรม ในการจัดตั้งกลุ่มครั้งแรกมีสมาชิก 15 ครัวเรือน ได้รับงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางวัน สนับสนุนจัดทำกระชังเลี้ยงหอยนางรมจำนวน 26 กระชัง โดยนำลูกหอยนางรมซึ่งอยู่ตามรากต้นไม้โกงกางและได้มาจากการปักหลักแขวนล้อย่างรถจักรยานยนต์ เพื่อให้เชื้อหอยนางรมได้เข้ามาเกาะติดล้อย่างแล้วนำลูกหอยมาขุนหอยนางรมบนกระชังเพื่อดูแลให้หอยนางรมเจริญเติบโต และได้ขนาดที่ตลาดต้องการสามารถนำไปจำหน่ายต่อไป อีกส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม ทำกระชังเลี้ยงหอยนางรมเพิ่มเป็นจำนวน 96 กระชัง เพื่อสนับสนุนให้การเลี้ยงหอยนางรมสามารถเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างดีและทั่วถึงและในช่วงปี พ.ศ 2539 นี้แกนนำอาสาสมัครของชุมชนได้เล็งเห็นปัญหาของทรัพยากรที่ถูกทำลาย จึงได้รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมในการดูแลทรัพยากร โดยที่ยังไม่ได้เป็นกลุ่มอย่างเป็นทางการดังเช่นปัจจุบัน

ชุมชนบ้านบางคืบ มีป่าต้นน้ำ 7,000 ไร่ ป่าชายเลน 6,000 ไร่ หากป่าทั้งสองไม่ได้รับการดูแลก็จะส่งผลวิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

ในช่วงปี 2545 นายประชา คาวิจิตร และนายบัว เขียวสด นายสมพงษ์ ประธานการ นายดำ โหด ระวังงาน นายไพฑูรย์ พิษชล นายมนัส สร้อยสนและแกนนำคนอื่นๆ ได้มาร่วมกันคิด ทบทวนหาแนวทางในการดูแลป่าและทรัพยากรในท้องถิ่น ประกอบกับมีกิจกรรมกลุ่มอาชีพที่ต้องพึ่งพาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศชายฝั่ง เช่น การเพาะเลี้ยงสัตว์ตามชายฝั่ง ซึ่งถือได้ว่าเป็นอาชีพ

หลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่ จึงลงความเห็นว่าจะมีกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการจัดการทรัพยากร
ขึ้นในปี พ.ศ. 2546 ได้จัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ

2.1 การบริหารจัดการกลุ่ม

โครงสร้างการบริหารและการจัดการกลุ่ม

โครงสร้างการบริหารกลุ่มประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการ
ที่ปรึกษามาจากคณะกรรมการของกลุ่มแต่ละกลุ่มต่าง ๆ มาร่วมกันบริหาร โดยมีรายชื่อดังนี้

คณะกรรมการบริหารกลุ่ม

1. นายมานะ วงศ์นา เลขานุการ
2. นายคำโหด ระวังงาน ฝ่ายส่งเสริมฟื้นฟู / ประชาสัมพันธ์
3. นายสุธี เซ็นเจริญ ฝ่ายเหรัญญิก / สื่อสาร
4. นายหมาดเสบ เขียวสด นายท้ายเรือ
5. นายเวนิศ อนุพาวาฬ ช่างประจำเรือ
6. นายมนัส สร้อยสน กรรมการ
7. นางรัตติยา คาวิจิตร กรรมการ
8. นางสุภาพร ระวังงาน กรรมการ
9. นายอภิชาติ เจริญจิตร ผู้ช่วยเลขานุการ

คณะกรรมการที่ปรึกษา

1. นายประชา คาวิจิตร ประธานที่ปรึกษา
2. นายสาโรจน์ จันทรวัดน์ ที่ปรึกษาฝ่ายงานเลขานุการ
3. นายสมพงษ์ ประสารการ ที่ปรึกษาฝ่ายกิจกรรมฟื้นฟู
4. นายไพฑูรย์ พิษชน ที่ปรึกษาฝ่ายกิจกรรมอนุรักษ์
5. ศ.อบต.ศรตราหมาน ระวังงาน ที่ปรึกษาฝ่ายการทำแผนพัฒนา

คณะกรรมการที่ปรึกษาแกนนำอาวุโสของชุมชน จะคอยให้คำปรึกษาในการ
ดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม คณะกรรมการทั้งสองชุด ไม่มีวาระในการดำรงตำแหน่ง

หน้าที่ของคณะกรรมการบริหาร

1. จัดวางรูปแบบการบริหารกิจกรรมทางทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
 2. ดำเนินการคิดข้อตกลง ข้ออนุญาต ข้อห้ามต่างๆด้านทรัพยากรของชุมชน เพื่อทำแผนประชาคมภายในชุมชน
 3. จัดเก็บข้อมูลต่างๆด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
 4. บริหารบุคลากรของกลุ่มงานฝ่ายราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ทะเลและชายฝั่งและฝ่ายฟื้นฟู
 5. จัดทำแผนเสนอของงบประมาณที่จะมาบริหารจัดการด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
 6. บริหารกำกับดูแลงบประมาณที่จะได้มาร่วมกับเจ้าของงบประมาณ เช่น กลุ่มองค์กรหรือส่วนราชการต่างๆ
 7. ติดตามการประเมินผลการดำเนินงานฟื้นฟูภายในชุมชน
 8. การประชาสัมพันธ์ด้านทรัพยากรและแผนข้อตกลงต่างๆรวมถึงกิจกรรมข่าวสารต่างๆด้านทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน
 9. คิดต่อประสานความร่วมมือระหว่าง สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 17 กับชุมชน
 10. กำกับดูแลในการเข้าไปหาผลประโยชน์ในทางตรงและทางอ้อมในพื้นที่ป่าและสัตว์น้ำของชุมชน
 11. ชุมชนเป็นผู้คอยกำกับดูแลบริหารจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

กิจกรรมของกลุ่ม

 - ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - จัดเก็บข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 - ส่งเสริมให้นักเรียน เยาวชน คนในชุมชนให้มีการดูแลทรัพยากรอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน
 - ใฝ่ระวังทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย ฯลฯ
- การดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการทรัพยากร เริ่มจากส่งแกนนำชาวบ้านและเยาวชนเข้าอบรมหลักสูตรราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ทะเลและชายฝั่ง กับทางสถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 17 (นางย่อน) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้งกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรชุมชนบ้านบางคืบ เมื่อป่าชายเลนหมดสัมปทาน ชาวชุมชนบ้านบางคืบได้ขอพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 500 ไร่ จากสถานีพัฒนาป่าชายเลน เพื่อมาฟื้นฟูรักษา ชาวบ้านเริ่มปลูกไม้

ทดแทนในพื้นที่เสื่อมโทรม โดยทุกคนเต็มใจและไม่หวังค่าตอบแทนนี่คือแนวคิดของชาวบ้านบาง
ดิบซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายประชา คาวิจิตร กล่าวว่า

“กิจกรรมปลูกป่าโดยไม่ใช้งบประมาณของกองทุนเพื่อสังคม โดยที่ชาวบ้านหรือว่าที่
น้องในชุมชนจะต้องนำข้าวห่อไป จะต้องพาน้ำกันไป โดยที่ไม่ได้ไปใช้งบประมาณเจ็ดแสนกว่า
บาทตรงนั้น ถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่คืนทุนให้กับทางชุมชน เพื่อเกิดการสามัคคีกันในการปลูกป่า
แต่ถ้าหากว่าจะไปเอาเงินในเจ็ดแสนนี้มาทำกิจกรรม ถือว่าการปลูกป่า ปลูกเพื่อที่จะรับจ้าง ไม่ใช่
ปลูกป่าเพื่อจิตสำนึก”

ภาพที่ 4.7 การปลูกป่าชายเลน

ที่มา : กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบ (พ.ศ. 2550)

ดังนั้นกิจกรรมปลูกป่าจึงกลายเป็นกิจกรรมหลัก เพื่อการฟื้นฟูรักษาสีงแวดล้อม โดยมี
แผนงานในการปลูกป่าทุกเดือน

เมื่อป่าชายเลนกลับมาอยู่ในสภาพสมบูรณ์ การเฝ้าระวังเพื่อไม่ให้ป่าชายเลนถูกทำลาย
และการเฝ้าระวังการทำประมงที่ผิดกฎหมายและลักลอบตัดไม้ก็เป็นหน้าที่อีกอย่างที่สำคัญ มีการ
จัดชุดลาดตระเวนทุกเดือนอาจทำให้เกิดความขัดแย้งกับหมู่บ้านใกล้เคียงที่เข้ามาจับสัตว์น้ำในเขต
ของหมู่บ้านในระยะแรก แต่เมื่อมีการตักเตือนและทำความเข้าใจ ชาวบ้านใกล้เคียงจึงให้ความ
ร่วมมือและร่วมดูแลรักษา นอกจากนี้ป่าชายเลนแล้วบ้านบางดิบยังมีพื้นที่ติดกับเขตป่าต้นน้ำ เขามแม่
นางขาว ซึ่งเป็นแหล่งเดียวที่ชาวบ้านนำมาใช้อุปโภคและบริโภค ด้วยความห่วงใยต่อเรื่องการขาด
แคลนน้ำ คณะกรรมการบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบ จึงได้อาสาเฝ้าระวังพื้นที่ป่าต้นน้ำอีก
1,000 ไร่ และเรียกพื้นที่ที่ดูแลนี้ว่า ป่าต้นน้ำรักษาสัตว์บก

1.2 สภาพสังคม เศรษฐกิจของสมาชิกกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรม

จากการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชาวบ้านถึงสภาพสังคมและเศรษฐกิจรายครัวเรือนของชาวบ้านที่สมาชิกกลุ่มซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 4.4 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามเพศ/อายุ

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	38	63.3
หญิง	22	36.7
อายุ (ปี)		
≤ 30	13	21.7
31 – 40	14	23.3
41 – 50	21	35.0
51 – 60	9	15.0
>60	3	5.0

จากตารางที่ 4.4 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีจำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 63.3 และเพศหญิงจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 36.7 และ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 45-50 ปี มีจำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 รองลงมามีอายุระหว่าง 31-40 ปี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 และอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวนน้อยที่สุด 3 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0

ตารางที่ 4.5 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสถานภาพ/ศาสนา

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
สถานภาพ		
โสด	7	11.7
สมรส	50	83.3
หม้าย/หย่า	3	5.0
ศาสนา		
พุทธ	5	8.3
อิสลาม	55	91.7

จากตารางที่ 4.5 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส ร้อยละ 83.3 รองลงมาสถานภาพโสด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 11.7 และสถานภาพหม้าย/หย่า จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0 และ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 91.7 และ นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 8.3

ตารางที่ 4.6 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามระดับการศึกษา

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ไม่ได้เรียน	5	8.3
ประถมศึกษา	33	55.0
มัธยมศึกษาตอนต้น	10	16.7
มัธยมศึกษาตอนปลาย ปวช. หรือเทียบเท่า	9	15.0
อนุปริญญา	0	0.0
ปริญญาตรี	3	5.0

จากตารางที่ 4.6 พบว่า ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาประถมศึกษา จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0 รองลงมามีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 10 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 และจบระดับการศึกษาน้อยที่สุด จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 5.0

ตารางที่ 4.7 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง		
< 3	14	23.3
3 – 5	30	50.0
6 – 8	15	25.0
9 – 11	0	0
≥12	1	1.7

จากตารางที่ 4.7 พบว่า ส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง ระหว่าง 3-5 คน จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมามีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง ระหว่าง 6 – 8 คน จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 25.0 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริง ตั้งแต่ 12 คนขึ้นไปน้อยที่สุด จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7

ตารางที่ 4.8 กลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือน

n = 60

จำนวนผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือน	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
1	7	11.7
2	26	43.3
3	13	21.7
4	10	16.7
5	3	5.0
6	0	0.0
7	1	1.7

จากตารางที่ 4.8 ส่วนใหญ่มีจำนวนผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน 2 คน จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 43.3 รองลงมา มีจำนวนผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน 3 คน จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 21.7 และมีจำนวนผู้ประกอบอาชีพในครัวเรือน 7 คน น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 1.7

ตารางที่ 4.9 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามอาชีพ

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
อาชีพ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ทำสวนยางพารา	49	81.7
ทำสวนผลไม้	3	5.0
ทำสวนปาล์มน้ำมัน	13	21.7
ทำประมงเพาะเลี้ยง	1	1.7
ทำประมงจับสัตว์น้ำ	19	31.7
ค้าขาย	8	13.3
รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ	1	1.7

จากตารางที่ 4.9 พบว่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 81.7 รองลงมาประกอบอาชีพทำประมงจับสัตว์น้ำ จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 31.7 และประกอบอาชีพรับราชการ / รัฐวิสาหกิจน้อยที่สุด จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 1.7

ตารางที่ 4.10 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้เฉลี่ยในครัวเรือนทั้งหมดต่อเดือน

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
รายได้เฉลี่ยในครัวเรือนทั้งหมดต่อเดือน		
≤ 5,000	11	18.3
5,001-10,000	21	35.0
10,001-15,000	12	20.0
15,001-20,000	9	15.0
>20,001	7	11.7

จากตารางที่ 4.10 พบว่า ส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ย 5,001-10,000 บาท จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 รองลงมา มีรายได้เฉลี่ย 10,001-15,000 บาท จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 20.0 และมีรายได้เฉลี่ย 20,000 บาทขึ้นไป น้อยที่สุด จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 11.7

ตารางที่ 4.11 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามหนี้สินครัวเรือน

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
หนี้สินครัวเรือน		
≤ 10,000	21	35.0
10,001-30,000	11	18.3
30,001-50,000	7	11.7
50,001-70,000	4	6.6
70,001-90,000	2	3.4
90,001-110,000	7	11.7
>110,001	8	13.3

จากตารางที่ 4.11 พบว่า ส่วนใหญ่มีหนี้สินครัวเรือนน้อยกว่า 10,000 บาท จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 รองลงมา มีหนี้สินครัวเรือนมากกว่า 110,000 บาท จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 13.3 และมีหนี้สินครัวเรือนระหว่าง 70,001-90,000 บาท น้อยที่สุด จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 3.4

ตารางที่ 4.12 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามแหล่งหนี้สิน

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จากแหล่งหนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)	30	50.0
ธนาคารพาณิชย์	2	3.3
ธนาคารออมสิน	11	18.3
กองทุนหมู่บ้าน	26	43.3
เงินกู้ยืมในระบบ	2	3.3
กองทุนสัจจะออมทรัพย์	19	31.7

จากตารางที่ 4.12 พบว่า ส่วนใหญ่มีแหล่งหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.) จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 รองลงมา มีแหล่งหนี้จากกองทุนหมู่บ้าน จำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 43.3 และมีแหล่งหนี้จากธนาคารพาณิชย์และเงินกู้ยืมในระบบ น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 3.3

ตารางที่ 4.13 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามจำนวนพื้นที่ถือครองทั้งหมด

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
จำนวนพื้นที่ถือครองทั้งหมด (ไร่)		
≤ 10	28	46.7
11-20	17	28.3
21-30	6	10.0
31-40	5	8.3
≥41	4	6.7
มีเอกสารสิทธิ์ (ไร่)		
≤ 10	46	76.7
11-20	9	15.0
21-30	1	1.7
31-40	1	1.7
≥41	3	5.0
ไม่มีเอกสารสิทธิ์ (ไร่)		
≤ 10	45	75.0
11-20	7	11.7
21-30	7	11.7
31-40	0	0.0
≥41	1	1.7

จากตารางที่ 4.13 พบว่า ส่วนใหญ่มีจำนวนพื้นที่ถือครองทั้งหมดน้อยกว่า 10 ไร่มากที่สุด จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7 มีจำนวนพื้นที่ถือครองที่มีเอกสารสิทธิ์ทั้งหมดน้อยกว่า 10 ไร่มากที่สุด จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 76.7 และมีจำนวนพื้นที่ถือครองที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ทั้งหมดน้อยกว่า 10 ไร่มากที่สุด จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 75.0

ตารางที่ 4.14 กลุ่มตัวอย่างจำแนกตามสมาชิกของกลุ่มกิจกรรม

n = 60

ลักษณะของข้อมูล	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
ท่านเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรม		
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านบางคิบบ	16	26.7
กลุ่มพัฒนาสวนสงเคราะห์บ้านบางคิบบ	23	38.3
กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านบางคิบบ	9	15.0
กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านบางคิบบ	34	56.7
กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ	59	98.3
กองทุนหมู่บ้านบ้านบางคิบบ	30	50.0
กลุ่มประปาหมู่บ้าน	14	23.3

จากตารางที่ 4.14 พบว่า ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ จำนวน 59 คน คิดเป็นร้อยละ 98.3 รองลงมาเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมกลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านบางคิบบจำนวน 34 คน คิดเป็นร้อยละ 56.7 และเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมกลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านบางคิบบน้อยที่สุด จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 15.0

2. บทบาทของสมาชิก บทบาทผู้นำ บทบาทคณะกรรมการกลุ่ม และการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ

2.1 บทบาทของสมาชิกกลุ่ม

สถานการณ์การเป็นสมาชิกกลุ่มการจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ เริ่มจากการเข้าเป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆ ของหมู่บ้าน จะถือว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มการจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ เป็นการตกลงของแกนนำ และคณะกรรมการของกลุ่มทั้ง 7 กลุ่มที่มีอยู่ภายในชุมชน เพราะถือว่าเป็นกลุ่มต่างๆ เป็นกลุ่มที่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรในชุมชนทั้งสิ้น เช่น กลุ่มประปาหมู่บ้านก็ต้องใช้น้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติของป่าต้นน้ำ เป็นต้น

จากสภาพปัญหาเรื่องการทำมาหากิน ปัญหาปากท้องของชาวบ้าน ได้ถูกนำมาหารือในเวทีประชุมหมู่บ้านทุกวันที่ 5 ของทุกเดือน ประเด็นปัญหาถูกนำมาพูดคุยเพื่อหาทางแก้ไขร่วมกันอย่างจริงจัง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา โดยสมาชิกในชุมชนเห็นร่วมกันว่า ให้มีการ

ฟื้นฟูป่าชายเลนของชุมชน ให้ฟื้นคืนความสมบูรณ์ เป็นแหล่งทำมาหากินของชาวบ้านอย่างที่เคยเป็นมา ขณะเดียวกัน ได้ดำเนินกิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไปพร้อมกันด้วย โดยเน้นการพึ่งตนเอง และความยั่งยืนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายสมพงษ์ ประธานการกล่าวว่า

“ การฟื้นฟูทรัพยากรต้องใช้เวลา เราจึงทำกิจกรรมอื่นๆที่จะช่วยแก้ปัญหาไปพร้อมกัน ไม่ว่าจะเป็นกรรมการกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านบางคืบ กลุ่มพัฒนาสวนสงเคราะห์บ้านบางคืบ กลุ่มประมงพื้นบ้านบางคืบ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มส่งเสริมออมทรัพย์บ้านบางคืบ กลุ่มประปาหมู่บ้าน และ กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ โดยยึดหลักว่าทุกกลุ่มต้องเข้มแข็ง ต้องทำให้เกิดประโยชน์กับพี่น้องในชุมชน ได้จริง แต่ละกลุ่มต้องทำงานร่วมกัน ต้องคิด ต้องริเริ่มเองก่อน ไม่รอคอยให้รัฐมาแก้ปัญหาให้ และนี่คือการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ”

2.1.1 การฟื้นฟูป่าชายเลนได้จัดกิจกรรม ดังนี้

1) ปลูกป่า

สมาชิกในชุมชนได้ดำเนินกิจกรรม “ปลูกป่า” อย่างต่อเนื่อง ซึ่งชาวบ้านบางคืบร่วมกันปลูกป่าชายเลน โดยตั้งเป้าหมายจะปลูกป่าเพิ่มปีละ 20 ไร่ โดยเลือกบริเวณพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายมากที่สุดก่อน จากนั้นจะปลูกเรื่อยๆจนกว่าจะเต็มพื้นที่ มีการออกกระเบียบข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ห้ามตัดไม้ในเขตป่าชุมชนของหมู่บ้าน โดยชาวบ้านช่วยกันสอดส่องดูแล ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของนายบัว เขียวสด ได้กล่าวว่า

“ พวกเราปลูกป่ากันจนมีคนพูดว่า คนบางคืบเป็นพวกบ้าปลูกต้นไม้ ปลูกโดยไม่ได้เงินแต่ที่ทำเพราะพวกเราเป็นคนหากินกับทะเลมานาน ก็รู้ว่าสถานการณ์มันแย่ง เพราะไม่มีป่าเราจึงต้องปลูกป่าและปลูกไปแล้วนับหมื่นต้น ”

2) การเฝ้าระวังรักษา

เมื่อพิจารณาบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในการจัดการป่าชายเลน กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาพบว่าชาวบ้านบางคืบทุกคนมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลน เช่น การเฝ้าระวังลาดตระเวนรักษาป่าชายเลน การปลูกป่าซ่อมแซม การร่วมคิดกฎระเบียบของป่าชายเลน เพื่อพิทักษ์ดูแลผืนป่าชายเลนของชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป ส่วนการรับรู้บทบาทหน้าที่ของสมาชิก ทุกคนได้ตระหนักถึงความเป็นเจ้าของมีการได้ใช้ประโยชน์ตามบทบาทหน้าที่ของตัวเอง และเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่ได้ลงมือทำร่วมกันเป็นอย่างดี และการให้ชุมชนเป็นเจ้าของป่าชายเลน มีส่วนทำให้การอนุรักษ์ป่าชายเลนประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในด้านการจัดการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับมามีอุดมสมบูรณ์คงสภาพดั้งเดิมอีกครั้ง และจากการที่พูดคุยกับชาวบ้านในเรื่องแนวคิดการจัดการป่าชายเลน

นั่นคิดกันอย่างไร สมาชิกในชุมชนได้สะท้อนแนวคิดออกมาในแนวเดียวกันว่า ทรัพยากรป่าชายเลนของบ้านเรา เราต้องดูแล เพราะเราพึ่งพาป่าชายเลนในการประกอบอาชีพ ในการดำรงชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่วนประเด็นการเรียนรู้การจัดการป่าชายเลนของสมาชิกในชุมชน นางเพ็ญจนา บริวารสี ชาวบ้านบางคืบผู้ประกอบอาชีพประมงได้กล่าวสอดคล้องกับประเด็นการเรียนรู้การจัดการป่าชายเลนว่า

“เรียนรู้เรื่องการจัดการป่าชายเลน เรียนรู้เรื่องราวจากสื่อโทรทัศน์ จากผู้ใหญ่บ้าน เค้มีการประชุมประจำเดือน ทุกวันที่ห้าของทุกเดือน ผู้ใหญ่บ้านจะมีการพูดคุยเรื่องการจัดการป่าชายเลน ในสมัย หลังละหมาดวันศุกร์ ว่ามีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน มีข้อห้ามในการจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ ถ้าหากเราจับได้เราก็ต้องปล่อย เพราะว่ามันจะได้ขยายพันธุ์ หากเมื่อถามว่าคิดอย่างไรเรื่องการจัดการป่าชายเลน ตอบได้โดยว่าเห็นด้วยเพราะจะทำให้ป่าชายเลนมีความสมบูรณ์มากขึ้น ชาวบ้านบางคืบนั้นมีการร่วมแรงร่วมใจกัน การปลูกป่าในแต่ละครั้งไม่ต้องใช้เงิน แต่ชาวบ้านต่างพาข้าวห่อไปกินกัน ต่างคนต่างพากัน ไปจากบ้าน ภาพที่เห็นเป็นภาพที่ประทับใจ เพราะป่าชายเลนบ้านเรา เราก็รัก เพราะเราต้องทำมาหากินและต้องพึ่งพาป่าชายเลนเป็นแหล่งทำมาหากิน หากเราไม่ดูแล เราก็เหมือนกับทำร้ายตัวเองนั่นแหละ เมื่อเห็นคนนอกเข้ามาทำลายป่าชายเลนบ้านเราเราก็รู้สึกที่ไม่สบายใจ ก็เคยพูดตักเตือนบ้าง แต่บางครั้งเราก็เกรงใจเค้าอยู่บ้าง เพราะเราต้องดูแล และเราต้องพึ่งพาป่าชายเลนในการประกอบอาชีพ หากป่าชายเลนไม่มีเราก็ไม่รู้จะทำอะไร ดังนั้นเราจึงรู้สึกว่าป่าชายเลนคือชีวิตของเราชาวประมงทุกคน”

2.1.2 กิจกรรมพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

กิจกรรมส่งเสริมอาชีพที่เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อมาแก้ปัญหาเรื่องการทำมาหากินคือ การเลี้ยงหอยนางรม เป็นการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้าน โดยมีสมาชิกเริ่มแรกจำนวน 53 ครัวเรือน มีการระดมเงินสร้างกระชังเลี้ยงหอยนางรมได้ 26 กระชัง ซึ่งผลการดำเนินการเป็นไปได้ด้วยดี ในปีต่อๆมาจึงมีผู้สมัครเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ด้วยหวังว่าการเลี้ยงหอยนางรมจะสามารถเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอย่างทั่วถึงทางชุมชนจึงได้นำประสบการณ์เสนอขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนเพื่อสังคม (SIF) จัดทำกระชังเลี้ยงหอยนางรมเพิ่มขึ้นเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการ นอกจากนี้ยังมีการสร้างโรงอบยางพาลังแสงอาทิตย์ขึ้นแทนเตาอบไม้ฟืนซึ่งสิ้นเปลืองไม้ฟืนจำนวนมากและมีขั้นตอนยุ่งยาก จัดทำบ่อน้ำคั้นน้ำเสี้ยวจากการทำแผ่นยางพารา ก่อนปล่อยให้ซึมลงใต้ดิน เพื่อแก้ปัญหากลิ่นเหม็นและน้ำเสียซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 4.8 การตรวจตราเฝ้าระวังทรัพยากรป่าชายเลนของกลุ่ม
ที่มา : ภาพถ่ายของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ (พ.ศ. 2550)

อาจกล่าวโดยสรุปว่าบทบาทในการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มและชุมชน บ้านบางคืบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา มีการเน้นที่ตัวบุคคลที่จะมารับผิดชอบเพื่อวางกรอบการดำเนินงาน มีขั้นตอนการร่างกรอบกติกาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น การตัด 1 ต้น ปลูก 10 ต้น และการจัดการป่าชายเลนอย่างชัดเจนและการตั้งกฎกติกาจะเน้นถึงการให้ประโยชน์จากป่าชายเลน การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้สิทธิการตัดสินใจร่วมกันของชุมชนอย่างเต็มที่ ส่วนกิจกรรมและวิธีการจัดการป่าชายเลนของชุมชนที่ดูแลรักษาาร่วมกันของชุมชนบ้านบางคืบ มีกิจกรรมหลักร่วมกัน คือ มีการลาดตระเวนป้องกันการลอบตัดไม้และเฝ้าระวังไฟป่ามีกิจกรรมเกี่ยวกับการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม เช่น ศูนย์เรียนรู้การจัดการป่าชายเลน เป็นต้น

2.2 บทบาทผู้นำ

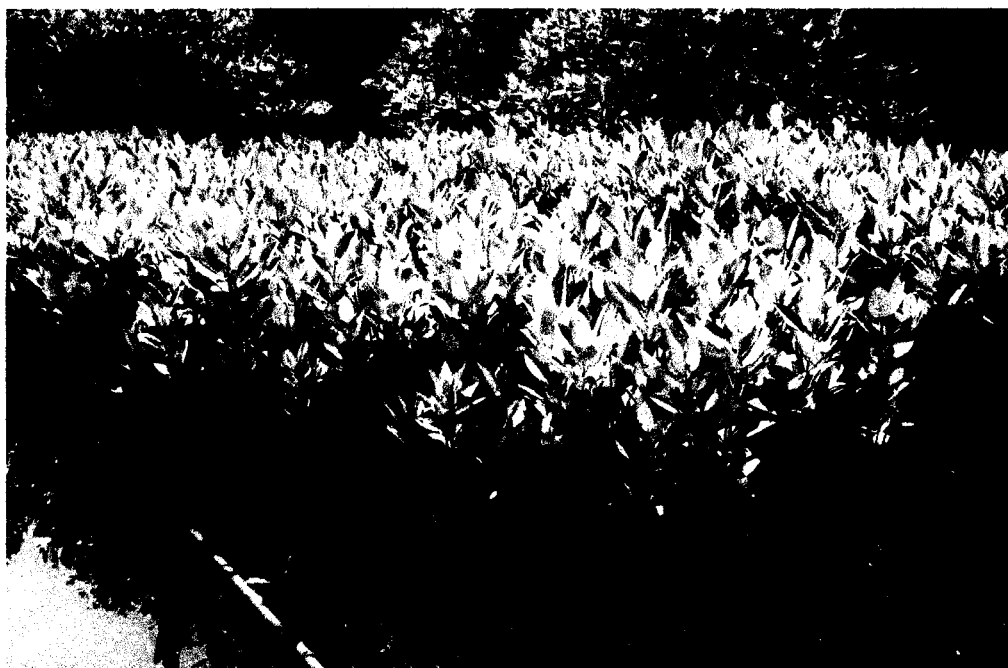
ชุมชนบ้านบางคืบ ได้ก่อตั้งเป็นหมู่ที่ 6 บ้านบางคืบ ในปีพ.ศ 2523 ผ่านมา 28 ปี มีผู้ใหญ่บ้าน 2 คน คนแรกคือ นายสุทิน ร่วมใจ ส่วนคนที่สองและปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน คือ นายประชา คาวิจิตร เมื่อในอดีตผู้ใหญ่ประชา คาวิจิตร เคยดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านมาประมาณสิบปี หลังจากนั้นก็ได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านระยะเวลา 5 ปี จนหมดวาระ

ปัจจุบันได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านสมัยที่สอง ระยะเวลาที่ผู้ใหญ่ประจำคาวิจิตร ได้ทำงานเพื่อชุมชนบ้านบางคืบ ดังนี้

2.2.1 การจัดการป่าชายเลนในชุมชน ตอนนั้นชุมชนบ้านบางคืบประสบกับปัญหาด้านความเป็นอยู่ จากอดีตเรื่องราวของการจัดการป่าชายเลนของชาวบ้านบางคืบ อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา เริ่มต้นเมื่อสิบปีก่อน เริ่มจากความเสียหายของทรัพยากรในป่าชายเลน และในช่วงก่อนปี พ.ศ.2539 มีการทำลายป่าไม้โดยการสัมปทานเตาถ่าน ซึ่งมันส่งผลกระทบต่อการทำมาหากินของคนในชุมชนและในช่วงนั้นมีการทำอาชีพประมงผิดกฎหมายมากมายตัวอย่างเช่น อวนลาก อวนรุน อวนกระทุ้งน้ำและยาเบื่อเมา เป็นต้น

2.2.2 การทำประมงชายฝั่งมีปัญหา เช่นการออกเรือ ไปหาปลาใกล้ๆเพื่อจะให้ได้ปลาสักสิบกิโลกรัม ก็ไม่สามารถหาได้ เพราะสาเหตุมาจากการทำลายป่าชายเลนในพื้นที่ ทำให้สัตว์น้ำต่างๆนั้นลดตามลงไปด้วย หากปล่อยให้สภาพอย่างนี้เรื่อยๆ ก็จะส่งผลให้ชาวบ้านต้องประสบปัญหาการทำมาหากิน และจะต้องออกไปหากินนอกร้าน จึงได้ร่วมกันคิดว่าทำอย่างไรเพื่อให้ทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าชายเลนกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง และเมื่อป่าชายเลนสมบูรณ์ พันธุ์สัตว์น้ำอื่นๆ ก็จะสมบูรณ์ตามมาด้วย ทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการประกอบอาชีพโดยไม่ต้องไปทำงานนอกร้าน สิ่งเหล่านี้คือเป้าหมายหลักในการดำเนินครั้งแรก

จนกระทั่งปี 2540 เมื่อป่าชายเลนหมดสัมปทาน ชาวชุมชนบ้านบางคืบได้ขอพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 500 ไร่ จากสถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 17 เพื่อมาฟื้นฟูรักษา และเริ่มปลูกไม้ทดแทนในพื้นที่เสื่อมโทรม โดยทุกคนเต็มใจและไม่หวังค่าตอบแทน โดยมีแกนนำชาวบ้านได้ร่วมกันปลูกป่าในแปลงฟื้นฟูป่าชายเลน ในครั้งแรกที่มีการปลูกป่าชายเลนชาวบ้านบางคืบได้เข้าร่วมกันในกิจกรรมครั้งนั้นประมาณสองร้อยกว่าคน และได้ทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง จนได้รับการกล่าวขานจากภายนอกว่า “คนบางคืบบ้าปลูกแต่ป่าชายเลน ถ้าเอาเวลาไปทำสวนปลูกยางตอนนี้ก็ได้กินแล้ว” หลังจากทีชาวบ้านบางคืบได้ทำกิจกรรมปลูกป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องนั้น ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำที่เคยหายไปกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง การประกอบอาชีพประมง เช่น ตกปูดำ วางอวนกุ้ง และวางอวนปลากระบอก ชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำได้เพิ่มขึ้น รายได้ต่อเดือนประมาณครอบครัวละ 6,000 -7,000 บาท ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น และเมื่อสิ่งแวดล้อมคุณภาพชีวิตของคนบางคืบก็ดีขึ้นไปด้วยเช่นกัน ถือว่าเป็นกิจกรรมหนึ่งที่คืนทุนให้กับทางชุมชน เพื่อเกิดความสามัคคีกันในการปลูกป่า แต่ถ้าหากว่าการปลูกป่าต้องจ้างให้ชาวบ้านปลูก ก็ถือว่าการปลูกป่านั้น ปลูกเพื่อที่จะรับจ้าง ไม่ใช่ปลูกป่าเพื่อจิตสำนึก

ภาพที่ 4.9 แปลงเพาะกล้าไม้ของชุมชน

ที่มา : ภาพถ่ายของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ (พ.ศ. 2550)

กิจกรรมปลูกป่ากลายเป็นกิจกรรมหลักเพื่อการฟื้นฟูรักษาสีเขียว โดยมิแผนงานในการปลูกป่าทุกเดือน จากการเริ่มต้นฟื้นฟูป่าชายเลน 500 ไร่ มาถึงในปัจจุบัน ป่าชายเลนได้ขยายเพิ่มขึ้นเป็น 6,000 ไร่ โดยชุมชนได้แบ่งพื้นที่ เป็น 3 ส่วน แบ่งเป็นป่าฟื้นฟู 3,000 ไร่ ป่าพิทักษ์รักษาสัตว์น้ำ 1,300 ไร่ และป่าใช้สอยของชุมชนอีก 1,700 ไร่

ในช่วงปี พ.ศ. 2548 จากการดำเนินงานด้านการจัดการป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนบ้านบางคืบได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว การจัดการป่าชายเลน ประเภทชุมชน จากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน) ทำให้มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนในการทำกิจกรรมต่างๆหลายองค์กร ชาวชุมชนบ้านบางคืบก็ไม่หยุดนิ่งรอความช่วยเหลือ เงินจากองค์กรต่างๆที่เข้ามาทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็กิจกรรมการฟื้นฟูอาชีพ กิจกรรมการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านจะนำมาต่อยอดเพื่อให้มีเงินเพิ่มมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็เงินจากกองทุนใดหรือว่าเงินออมจากชาวบ้าน รวมทั้งเงินที่เก็บค่าน้ำจากหมู่บ้าน จะถูกนำมาเข้ากลุ่มตั้งจะออมทรัพย์ ผลกำไรจะส่งคืนยังสมาชิกในรูปของสวัสดิการชุมชน ทั้งเรื่องชีวิตความเป็นอยู่และเรื่องสิ่งแวดล้อม ซึ่งในขณะนั้นชุมชนบ้านบางคืบได้ถูกยกระดับเป็นชุมชนต้นแบบในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคืบ ถือได้ว่าเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเข้มแข็ง ด้วยการบริหารทรัพยากรสองสิ่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ บริหาร

คนและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนบ้านบางคืบได้รับการยอมรับจากคนภายในและภายนอก ทั้งในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ภูมิคุ้มกันการล่มสลายของชุมชนที่เริ่มก่อตัวในเรื่องการจัดการป่าชายเลน ทำให้ชาวบ้านบางคืบในวันนี้มีเกราะป้องกันภัยทั้งภัยจากธรรมชาติและภัยจากมนุษย์ด้วยกัน

จุดเด่นของผู้นำชุมชน นายประชา กาวิจิตร

1. บทบาทความเป็นผู้นำชุมชนที่มีจุดเด่นในเรื่องการประสานงานกับทางหน่วยงานรัฐภาคเอกชน และองค์กรประชาชน ในบทบาทภาระหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่มีประสบการณ์งานพัฒนาว่าสิบปี ปัจจัยที่นำมาใช้ในกระบวนการดำเนินงานให้เกิดผลสำเร็จได้จะต้องมีการบริหารตนเอง การบริหารคน และบริหารงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการบริหารคนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำต้องมีและสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้นในวงกว้าง ต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ความเป็นผู้นำของชุมชนบ้านบางคืบ ผู้ใหญ่ประชา กาวิจิตร นั้นมีลักษณะผู้นำเป็นนักพัฒนา(Developer) เป็นนักบริหารที่เปลี่ยนแปลงมาจากแบบสัมพันธ์โดยมุ่งที่ตัวคนเป็นหลัก มีวิธีการสอนคนโดยใช้คำพูดที่เตือนสติ ให้กำลังใจ สร้างการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน เห็นประโยชน์ส่วนรวมมาก่อนประโยชน์ส่วนตัว

2. มีภาวะผู้นำที่เป็นผู้นำทางความคิดและผู้นำทางการจัดการตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มากกว่าสิบปี และพยายามจัดการคนหลายกลุ่ม แต่ไม่สามารถจัดการได้เพราะจากกลุ่มต่างๆ ในขณะนี้มีสภาพกลายเป็นบุคคลแล้ว เกิดการแย่งชิงแหล่งทุน เพราะมีการเริ่มมีการกำหนดตัวชี้วัดว่ากลุ่มไหนได้ทุนสนับสนุนแสดงว่ากลุ่มนั้นมีคุณภาพ ทำให้เกิดการดึงมวลชนให้เข้าร่วม ฝ่ายผู้นำชุมชนคิดว่าเสียฐานมวลชน ก็พยายามต้องสร้างฐานมวลชนขึ้นมาด้วย ทำให้ไม่สนใจในวิธีการที่เป็นกลไกชุมชน แต่เปลี่ยนมาเป็นวิธีการของตัวบุคคล แบบตัวใครตัวมัน และหากย้อนมองการจัดการชุมชนที่ผ่านมา นั้น ตัวชุมชนเองเป็นผู้ผลักดันให้ผู้ใหญ่เป็นผู้นำเชิงเดี่ยว และชุมชนก็ยอมรับ ตัวชี้วัดนี้ได้จากชุมชนให้ความไว้วางใจเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านสมัยที่สอง และหากพิจารณาต่อว่าชุมชนมีการจัดการอย่างนี้มานาน อาจกล่าวได้ว่าชุมชนก็มีส่วนที่ทำให้ผู้นำเป็นผู้นำเชิงเดี่ยว (คือผู้นำที่มีลักษณะ คิดและตัดสินใจอยู่เพียงคนเดียว) เพราะงานที่ลงมาของแต่ละกลุ่มชุมชนจะเป็นคนผลักงานให้ผู้ใหญ่อาจด้วยบทบาทฐานะเป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำของชุมชน และอีกประการหนึ่งก็คือกลุ่มต่างๆหรือว่าคณะกรรมการต่างๆ ไม่อยากลองเรียนรู้สิ่งใหม่ อะไรก็ให้ผู้ใหญ่ไปช่วยจัดการในเรื่องของแต่ละกลุ่ม ซึ่งหากพิจารณาต่อว่ากลุ่มต่างๆ ก็มีคนรับผิดชอบหลักอยู่แล้ว

แต่อย่างไรก็ตาม ภาวะผู้นำของชุมชนถูกวิเคราะห์จากภายนอกว่าเป็นผู้นำเชิงเดี่ยว เปลี่ยนรูปแบบการทำงานโดยไม่สนใจกระบวนการของชุมชน และขาดการทบทวนบทเรียนการทำงานของชุมชน และการทำงานขององค์กรที่เข้าไปสนับสนุน หากวิเคราะห์ต่อว่าปัจจัยจาก

ภายนอกที่เข้ามาในสนับสนุนชุมชนนั้นเข้ามาเพื่อต่อ ยอด เพราะคิดว่าการต่อ ยอดจากผู้นำชุมชนจะทำให้เป้าหมายงานเด่นชัด แต่หากถามว่าองค์กรที่เข้ามาสนับสนุนนั้นไม่ได้หวังกระบวนการทั้งหมด แต่องค์กรเหล่านี้หวังแค่ผลเพื่อไปเคลื่อนต่อ เพื่อขยายผลเป็นวงกว้าง เพื่อหาต้นแบบ เพื่อขยายผลสู่ชุมชนอื่น ซึ่งปัจจัยจากภายนอกที่เข้ามาในชุมชนมาให้ความหมายการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการอธิบายบนฐานกิจกรรมของแหล่งทุน แต่ไม่ได้อธิบายบนฐานเป้าหมายของชุมชน เพราะเป้าหมายของชุมชนยังไม่เปลี่ยน ชุมชนยังยึดเป้าหมายเดิมคือสิ่งแวดล้อมดี ชุมชนเป็นสุข เนื่องมาจากกระบวนการคิด การปฏิบัติการจากปัจจัยภายนอกที่เข้าให้การสนับสนุนให้กับทางชุมชน ขาดการวิเคราะห์ชุมชน มองภาพการยอมรับจากภายนอกแต่ลืมหันมามองบริบทของชุมชนหรือสถานการณ์ปัจจุบันภายในชุมชน เมื่อผู้นำชุมชนกลายเป็นนักคิด และเดินออกจากชุมชนในการเคลื่อนงานด้านความคิด ด้วยปัจจัยแรงดึงดูดจากภายนอก ทำให้ผู้นำลืมหันมามองความคิดเห็นของคนในชุมชน ทำให้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านถูกลดบทบาทลงเช่นกันเพราะสิ่งที่ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลนนั้นสืบเนื่องมาจากชาวบ้านได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติเพราะต้องพึ่งพาทรัพยากรและด้วยเหตุปัจจัยเรื่องการดำรงชีพในปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านได้สะท้อนจากวงคุยตามร้านค้า หรือวงคุยตามบ้านเรือนว่า “เรื่องส่วนรวมก็สำคัญ แต่ถ้าหากเราไม่มีจะกิน ใครจะมาช่วยเราได้บ้าง ในวันหนึ่งๆเรามีค่าใช้จ่ายทุกวัน แต่บางวันเราไม่มีราย ได้เลย แล้วเราจะเอาแรงจากไหนไปช่วยงานส่วนรวม ” แต่อย่างไรก็ตาม จากเสียงสะท้อนของสมาชิกในชุมชน ถึงข้อจำกัดที่เกิดขึ้นกับฐานะทางครอบครัว ความเป็นผู้นำนั้นจะต้องคิดและรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องมาจากบริบทชุมชน การประกอบอาชีพ ด้านเศรษฐกิจและสังคมแต่ละแห่งต่างกัน

ดังนั้นผู้นำของชุมชน ในฐานะผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายใน ผู้นำจะทำหน้าที่ควบคุมดูแลรายละเอียดต่างๆ ภายในชุมชน และเรื่องสำคัญมากเรื่องหนึ่งภายในชุมชน ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกของชุมชนนั่นเอง เช่น การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น การให้บทบาทแก่สมาชิกในชุมชนในการดำเนินการ การกระจายอำนาจ บริหารจัดการ รวมถึงการใช้หลักบริหารจัดการแบบธรรมมาภิบาล ทั้งนี้ผู้นำจะต้องหันกลับมามองข้างหลังแล้วว่าชาวบ้านบางคิยวันนี้มีวิถีชีวิตเป็นอย่างไร กลับมามองที่ตัวคนมาสร้างความเข้าใจระหว่างสมาชิกในชุมชนร่วมกัน และช่วยกันเป็นกระจกเงาสะท้อนการทำงานร่วมกัน

2.3 บทบาทคณะกรรมการกลุ่ม

“ เราดูแลป่าชายเลนผืนนี้มานาน และเริ่มดูแลอย่างจริงจังมาตั้งแต่ปี 2539 ทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจทุกอย่าง เพื่อให้ป่าชายเลนผืนนี้คงอยู่คู่กับชาวบ้านบางคิบบ แม้ว่าการอาชีพหลักของพวกเราส่วนใหญ่จะเป็นการทำสวนยางพาราไม่ใช่การทำประมง แต่ป่าแห่งนี้ก็เป็นมรดก เป็นหม้อข้าวอีกหม้อหนึ่งของพวกเรา ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของพวกเราที่ต้องดูแลรักษาไม่ให้มีใครเข้ามาบุกรุกทำลายประโยชน์โดยไม่ชอบกับป่าชายเลนของเรา ” คำกล่าวของ นายสมพงษ์ ประธานการที่ปรึกษาฝ่ายกิจกรรมฟื้นฟูกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการกลุ่มจำแนกได้ดังนี้

1. ร่วมกันปลูกป่า ในนามกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ กิจกรรมของกลุ่มที่ทำมีทั้งการปลูกป่า ดูแล และรักษา ไม่ให้ป่าเกิดความเสียหายเพื่อให้ป่าชายเลนบ้านบางคิบบอุดมสมบูรณ์เป็นระบบนิเวศชายฝั่งที่มีความหลากหลาย เป็นทั้งแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนและที่หลบภัยของสัตว์น้ำนานาชนิดทุ่มเททั้งแรงกายแรงใจเพื่อพลิกฟื้นผืนป่าชายเลน 6,000 ไร่ ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์จนเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป บทบาทในการจัดการป่าชายเลนและกิจกรรม วิธีการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนของกลุ่มที่ดูแลรักษาป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคิบบ ตำบลบางวัน อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดพิจิตร การจัดการป่าชายเลนของกลุ่มในบ้านบางคิบบนั้นเป็นหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันทุกคนทั้งชุมชน เนื่องจากทรัพยากรป่าชายเลนเป็นแหล่งผลิตอาหารให้แก่ชุมชน การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ ผู้นำคณะกรรมการกลุ่ม

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ชาวบ้านบางคิบบทุกคนมีหน้าที่เกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลน เช่น การเฝ้าระวังลาดตระเวนรักษาป่าชายเลน การปลูกป่าชายเลนซ่อมแซม และการร่วมคิดกฎระเบียบของการจัดการป่าชายเลนของชุมชน เพื่อพิทักษ์ดูแลแหล่งอาหารของชุมชนให้มีสภาพสมบูรณ์ บทบาทหน้าที่ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลนของสมาชิกสามารถแยกบทบาทได้เป็น 7 กลุ่ม คือ กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านบางคิบบ กลุ่มพัฒนาสวนสงเคราะห์บ้านบางคิบบ กลุ่มประมงพื้นบ้านบางคิบบ กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านบางคิบบ กลุ่มประปาหมู่บ้าน และกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ ส่วนการรับรู้บทบาทหน้าที่ของสมาชิก ทุกคนได้ตระหนักถึงความ เป็นเจ้าของมีการ ได้ใช้ประโยชน์ตามบทบาทหน้าที่ของตัวเอง และเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่ได้ลงมือทำร่วมกันเป็นอย่างดี และการให้ชุมชนเป็นเจ้าของป่าชายเลน มีส่วนทำให้การอนุรักษ์ป่าชายเลนประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากในด้านการจัดการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับมาอุดมสมบูรณ์คงสภาพดั้งเดิม บทบาทในการจัดการป่าชายเลนของชุมชนที่ดูแลรักษาป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคิบบ ตำบลบางวัน อำเภอดุสิตบุรี จังหวัดพิจิตร มีการเน้นที่ตัวบุคคลที่จะมารับผิดชอบ

เพื่อวางกรอบการดำเนินงาน มีขั้นตอนการร่างกรอบกติกาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการจัดการป่าชายเลนชุมชน และการตั้งกฎกติกาจะเน้นถึงการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน การอนุญาตหรือไม่อนุญาตให้สิทธิการตัดสินใจร่วมกันของชุมชน

ภาพที่ 4.10 เขตพิทักษ์ป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคืบ

ที่มา : ภาพถ่ายของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ (พ.ศ. 2549)

2. ทำกิจกรรมและวิธีการจัดการทรัพยากรของชุมชนที่ดูแลรักษาป่าชายเลน มีกิจกรรมหลักร่วมกัน คือ มีการลาดตระเวนป้องกันการลอบตัดไม้และหน่วยงานรัฐและเอกชน เช่น สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 17 และสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย เข้าร่วมทำกิจกรรมเกี่ยวกับการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลน และพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบางคืบ จากการศึกษาพบว่า มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและการใช้ประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นอย่างดี โดยสามารถแบ่งพื้นที่ป่าชายเลนออกได้เป็น 3 ส่วน คือ 1. พื้นที่ป่าฟื้นฟู จำนวน 3,000 ไร่ 2. พื้นที่ป่าพิทักษ์ รัชต์สวัสดิ์วน้ำ จำนวน 1,300 ไร่ เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่ห้ามใช้สอยอย่างเด็ดขาดนอกจากใช้ในกิจกรรมเพื่อส่วนรวม 3. พื้นที่ป่าใช้สอยของชุมชน จำนวน 1,700 ไร่ ซึ่งอยู่รอบชุมชนสมาชิกสามารถใช้สอยได้ตามกฎ กติกา ที่ตกลงกัน โดยได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้าน จากการศึกษาการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลนในชุมชนนั้น มีลักษณะเป็นประโยชน์ทางตรงมุ่งสนองความจำเป็น

พื้นฐานในการดำรงชีวิตอยู่ในรูปของแหล่งผลิตอาหาร พืชสมุนไพร พืชพรรณต่างๆ ในป่าชายเลน ได้อำนวยประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนอย่างมาก

2.4 การสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ

กิจกรรมในชุมชนบ้านบางคืบแกนนำยังประสานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อเสริมความรู้ให้กับชุมชนและเป็นการสร้างความเข้าใจที่ดีกับหน่วยงานภาครัฐ ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 4.15 การสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ

ปี	หน่วยงานที่สนับสนุน	ลักษณะการสนับสนุน
2539	เจ้าหน้าที่กรมประมง	ส่งเสริมและให้ความรู้การเลี้ยงหอยนางรม
2541	สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลน ที่ 17	- อบรมอาสาพิทักษ์ทะเลและชายฝั่ง อบรม หลักสูตรส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ชายเลน - ปล่อยู่อัจฉริยะ 15,000 ตัว - น้ำมันเรือเพื่อตรวจลาดตระเวนในทะเล
2543	กองทุนเพื่อสังคม	- โครงการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
2544	มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณ พืชแห่งประเทศไทยในพระบรม ราชินูปถัมภ์	- กระบวนการจัดการทรัพยากร โดยการมี ส่วนร่วมของชุมชน
2545	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ วิจัย (สกว.)	- ศึกษาวิจัยเรื่องแนวทางการเพิ่มปริมาณปูดำ โดยพึ่งพาระบบนิเวศป่าโกงกางแบบยั่งยืน เพื่อหาสาเหตุที่ทำให้ปริมาณปูลดลง และ แนวทางในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน ต่อไป
2546	สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)	- จัดทำป้ายแนวเขตการอนุรักษ์

ตารางที่ 4.15 (ต่อ)

ปี	หน่วยงานที่สนับสนุน	ลักษณะการสนับสนุน
2547	โครงการเพชรในถิ่น จากกรมพัฒนาชุมชน	-อบรมอาสาสมัครเพาะพันธุ์กล้าไม้และอนุรักษ์ป่าชายเลนป่าประชาชนสัมพันธ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและเรือตรวจการณ์จำนวน 1 ลำ
2548	มูลนิธิแอคครี สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยร่วมกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย	- ทำประปาภูเขาจากป่าต้นน้ำของชุมชน - งบประมาณจำนวน 60,000 บาท เพื่อสร้างเป็นศูนย์การเรียนรู้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ - กิจกรรมปลูกป่าชายเลนอีกจำนวน 3,600 ต้น งบประมาณ 240,000 บาท
2549	สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง	- กิจกรรมเบิกจ่ายปุ๋ยในวงเงินไม่ต่ำกว่า 3,000,000 บาท

การสนับสนุนขององค์กรหรือหน่วยงานจากภายนอกที่เข้ามาทำกิจกรรมหรือแก้ปัญหาอะไรในชุมชนนี้คือคำถามเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมแต่มีกลไกหรือกรอบเงื่อนไขการทำงานจากแหล่งทุนภายนอกเข้ามาจนเกินไปโดยให้ชุมชนผ่านมายังทางผู้ใหญ่บ้าน สังเกตได้จากองค์กรที่เข้ามาที่ผ่านทางผู้ใหญ่บ้านทั้งหมด พอชุมชนรับงานหรือกิจกรรมจากภายนอกมากขึ้นทำให้เกิดการสะสมงาน “แต่อย่าลืมว่าผู้ใหญ่ไม่ใช่ นักบริหาร” กิจกรรมเข้ามาจนเกิดการเก็บสะสม บางอย่างไม่สามารถบริหารจัดการได้ แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องเวลาและกิจกรรมที่รับไว้มากจนบางครั้งผู้ใหญ่ก็ต้องออกไปร่วมกิจกรรมต่างชุมชนบ้างตามเงื่อนไข เช่น การประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่างชุมชนทำให้ไม่มีคนที่ทำงานอยู่ในชุมชนเกิดผลกระทบต่อชุมชนในการปฏิบัติงานในพื้นที่หรือชุมชนข้างนอกมองว่ามีผู้ใหญ่บ้านบางคนทำงานอยู่คนเดียว เกิดเป็นคำถามความไม่ไว้วางใจในภายในกลุ่มสมาชิกในชุมชนหรือกลุ่มและ

คณะกรรมการกลุ่มต่างๆ ซึ่งหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุนขาดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชน และไม่มีการพูดคุยสรุปบทเรียนเรื่องการทำงานของตนเองร่วมกับชุมชน

อีกทั้งการเข้ามาของหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ นั้นเข้ามาต่อยอดงาน เพราะคิดว่าการต่อยอดจากชุมชนบ้านบางติบจะทำให้เป้าหมายงานเด่นชัดขึ้น แต่ก็ต้องถามต่อว่าหน่วยงานหรือองค์กรที่เข้ามานั้น ไม่ได้หวังกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือกลุ่มทั้งหมด แต่หน่วยงานหรือองค์กรเหล่านี้หวังผลเพื่อนำไปขยายผลต่อในวงกว้างเพื่อหาต้นแบบและขยายผลสู่ชุมชนอื่น เมื่องานหรือกิจกรรมเข้าไปในชุมชนบางติบมากเกินความสามารถที่ชาวบ้านจะบริหารจัดการได้ การสนับสนุนแบบนี้ก็คือการสนับสนุนที่ตัวบุคคล ไม่ได้สนับสนุนในรูปแบบชุมชนหรือกลุ่ม ทำให้เกิดการแยกส่วนกันทำกิจกรรม ทำให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ก็เริ่มแยกตัวออกบ้าง เพราะว่าเริ่มไม่ใช้กลไกที่มีอยู่ของชุมชนแล้ว จากไม่ใช้กลไกชุมชนก็กลายเป็นกลไกบุคคลที่สามารถต่อรองกับแหล่งทุนได้ แหล่งทุนไม่ได้ระวังการแตกแยกของกลุ่มและความเป็นชุมชน แต่ระวังว่าทำอย่างไรให้ทำงานต่อยอดได้ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติสึนามิคนในชุมชนมองว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำแบบผู้นำทางความคิดซึ่งพยายามบริหารจัดการคนหลายกลุ่ม แต่ไม่สามารถบริหารจัดการได้เพราะกลุ่มกลายเป็นเชิงบุคคลเกิดการแข่งชิงงบประมาณแหล่งทุนจากที่ต่างๆ เพราะชุมชนคิดว่ากลุ่มใดได้ทุนงบประมาณมาแสดงว่ากลุ่มนั้นมีคุณภาพ ก็เกิดการดึงมวลชนให้เข้าร่วมกิจกรรม ทำให้ผู้นำที่มีอยู่ในชุมชนต่างต้องสร้างฐานมวลชนขึ้นมาด้วย จึงไม่สนใจในกระบวนการกลุ่มหรือกระบวนการชุมชนแล้ว กลายเป็นวิธีการของตัวบุคคลตัวใครตัวมัน เมื่อกระบวนการชุมชนล้ม เกิดการเคลือบแคลงระแวงสงสัย ความโปร่งใสของงบประมาณที่มาของเงินทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน จากความเป็นกลุ่มคนเมื่อเกิดความไม่เข้าใจกันมันก็เกิดความแตกแยกของชุมชน จากเดิมไม่ไว้วางใจระบบชุมชน แต่ปัจจุบันไม่ไว้วางใจบุคคล ทำให้ต่างคนต่างไม่ไว้วางใจใคร กลายเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยคอยตั้งหน้าตั้งตาตรวจสอบในรูปแบบการนิเทศ แต่การนิเทศเป็นการพูดคุยโดยข้อมูลไม่ลึกไม่มีรายละเอียดของข้อเท็จจริง การวิพากษ์ตรงๆ ไม่ได้เพราะเคยเป็นกระบวนการกลไกของชุมชนมาก่อนซึ่งเคยพึ่งพา เคยเรียนรู้ การพึ่งพากัน แม้ว่าบางเรื่องพึ่งพากันไม่ได้ แต่บางเรื่องพึ่งพากันได้ ชุมชนมองว่าต้องระวังเรื่องความสัมพันธ์กันในชุมชน เพราะความสัมพันธ์นำไปสู่การแก้ไขวิกฤติ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ความเดือดร้อนต่างๆ และสิ่งเหล่านี้ชุมชนยังต้องพึ่งพาอาศัยกัน ดังนั้นสมาชิกในชุมชนจะรักษาความสัมพันธ์เพื่อที่จะนำไปคลี่คลายปัญหาได้ไม่ใช่รักษาความสัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์

อาจกล่าวโดยสรุปว่า กลุ่มคนทำงานให้ความหมายว่าบางติบแตกแยก ส่วนหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่ไม่คิดเรื่องนี้ให้ความหมายว่าสิ่งนี้คือความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชนบ้านบางติบ องค์กรเหล่านี้ก็เลยมองข้ามปัญหาจะมองเชิงบวกให้ได้ทำงานต่อเท่านั้น

ตัวชี้วัดที่ชัดเจน คือหมู่บ้านบางตึบมีพัฒนาการที่ดีขึ้น หากเราพิจารณาเรื่องความจำเป็นขั้นพื้นฐานทางชุมชนบ้านบางตึบก็มีพร้อม เช่น การจัดบ้าน ความสะอาด ความเรียบร้อย มีอาชีพชัดเจน ไม่มีปัญหาเรื่องยาเสพติด เรื่องอาชญากรรม การลักเล็กขโมยน้อย เป็นต้น

ความขัดแย้งในชุมชนเกิดขึ้นอย่างที่เราบางส่วนมอง เราต้องพิจารณาต่อว่าแล้วทำไมความเป็นอยู่ชุมชนดีขึ้น เช่น ความสะอาด ปัญหาด้านสังคมไม่มี แต่มีอาชีพมากขึ้น คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ในขณะที่เรากำลังให้ความหมายว่าชุมชนบ้านบางตึบกำลังแตกแยกไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม ผู้ใหญ่กลายเป็นผู้นำเดี่ยวคือ โครงสร้างการบริหารเชิงชุมชนหรือกลุ่มผิดพลาดแต่ความคิดที่ต้องการให้ชุมชนมีความสุขสงบ สิ่งเหล่านี้ทางชุมชนยังไม่ถึงเป้าหมายยังคงยึดเป้าหมายเดียวกันและยังมีการบริหารจัดการอยู่แต่เพียงเป็นการจัดการเชิงปัจเจกมากกว่าการจัดการเชิงกลุ่มหรือเชิงชุมชนทั้งระบบ ทั้งนี้เป้าหมายชุมชนยังเหมือนเดิมกล่าวคือชุมชนจะต้องมีความสุข มีอาชีพ มีรายได้ยั่งยืนและมั่นคง แต่วิธีการกระบวนการบริหารนั้นไม่ได้อธิบายว่าชุมชนหรือกลุ่มต้องเข้มแข็งต้องมีส่วนร่วมในการจัดการทุกขั้นตอน หากมองว่ากลุ่มหรือชุมชนจะต้องบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม นั่นคือ การอธิบายบนฐานกิจกรรมที่แหล่งทุนเข้ามาอธิบายยังขาดการอธิบายพฤติกรรมของชุมชนที่ถูกกระทำเช่นนี้ เชิงการจัดการบริหารของกลุ่มองค์กรชุมชนนั้นค่อนข้างมีปัญหาในเชิงการบริหารแบบมีส่วนร่วมและยึดหลักธรรมาภิบาล แต่ชุมชนของบางตึบนั้นยังมีหลักธรรมาภิบาลอยู่ โดยเมื่อเราพิจารณาความขัดแย้งจะมีความขัดแย้งบนฐานกิจกรรมแต่ไม่ได้ขัดแย้งในเป้าหมายของชุมชน เมื่อเป็นเช่นนี้ชุมชนยังให้ความร่วมมือ ถ้าเรามองจากคุณภาพชีวิตของคนบ้านบางตึบมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น

ภาพที่ 4.11 การปักหลักแนวเขตป่าพิทักษ์

ที่มา : ภาพถ่ายของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางตึบ (พ.ศ. 2549)

การปักแนวเขตป่าพิทักษ์

กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ่วมกับชุมชนบ้านบางคิบได้ดำเนินกิจกรรมการจัดการป่าชายเลนมาตลอด ทั้งการรณรงค์สร้างจิตสำนึกแก่คนในชุมชนและนอกชุมชนในการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม ทางกลุ่มร่วมกับชุมชนบ้านบางคิบได้มีการเฝ้าระวังถือได้ว่าเป็นกิจกรรมเริ่มต้นของการเฝ้าระวังด้านทรัพยากรของชุมชน และพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบและมีแบบแผนในการปฏิบัติงานมากขึ้นสำหรับดูแลป่าชายเลนและสัตว์น้ำนั้นทางกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบได้ดำเนินกิจกรรมเฝ้าระวังเดือนละครั้งและการปลูกป่าชายเลนเดือนละ 2 ครั้ง ซึ่งกิจกรรมการจัดการป่าชายเลนทางชุมชนบ้านบางคิบได้ยึดและดำเนินกิจกรรมตามแผนงานของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบมาอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบได้นำแผนการบริหารเข้าที่ประชุมของหมู่บ้านและมีการทำประชาคมไปในที่ประชุมของหมู่บ้านอย่างชัดเจน มีการรับรองจากผู้ใหญ่บ้านให้มิผลใช้ได้ตามแผนการบริหารงานของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากร พร้อมทั้งให้ถือปฏิบัติตามแผนงานที่ทางกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบได้นำเสนอการจัดการป่าชายเลนระดับชุมชนจะใช้แผนการจัดการป่าเป็นเครื่องมือในการจัดการป่าชายเลนของชาวบ้านทั้งกระบวนการจัดทำแผนการจัดการป่าชายเลน ต้องมีการเก็บข้อมูลอย่างมีส่วนร่วม การจัดเวทีระดมความคิดเห็นของชาวบ้าน ผู้ใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ผู้นำ ทุกกลุ่มในชุมชน ซึ่งแผนการจัดการป่าชายเลนจะมีสาระสำคัญดังนี้ 1) การแบ่งพื้นที่การจัดการ 2) ข้อตกลงการใช้ประโยชน์ 3) กฎระเบียบในการปกป้อง ดูแล คุ้มครองทรัพยากร 4) โครงสร้างองค์กรและการบริการจัดการ 5) การสร้างและขยายเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกชุมชนพัฒนายกระดับเป็นเครือข่ายป่าชายเลน 2 จังหวัด มีภูเก็ต-พังงา โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นที่เคียงในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างพื้นที่ โดยมีมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชฯ ในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นผู้ประสานกลุ่มเครือข่ายต่างๆ

3. การบริหารจัดการป่าชายเลน

3.1 การจัดการป่าชายเลนของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ

3.1.1 การแบ่งพื้นที่ในการดูแลรักษา พื้นที่ฟู การอนุรักษ์ และใช้สอย

การจัดการพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนบ้านบางคืบ โดยแบ่งพื้นที่ป่าชายเลนออกเป็น 3 ส่วน คือ

พื้นที่ที่ฟู จำนวน 3,000 ไร่ จะทำกิจกรรมการฟื้นฟูป่าชายเลนทุกวันสำคัญและพื้นที่ฟูทุกๆ 3 เดือน โดยการสำรวจพื้นที่ และสาบป่า พร้อมทั้งปลูกเสริมอย่างต่อเนื่อง

พื้นที่อนุรักษ์ จำนวน 1,300 ไร่ ดำเนินกิจกรรมเพื่อเป็นแหล่งเพาะและขยายพันธุ์สัตว์น้ำและจัดเป็นแหล่งแม่พันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ในเขตพื้นที่อนุรักษ์

พื้นที่ใช้สอย จำนวน 1,700 ไร่ เพื่อเป็นแหล่งใช้สอยไม้ โดยพื้นที่สามารถเข้าใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำได้ตามเงื่อนไขและข้อตกลงของชุมชน

1) ข้อตกลงของชุมชนในการใช้ทรัพยากรป่าชายเลน

หมวดป่าชายเลน

ข้อห้ามของชุมชนด้านป่าชายเลน

1. ห้ามตัด ไม้โดยไม้แฉ่งคณะกรรมการและห้ามตัดแบบทำลายล้าง
2. ห้ามตัด ไม้เพื่อการค้าและเพื่อประโยชน์ของนายทุน
3. ห้ามตัด ไม้ในพื้นที่ฟู / พื้นที่อนุรักษ์
4. การใช้ประโยชน์การตัดไม้จะต้องปลูกคืน ตัดหนึ่งคืนสิบต้น

หมวดสัตว์น้ำ

ข้อตกลง ข้อห้าม ของชุมชนด้านสัตว์น้ำ

1. ห้ามทำการปิดอ่าวในเขตพื้นที่ของชุมชน
2. ห้ามทำการอวนรุน
3. ห้ามทำการใช้ยาเบื่อเมา
4. ห้ามทำการใช้ระเบิดปลา
5. ห้ามไม่ให้ลงเรือสร้างโพงพาง
6. ห้ามซื้อปลาด้วยไฟฟ้า
7. ห้ามใช้หรือวางไซพับ
8. ห้ามไม่ให้วางอวนโดยใช้วิธีการใช้เครื่องมือกระทุ้งน้ำที่ทำให้เกิดการเสียหายของปะการังแนวตลิ่ง สัตว์วัยอ่อน

9. การใช้หยองสองขอบโดยกำหนดขนาดดาววนห้ามใช้ดาววนที่มีขนาดน้อยกว่า 2 นิ้วลงมา
10. การใช้อวนปูม้าโดยกำหนดขนาดดาววน ห้ามใช้ดาววนที่มีขนาดน้อยกว่า 4 นิ้วลงมา

3.2 การจัดการป่าชายเลนกับหลักศาสนา

หลักศาสนาทุกศาสนาล้วนสั่งสอนให้ทำความดีละเว้นความชั่ว และไม่เบียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งไม่เบียดเบียนธรรมชาติ นอกจากนี้ หลักศาสนายังสอนให้เข้าใจธรรมชาติและยึดหลักสายกลางในการดำเนินชีวิต เพื่อรักษาความสมดุลของธรรมชาติ

หลักศาสนาอิสลาม เชื่อว่า จักรวาลทั้งปวงเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้นพร้อมกับระบบและความสมดุลของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องดูแลมนุษย์ด้วยกันและดูแลสิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่อัลลอฮ์สร้างขึ้น ส่วนหลักพุทธศาสนามีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้เช่นกัน เพราะป่าไม้เกี่ยวข้องกับโดยตรงกับสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ของพระพุทธเจ้า ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่นับถือศาสนาใดก็ตาม ก็จะต้องดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ตามหลักคำสอนของศาสนาเช่นเดียวกัน

สำหรับบ้านบางคิบ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนที่นับถือศาสนาพุทธมีน้อยมาก ชาวมุสลิมของชุมชนบ้านบางคิบ เป็นผู้ที่เคร่งครัดในหลักคำสอนทางศาสนา

การนำหลักศาสนามาใช้ในการสร้างจิตสำนึกแก่สมาชิกในชุมชน มีมติเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสถานที่ในการพบปะพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประกอบกับผู้นำทางศาสนาของชุมชนเป็นผู้ที่มีความสามารถ ทู่เม และเป็นที่ยอมรับนับถือของชุมชน จึงทำให้สามารถนำหลักคำสอนทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าชายเลนของชุมชนเข้ามาสอดแทรกในการปฏิบัติศาสนกิจที่มีมติอยู่เสมอ

การจัดการป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคิบ มีเป้าหมายเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์ และรักษาไว้ให้ลูกหลาน ผู้นำทางศาสนาและกรรมการมัสยิด ในฐานะที่ใกล้ชิดกับชุมชน และได้รับการยอมรับ จึงได้เข้ามามีบทบาทในการกระตุ้น ปลุกจิตสำนึกของคนในชุมชน โดยใช้การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรื่องนี้ผ่าน “คุตบะห์” หรือการแสดงธรรมเทศนา ทุกๆวันศุกร์ ซึ่งเป็นวันที่กำหนดให้มุสลิมชายทุกคนมาละหมาดที่มัสยิด จึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม เพราะคนในชุมชนมาพบปะกันอย่างพร้อมเพรียง

ชุมชนบ้านบางคืบ ใช้หลักศาสนาอิสลามมาเป็นพลังแห่งการดูแลรักษาทรัพยากร ในชุมชนและมีความเคารพต่อธรรมชาติ อีกทั้งยังใช้หลักศาสนาอิสลามในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยทั่วไปดังหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังนี้

หลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

1. ร่อฮารีอนฟาสาตุ ผิลบ์ร็วลิบะหีรี หมายความว่า เกิดความเสื่อมโทรมแล้วใน ภาคนดินและภาคน้ำทะเล
2. บีมากาสาบัตอัยดินนำซี หมายความว่า เพราะด้วยความพากเพียรโดยมีมือมนุษย์ เอง ที่ได้ทำลายทรัพยากร
3. ลีญารีก่อสมบะฮ์ฎ็อลลารีอามีลู หมายความว่า เพื่อพระองค์จะได้ให้พวกเขาลิ้ม รสในสิ่งที่พวกเขาได้ปฏิบัติไว้เมื่อมนุษย์ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม พระผู้ทรงอภิบาลทรง บอกว่าพระองค์ทรงเอากลับบ้าง เพราะให้มนุษย์ได้ลิ้มรสว่า สิ่งที่มนุษย์ทำไว้นั้น มันเกิดอะไร ขึ้นกับเขาแล้ว ให้บทลงโทษกับมนุษย์เสียบ้างเพื่อที่จะได้รู้ ได้เกิดจิตสำนึกในเรื่องการจัดการ ทรัพยากร
4. ลาอัลล่ำฮุมฮ์รญูอน หมายความว่า เพื่อพวกเขาจะได้กลับคืนสู่พระองค์ใครที่ได้ ทำลายทรัพยากรอย่างไร มนุษย์เหล่านี้หมายถึงต้องกลับคืนสู่พระองค์ทั้งสิ้น แห่งพระผู้อภิบาล พระองค์อัลเลาะห์

ตอนที่ 3 สภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่ เกิดขึ้นจากการจัดการ

จากการจัดสนทนาแลกเปลี่ยนในกลุ่มย่อย สอบถามรายบุคคลและร่วมกับชุมชน สํารวจสภาพทรัพยากรในพื้นที่มีรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

3.1 สภาพทรัพยากรป่าชายเลน

ชุมชนบ้านบางคืบมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรชนิดต่างๆ ที่อาศัยในป่าชาย เลนบางคืบ ซึ่งมีพื้นที่ป่าชายเลนจำนวน 6,000 ไร่ นอกจากจะใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งพลังงาน ใช้ เป็นที่ประกอบอาชีพของคนในชุมชนแล้ว ยังเป็นที่ที่มีความหลากหลายทางระบบนิเวศ ซึ่งมีชนิด พืชพรรณ และสัตว์น้ำ ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.16 ชนิดทรัพยากรบริเวณป่าชายเลนบ้านบางคิบที่ได้จากการสำรวจ

พืช	ประเภท	สัตว์น้ำ				สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ	สัตว์ปีก
		หอย	ปลา	ปู	กุ้ง		
1. ต้นหางช้างทะเล	พืชสมุนไพร	1. หอยตลับ	1. ปลากระบอก	1. ปูดำ	1. กุ้งดาบ	1. ตะกวดดำ	1. นกกระยาง
2. ต้นลำพู	หมอดอกขาว	2. หอยนางรม	2. ปลาเก๋ลายจุด	2. ปูเหล็ก	2. กุ้งเคย	2. ตะกวดขาว	2. นกหัวขวาน
3. ต้นลำแพน	ต้นเหงือกปลา	3. หอยหวาน	3. ปลากระพงแดง	ไฟ	3. กุ้งขาว	3. งูพังกา	3. นกขอหลัง
4. ต้นตะบูนดำ	หมอดอกม่วง	4. หอยเข็ม	4. ปลาซีตัง	3. ปูก้ามดาบ	4. กุ้ง	4. งูเห่า	4. นกพังก่า
5. ต้นตะบูนขาว	ต้นสรรพพืช	5. หอยเหล็กไก่	5. ปลาตุกทะเล	4. ปลาแดง	กูดำ	5. งูจงอาง	5. นกตีนเทียน
6. ต้นลำค้ำ	ต้นกำแพงจืดขึ้น	6. หอยเหล็กควาย	6. ปลาเก๋ดอกแดง	5. ปูแสม		6. ลิงแสม	6. นกกาน้ำ
7. ต้นถั่งขาว	5. ต้นหางช้างทะเล	7. หอยก้น	7. ปลาตกทะเล	6. ปูเปี้ยว		7. งูน้ำ	7. ผิงป่าชายเลน
8. ต้นพังก่าหัวตุ่มดอก-แดง	6. ต้นหัวร้อยรู	8. หอยกาบทะเล	8. ปลาตีน			8. งูเหลือม	
9. ต้นโกงกางใบเล็ก		9. หอยแครง-				9. นาก	
10. ต้นโกงกางใบใหญ่		เลือด					
11. ต้นแสมขาว		10. หอย					
12. ต้นแสมดำ		โขงทะเล					
13. ต้นโปรงแดง		11. หอยแครงถึง					
14. ต้นโปรงขาว							

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

พืช	ประเภท	สัตว์น้ำ			สัตว์		
		กบฏุนไทร	ปลา	ปู	กุ้ง	สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ	สัตว์ปีก
15. ต้นหงอนไก่							
16. ต้นแคทะเล							
17. ต้นหลุมพอทะเล							
18. ต้นเป้ง							
19. ต้นตาคูม							
20. ต้นตีนเป็ดทะเล							
21. ต้นจาก							
22. ต้นเหงือกปลาหมอดอกขาว							
23. ต้นเหงือกปลาหมอดอกม่วง							
24. ต้นเทพี							
25. ต้นหวายลิง							
26. ต้นสาหร่ายข้อ							
27. ต้นเคยทะเล							

3.2 การใช้ประโยชน์ป่าชายเลน

ชุมชนบ้านบางคิบบมีวิถีชีวิตที่มีความสัมพันธ์และพึ่งพาป่าชายเลน “คนอยู่ป่ายัง ป่าพึ่งคนคืบ” ประโยคนี้ ทำให้หลายคนนึกถึงความสำคัญของป่าขึ้นมาอย่างปฏิเสธไม่ได้ ป่าชายเลนชุมชนกับคนบางคิบบนั้นมีความสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต ในเรื่องของการประกอบอาชีพซึ่งเปรียบได้ว่าป่าชายเลน คือ หม้อข้าวของชุมชน และมีการเอื้อประโยชน์ทั้งคนและป่า สามารถพึ่งพากันได้

ป่าชายเลนของบ้านบางคิบบในอดีตที่มาจากกรรวบรวมจากความทรงจำของชาวบ้านในชุมชนร่วมกันบอกเล่าภาพเมื่อในอดีตว่า “เดิมที่เป็นป่าที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่ลำต้นเต่าขาอ่อนเป็นอย่างน้อยไปจนถึงบางคนโอบไม่รอบ พันธุ์ไม้ป่าชายเลน ประกอบด้วยต้น โกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ตะบูนดำ ตะบูนขาว แสม ประทล รวมทั้งพืชหน้าดินต่างๆ เป็นพื้นที่ป่าที่ปลอดล่าคลองที่แสงแดดเกือบจะส่องลงมาไม่ถึงพื้นน้ำแทบทั้งหมด เป็นที่อยู่อาศัย และหากินของสัตว์น้ำนานาชนิดจำนวนมาก ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและรายได้หลักของชาวบ้าน อาชีพของคนในชุมชนที่สร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่อดีตอยู่ในป่าชายเลน หรือสัมพันธ์ ผูกพันกับป่าชายเลนเกือบทั้งชุมชน มีการตกปูดำ เก็บหอย และวางอวน ปริมาณสัตว์น้ำ ที่มีอยู่ในป่าชายเลนมีมาก การทำหากินไม่มีการเผด็จล่าบาก”

ในช่วงสัมปทานเต่าถ่านพื้นที่ป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคิบบ ก็ถูกตัดทำลายไปเป็นจำนวนมากกว่าบริเวณปากคลองที่อยู่ใกล้กับชุมชน สังเกตได้จากตอไม้โกงกางจำนวนมากที่ยังปรากฏเป็นหลักฐานของการทำลายล้างจากการให้สัมปทานเต่าถ่าน ปัจจุบันเหลือแต่ต้นไม้ขนาดเล็กซึ่งถึงแม้ว่าจะยังมีความหลากหลายชนิดพันธุ์ เช่น โกงกางใบเล็ก โกงกางใบใหญ่ แสม ตะบูน ถั่วดำ ประทล เป็นต้น แต่ก็ยังเป็นเพียงแต่ไม้เกิดใหม่ในระยะไม่กี่ปีมานี้และอยู่ในลักษณะที่เบาบางมาก ทำให้แสงแดดส่องลงมาถึงพื้นล่าง ได้มากกว่าปกติที่ควรจะเป็น ไม่สมบูรณ์เหมือนเดิม และส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพประมงชายฝั่ง โดยเฉพาะการหาปูดำของชาวบ้านด้วย ซึ่งเป็นลูกโซ่ตามมาอย่างแยกกัน ไม่ออกความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับป่าชายเลนในช่วงหลังหมดสัมปทาน ชาวบ้านทั้งหมดเห็นมาตั้งแต่ต้นและสะท้อนออกมาชัดเจนมากขึ้นเมื่อปริมาณปูดำและสัตว์น้ำอื่นๆ ที่ชาวบ้านจับขายเป็นอาชีพเริ่มลดจำนวนลงเรื่อยๆ ในคอนนั้นเรียกได้ว่าในคลองของบ้านบางคิบบหาปูดำและสัตว์น้ำอื่นๆ แทบจะไม่ได้แล้ว

ภาพที่ 4.12 ปู่คำผลผลิตจากป่าชายเลนชุมชนบ้านบางคืบ

ที่มา : ภาพถ่ายของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ (พ.ศ. 2550)

ประโยชน์ของป่าชายเลนต่อการดำรงชีพของชาวบ้านในชุมชนบ้านบางคืบ ได้ใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมและมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างหลากหลายซึ่งสามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

3.2.1 การใช้ประโยชน์ทางตรง

- 1) ด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน สมาชิกในชุมชนบ้านบางคืบมีการใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลนในการใช้สร้างบ้านเรือน สะพาน และเครื่องมือประกอบอาชีพอื่นๆ เกี่ยวกับกิจกรรมการเกษตรและการประมง
- 2) ด้านพลังงาน ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ซึ่งป่าชายเลนจะให้ผลผลิตในรูปของไม้ฟืนและ ไม้เผาถ่านที่ให้ความร้อนสูง
- 3) ด้านอาหาร ในป่าชายเลนจะเป็นที่อยู่อาศัยของ หอย ปู และบริเวณที่เป็นป่าชายเลนยังเป็นที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน เช่น ลูกกุ้ง ลูกปลาก่อนเติบโตใหญ่ออกสู่ท้องทะเล และเป็นแหล่งประกอบอาชีพของชาวบ้านบางคืบ
- 4) ยารักษาโรค ป่าชายเลนเป็นแหล่งรวมของสมุนไพรหลายชนิดที่ใช้รักษา

โรคภัยต่างๆ ซึ่งคนในชุมชนบ้านบางคืบ ได้ใช้ประโยชน์จากสมุนไพรป่าชายเลนในการรักษาโรค

3.2.2 การใช้ประโยชน์ทางอ้อม

ชุมชนบ้านบางคืบมีพื้นที่ป่าชายเลน จำนวน 6,000 ไร่ ซึ่งวิถีชีวิตของคนบ้านบางคืบมีความผูกพันกับป่าชายเลนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ป่าชายเลนเป็นกำแพงป้องกันภัยตามธรรมชาติ เช่น ป้องกันคลื่น ลมพายุและมรสุม ป่าชายเลนยังช่วยป้องกันและกรองน้ำเสียจากการปล่อยน้ำทิ้งรักษาสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังเป็นเครื่องฟอกอากาศตามธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

อาจกล่าวสรุปได้ว่า ทรัพยากรในป่าชายเลนแต่ละประเภทมีความสำคัญในระบบนิเวศ และทางเศรษฐกิจ รวมถึงการใช้สมุนไพร ในท้องถิ่นซึ่งสามารถลดค่าครองชีพที่พึ่งพาจากเศรษฐกิจภายนอกมาเป็นเศรษฐกิจชุมชน และการจัดการป่าชายเลนทั้งหมดมาจากการมีส่วนร่วมทั้งชุมชน

3.3 การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

ป่าชายเลนมีความสำคัญต่อชุมชนบ้านบางคืบ ชาวบ้านบางคืบมีส่วนร่วมในการจัดการดึงข้อมูลจากการเก็บโดยใช้แบบสัมภาษณ์สมาชิก ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.17 การเข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มบริหารทรัพยากรบ้านบางคืบ

n=60

ประเด็น	มีส่วนร่วม	
	จำนวน(ราย)	ร้อยละ
1. การร่วมศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ		
เคย	42	70.0
ไม่เคย	18	30.0
2. การร่วมกระบวนการวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ		
เคย	37	61.7
ไม่เคย	23	38.3
2.1 การรับรู้ถึงกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ		
รู้จัก	59	98.3
ไม่รู้จัก	1	1.7
3. การร่วมทำกิจกรรม		
1) ปลุกป่าชายเลน	57	95.0
2) ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ	30	50.0
3) จัดทำข้อมูลพื้นฐานชุมชน	17	28.3
4) ดำเนินงานวิจัยชุมชน	14	23.3
5) ประชุมกับกลุ่ม	33	55.0
6) ประชุมสัมมนาต่างชุมชน	20	33.3
7) เฝ้าระวังดูแลป่าชายเลน	25	41.7
8) จัดทำแปลงเพาะกล้าไม้ป่าชายเลน	22	36.7
9) จัดทำข้อมูลฐานทรัพยากร	10	16.7
10) ศึกษาดูงาน	18	30.0
11) ฝึกอบรม	21	35.5
12) จัดสร้างศูนย์เรียนรู้	25	41.7
13) ใช้บริการศูนย์เรียนรู้	27	45.0

ตารางที่ 4.17 (ต่อ)

ประเด็น	มีส่วนร่วม	
	จำนวน(ราย)	ร้อยละ
4. การร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน		
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ไม่บุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน เช่น การจับจองพื้นที่	49	81.7
ไม่ตัดไม้ในป่าชายเลน	46	76.7
แจ้งเจ้าหน้าที่หากพบการบุกรุกป่าชายเลน	22	36.7
ห้ามปรามเมื่อพบเห็นบุคคลบุกรุกป่าชายเลน	24	40.0
เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์	22	36.7
สนับสนุนให้เป็นเขตอนุรักษ์เฉพาะ	28	46.7
5. การร่วมใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน		
(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
นำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์	38	63.3
ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติในป่าชายเลน	24	40.0
หา กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหารและจำหน่าย	45	75.0
ใช้เศษไม้ปลายไม้ทำพื้นหรือถ่าน ทำเครื่องมือเครื่องใช้	25	41.7

จากตารางที่ 4.17 พบว่า

- 1. การศึกษาปัญหา** กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยร่วมศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ จำนวน 42 คน คิดเป็นร้อยละ 70.0
- 2. การวางแผน** เคยร่วมกระบวนการวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ จำนวน 37 คน คิดเป็นร้อยละ 61.7
- 3. การทำกิจกรรม** พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลนมากที่สุด จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 95.0 รองลงมาเข้าร่วมกิจกรรมประชุมกับกลุ่ม จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0
- 4. การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน** กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร่วมการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน โดยไม่บุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน เช่น การจับจองพื้นที่ จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 81.7 รองลงมาไม่ตัดไม้ในป่าชายเลน จำนวน 46 คน คิดเป็นร้อยละ 76.7
- 5. การใช้ประโยชน์ป่าชายเลน** มีการร่วมใช้ประโยชน์ป่าชายเลนโดย หา กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหารและจำหน่ายมากที่สุด จำนวน 45 คน คิดเป็นร้อยละ 75.0 รองลงมานำสมุนไพรมา

ใช้ประโยชน์ จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 63.3 นอกจากนี้ยังมีผู้ระบุว่าสามารถใช้เป็นแหล่งเรียนรู้
ยังไม่สามารถประเมินได้เนื่องจากอยู่ในช่วงเริ่มต้น

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป้าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

การจัดการป้าชายเลนของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบที่ผ่านมา สามารถ
เห็นผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนได้ ดังนี้

1. ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากป้าชายเลนเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านสมุนไพรป้าชาย
เลน ในการรักษาโรค

2. เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ ความหลากหลายของพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ

3. เป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการป้าชายเลน

4. มีข้อตกลงในการใช้ประโยชน์จากป้าชายเลนของชุมชน

5. คนในชุมชนยอมรับในกฎระเบียบที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการร่าง

6. กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากป้าชายเลน มีโอกาสโดยตรงกับการร่วมคิดวางแผน และ

สิทธิในการจัดการป้าชายเลน

ระดับผลการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆจากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มมีรายละเอียด ดัง
ตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.18 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมทรัพยากรและสังคม

n=60

ลักษณะ ของข้อมูล	มากขึ้น		เท่าเดิม		ลดลง		ไม่รู้	
	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
พื้นที่ป่าชายเลน จากอดีตถึง ปัจจุบัน	28	46.7	10	16.7	19	31.7	3	5.0
ปริมาณป่าชาย เลนจากอดีตถึง ปัจจุบัน	32	53.3	7	11.7	14	23.3	7	11.7
ความหลากหลาย ของชนิดไม้ในป่า ชายเลน	23	38.3	12	20.0	15	25.0	10	16.7
ปริมาณสัตว์น้ำใน ป่าชายเลนจาก อดีตถึงปัจจุบัน	16	26.7	10	16.7	30	50.0	4	6.7
ความหลากหลาย ของชนิดสัตว์น้ำในป่าชาย เลน	15	25.0	13	21.7	21	35.0	11	18.3
ความร่วมมือ สมาชิกในชุมชน	21	35.0	25	41.7	8	13.3	6	10.0

จากตารางที่ 4.18 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมด้านทรัพยากรและสังคม ดังนี้

พื้นที่ป่าชายเลนจากอดีตถึงปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้น มี 28 คน คิดเป็นร้อยละ 46.7
ปริมาณป่าชายเลนจากอดีตถึงปัจจุบันมีจำนวนมากขึ้น มี 32 คน คิดเป็นร้อยละ 53.3
ความหลากหลายของชนิดไม้ในป่าชายเลนมีจำนวนมากขึ้น มี 23คน คิดเป็นร้อยละ 38.3

ปริมาณสัตว์น้ำในป่าชายเลนจากอดีตถึงปัจจุบันมีจำนวนลดลง มี 30คน คิดเป็นร้อยละ 50.0 ความหลากหลายหลายของสัตว์น้ำในป่าชายเลนมีจำนวนลดลง มี 21 คน คิดเป็นร้อยละ 35.0 ความร่วมมือสามัคคีของสมาชิกในชุมชนมีจำนวนเท่าเดิม มี 25 คน คิดเป็นร้อยละ 41.7 ด้านผลทางเศรษฐกิจ มีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.19 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามผลการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ

n = 60

ประเด็น	จำนวน (ราย)	ร้อยละ
การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ		
(ตอบ ได้มากกว่า 1 ข้อ)		
เพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน	29	48.3
ลดรายจ่ายแก่ครัวเรือน	33	55.0
มีการบริโภคนิมใช้ของในท้องถิ่น	36	60.0
อาชีพในชุมชนเพิ่มมากขึ้น	23	38.3

จากตารางที่ 4.19 พบว่า ส่วนใหญ่เมื่อร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ผ่านผลการเปลี่ยนแปลงมา ด้านเศรษฐกิจมีการบริโภคนิมใช้ของในท้องถิ่นมากที่สุด จำนวน 36 คน คิดเป็นร้อยละ 60.0 รองลงมาลดรายจ่ายแก่ครัวเรือนจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 55.0

ตอนที่ 4 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

จากการสนทนาในระดับกลุ่มย่อย และในระดับครัวเรือน สามารถสรุปจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค (SWOT Analysis) และข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วม ของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน ดังต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์ SWOT

ตารางที่ 4.20 การวิเคราะห์ ปัจจัยภายใน ภายนอก ต่อการดำเนินการจัดการการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนกับการจัดการป่าชายเลนด้วย (SWOT Analysis)

จุดแข็ง	จุดอ่อน
S1 คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมในการใช้ ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างรู้คุณค่า	W1 สมาชิกที่ทำงานการจัดการป่ายังไม่มี สวัสดิการด้านค่าตอบแทนสำหรับออกตรวจ เฝ้าระวัง
S2 เกิดความร่วมมือในการจัดการทรัพยากร ระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน	W2 ขาดการประชาสัมพันธ์ด้านการสื่อสาร รายละเอียดต่างๆ ของกิจกรรมระหว่างชุมชน ตำบล และพื้นที่อื่นๆ
S3 มีการคัดเลือกคณะกรรมการจากกลุ่มต่างๆ มาเป็นคณะกรรมการกลุ่มบริหารจัดการ ทรัพยากรบ้านบางคืบ	W3 ขาดการพัฒนาบุคลากรในกลุ่มบริหารจัดการ ทรัพยากรบ้านบางคืบด้านการสร้างองค์ ความรู้อย่างต่อเนื่องทำให้ไม่เข้าใจ กระบวนการทำงานร่วมกัน
S4 มีข้อมูลพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจกับ คนในชุมชน	W4 การตัดสินใจบางเรื่องอยู่ที่ผู้นำคนเดียว ขาด ความคิดเห็นจากสมาชิกกลุ่มโดยส่วนใหญ่
S5 มีการกระจายข่าวสารที่ทั่วถึง รวดเร็วผ่าน หอกระจายข่าวมีสติกและจากหลักคำสอน ศาสนา	W5 เมื่อมีข้อบกพร่องไม่แสดงความคิดเห็น กลัว จะเป็นผลกระทบต่อความรู้สึกของคนในกลุ่ม และชุมชน
S6 บุคลากรที่มีบทบาทเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สอบค. และผู้นำศาสนาหลักคืบ ในเรื่องการจัดการทรัพยากรในชุมชน	
S7 มีการรายงานความก้าวหน้าในการทำ กิจกรรมภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อ กระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ชายเลนของชุมชน	
S8 มีการสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กรชุมชน ด้วยกันเอง	
S9 สมาชิกในกลุ่มและชุมชนเข้าใจพื้นฐานเชิง วิชาการมากขึ้นเกี่ยวกับการปลูกป่าชายเลน ดูแลรักษา	

ตารางที่ 4.20 (ต่อ)

โอกาส	อุปสรรค
<p>O1 กลุ่มบริหารจัดการบ้านบางคิบบมีส่วนร่วมในการทำงานกับภาคีต่าง ๆ เช่น ด้านข้อมูลวิชาการ กฎหมายด้านการทำประมง เรื่องสิทธิตามรัฐธรรมนูญ มีบทบาทในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับต่างชุมชนและองค์กรภาครัฐ เอกชน</p>	<p>T1 กระบวนการขององค์กรและหน่วยงานต่างๆ มีความหลากหลาย มีเป้าหมายขององค์กร และไม่สามารถเข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงในการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน</p>
<p>O2 ด้านงบประมาณที่สนับสนุนในการทำกิจกรรมมาจากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน</p>	<p>T2 นโยบายรัฐด้านการจัดการทรัพยากรไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนยากที่จะนำไปปรับใช้ได้จริงในชุมชน</p>
<p>O3 มีหน่วยงานของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยในการสร้างกระบวนการทำงานในชุมชนตลอดจนแนวความคิดใหม่ๆ ในการจัดการทรัพยากร</p>	<p>T3 กระบวนการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนขาดความต่อเนื่อง</p>
<p>O4 สื่อท้องถิ่น วิทยุ โทรทัศน์ ให้ความสนใจกระบวนการทำงานของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบกับชุมชน</p>	<p>T4 การบริหารของกลุ่มในชุมชนมีความคิดหลากหลายไม่หลอมรวมไปในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุดที่ตั้งไว้</p>
<p>O5 มีกิจกรรมจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง</p>	

4.2 ข้อเสนอแนะการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชน มีข้อเสนอแนะในการจัดการดังนี้

4.2.1 การสงวนรักษาพื้นที่ป่าชายเลน ที่มีอยู่ให้คงไว้ซึ่งเป็นเรื่องที่ชุมชนบ้านบางคิบบ ดำเนินการอยู่ และจะต้องช่วยกันหลายๆฝ่ายลำพังกลุ่มคน ในชุมชนเพียงไม่กี่คน ไม่สามารถที่จะสงวนรักษาป่าชายเลนไว้ได้ หากแต่ต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางมาตรการป้องกันอย่างจริงจัง รวมทั้งการจัดการวางแผนการใช้ที่ดินชายฝั่งทะเลให้เหมาะสม เป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสงวนรักษาพื้นที่ป่าชายเลนของชุมชนไว้ได้

4.2.2 กฎระเบียบต่างๆ ของหมู่บ้าน เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ป่าชายเลนควรจะใช้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

4.2.3 การฟื้นฟูป่าชายเลนและพื้นที่เสื่อมโทรมของชุมชนบ้านบางคืบ โดยชุมชนเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์และยังช่วยเพิ่มผลผลิตทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง นอกจากนี้ปัจจัยหลักที่เป็นตัวกำหนดการเกิดป่าชายเลน ได้แก่ สภาพดินเลนที่สังคมพืชป่าชายเลนยึดเกาะและลำจวนให้ดำรงอยู่ได้ และบริเวณที่จะเกิดป่าชายเลนนั้นจะต้องมีน้ำทะเลท่วมถึงสม่ำเสมอ ส่วนการเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน โดยการปลูกป่า ปัจจุบันชุมชนบ้านบางคืบมีแผนการดำเนินงานที่จะขยายและสนับสนุนการปลูกป่าชายเลนเพิ่มขึ้นทุกปี ปีละ 20 ไร่ โดยเลือกบริเวณที่ป่าถูกทำลายมากที่สุด จากนั้นจะปลูกเรื่อยจนกว่าจะเต็มพื้นที่ และมีการออกระเบียบห้ามตัดไม้ในเขตพื้นที่ป่าพิทักษ์ของชุมชน โดยมีชาวบ้านคอยสอดส่องดูแล

4.2.4 การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน ในการจัดการป่าชายเลน โดยการดำเนินกิจกรรมในการจัดการ รักษา การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน รวมทั้งการสร้างจิตสำนึก การอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง

4.2.5 การจัดการพื้นที่ป่าชายเลนในอนาคต ควรแยกพื้นที่ตามเป้าหมายของการจัดการแบบมีส่วนร่วมดังนี้ พื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าเพื่อการศึกษาธรรมชาติ มีศูนย์เรียนรู้ชุมชนดูแลพื้นที่ป่าเพื่อเป็นการเพาะพันธุ์ไม้สำหรับการปลูกและฟื้นฟูสภาพป่าชายเลนของชุมชนและดูแลพื้นที่ป่าใช้สอยชุมชน โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้าร่วมจัดการป่าชายเลนร่วมกับชุมชน ตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่สอดคล้องกับสถานการณ์โดยมีมิติของการจัดการที่ครอบคลุม ทั้งการป้องกัน ฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ การจัดการโดยชุมชนเพื่อจัดการป่าชายเลนเกิดการขยายเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนใกล้เคียงเชื่อมสู่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดและผลักดันสู่นโยบายต่อไป

4.2.6 การจัดการทรัพยากรป่าชายเลนให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เนื่องจากผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ไม่ได้จำเพาะอยู่แค่เพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น แต่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศข้างเคียงวิธีการจัดการจึงต้องเน้นการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นและภาคเอกชนต่างๆ เพื่อร่วมมือกับภาครัฐ ในการสร้างจิตสำนึกให้เกิดความรักหวงแหนทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกัน การป้องกันดูแลรักษาและเผ่าระวังทรัพยากร การปลูกและฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างคุ้มค่าและชาญฉลาด ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายทรัพยากรป่าชายเลน

4.3 แนวทางในการส่งเสริมการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

จากการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และเวทีระดับกลุ่มย่อย สามารถสรุปรายละเอียดได้ตามประเด็น ดังนี้

4.3.1 ด้านการจัดการป่าชายเลนมีดังต่อไปนี้

- 1) ส่งเสริมด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟู ป่าชายเลนเพิ่มในพื้นที่ใหม่และปลูกเสริมในพื้นที่เดิมเท่าที่ ต้องซ่อมแซม
- 2) ส่งเสริมวิธีการดูแลรักษาป่าชายเลนที่ถูกต้องตามระบบนิเวศป่าชายเลน หากต้นไม้ในป่าชายเลนขึ้นแน่นก็ควรมีการคั่นกิ่งเพื่อให้แสงแดดส่องถึงพื้นน้ำเพื่อความเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ในป่าชายเลน เป็นต้น
- 3) ส่งเสริมด้านการเฝ้าระวังบริเวณพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อดูแลรักษา ป้องกันไม่ให้มีการลักลอบตัดไม้ และดูแลตามสภาพการณ์ต่างๆ เช่น สังเกตปริมาณสัตว์น้ำว่ามีปริมาณเพิ่มหรือลด เปลี่ยนแปลงอย่างไร
- 4) ส่งเสริมให้ชุมชนลดการทิ้งขยะ เช่น เริ่มต้นจากผู้ประกอบการประมงพื้นบ้านที่มีความสัมพันธ์กับป่าชายเลนซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้รักรักษา รักษาทะเล
- 5) ส่งเสริมด้านการเฝ้าระวังดูแลตรวจตราบริเวณป่าชายเลนและรอบๆ เขตพื้นที่ต่างๆ ที่ชุมชนได้จัดการบริหารอยู่
- 6) ส่งเสริมปลูกป่าชายเลนทั้งปลูกทดแทน ปลูกเสริม โดยให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
- 7) ส่งเสริมด้านการจัดเก็บข้อมูลกระบวนการทำข้อมูลจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพื่อชุมชน

4.3.2 ด้านการจัดการของกลุ่มเยาวชน มีดังนี้

- 1) ส่งเสริมด้านเด็กสตรีและคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชุมชน
- 2) ส่งเสริมด้านความรู้ความเข้าใจกับชุมชนต่อการปฏิบัติดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ถูกต้องและมีคุณค่า
- 3) ส่งเสริมด้านการประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยน
- 4) ส่งเสริมด้านฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้ประกอบการประมงชายฝั่งทุกชนิดโดยไม่ทำลายระบบนิเวศตลอดจนการดูแลรักษา
- 5) การกระจายหน้าที่ให้ทั่วถึงแก่สมาชิกและประชาชนทุกคนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ที่มิพบบาทในกลุ่มเท่านั้น ทำให้รู้สึกว่าคุณทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร มีความห่วงใยรักษาทำนุบำรุง

6) ส่งเสริมด้านการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการลดมลภาวะขยะ นำเสียจากครัวเรือนและผู้ประกอบการ เช่น การทำบ่อกัก เป็นต้น

4.3.3 ด้านการเรียนรู้ มีดังนี้

1) สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำความเข้าใจโดยการประชุมจัดเวทีเกี่ยวกับสภาพสถานการณ์ของป่าชายเลน ด้านปัญหาและประโยชน์คุณค่าของป่าชายเลน ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านบางติบ

2) ศึกษาดูงาน อบรมเชิงปฏิบัติการลงสำรวจพื้นที่และลงมือปฏิบัติจริงในชุมชนบ้านบางติบเองและต่างชุมชน เพื่อเปิดมุมมองให้กว้างขึ้นและกลับมาประยุกต์ใช้กับชุมชนของตัวเอง

3) ส่งเสริมด้านการให้ความรู้ การศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรป่าชายเลน ชนิดพันธุ์ไม้ให้รู้จักชื่อและประโยชน์บ่งบอกความสำคัญต่อประชาชนในชุมชน

4) ส่งเสริมด้านให้มีหลักสูตรนอกห้องเรียนเกี่ยวกับการจัดการป่าชายเลน เช่น ลงพื้นที่ทำความเข้าใจพันธุ์ไม้และดูสภาพในพื้นที่จริง

บทที่ 5

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากร บ้านบางคิบบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นสำคัญ โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ มีรายละเอียด ดังนี้

1. สรุปการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนด้านสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ บ้านบางคิบบ

1.1.2 เพื่อศึกษาโครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่ม

บริหาร จัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ

1.1.3 เพื่อศึกษาสภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม และผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการ

1.1.4 เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ประชากรบ้านบางคิบบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา มีจำนวนครัวเรือน 178 ครัวเรือน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 1,047 คน เป็นเพศชาย 709 คน และเพศหญิง 338 คน

1.2.2 กลุ่มตัวอย่าง

ในการเก็บข้อมูล โดยวิธีต่างๆ แบบผสมผสาน ส่วนการสัมภาษณ์ราย ครัวเรือนนั้น กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบจำเฉพาะเจาะจง จำนวน 60 ครัวเรือน ที่เป็นหัวหน้าหรือผู้ที่ มีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคิบบ อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา อย่างสม่ำเสมอ

1.3 ผลการวิจัย

1.3.1 บริบทสภาพสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนบ้านบางคืบ

บ้านบางคืบตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงาเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2523 ซึ่งแยกมาจากบ้านครูด หมู่ที่ 5 มาเป็นมาเป็นหมู่ที่ 6 บ้านบางคืบ ประชากรทั้งสิ้น 1,047 คน เป็นเพศชาย 709 คน และเพศหญิง 338 คน มีจำนวนครัวเรือน 178 ครัวเรือน นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่มีพื้นที่ทั้งหมด 46 ตารางกิโลเมตร อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน และประมงชายฝั่งส่วนสมาชิกในกลุ่มคิดเป็นร้อยละ 81.7 มีอาชีพทำสวนยางพาราและรองลงมาประกอบอาชีพประมงจับสัตว์น้ำคิดเป็นร้อยละ 31.7 จากการสำรวจสอบถามสมาชิกเฉพาะเจาะจง 60 รายที่ร่วมกิจกรรมกับกลุ่ม

ประชากรดั้งเดิมที่มากับหมู่บ้านมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อปี พ.ศ. 2509 โดยแรกเริ่มมาอาศัยอยู่จะประกอบอาชีพหาของป่าและทำประมงชายฝั่งต่อมามีการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข โภคที่สะดวกสบายขึ้นถนนหนทางก็เป็นถนนลาดยางติดต่อกับถนนสายหลักสายเพชรเกษมประเพณีวัฒนธรรมส่วนมากเป็นประเพณีทางศาสนาอิสลามเกือบทั้งหมด รองลงมาเป็นวัฒนธรรมแบบไทยพุทธแล้วการถือครองที่ดินในการทำการเกษตร ที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงประมาณ 10 ไร่และที่เหลือเป็นเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำและป่าชายเลน ในกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ล้วนแต่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนสมาชิกในกลุ่มส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพขึ้นไปจะมีอาชีพหลักและอาชีพรองอย่างเช่น อาชีพรองเป็นอาชีพที่หาถุ้งหอย ปู ปลาในบริเวณป่าชายเลนซึ่งเป็นการลดค่าใช้จ่ายด้านการบริโภคในครัวเรือนส่งผลถึงรายได้ส่งผลถึงรายได้ของสมาชิกในชุมชนอยู่ที่ระดับปานกลางประมาณ 5,000-10,000 บาทต่อครัวเรือน และบางส่วนที่มีภาวะหนี้สินจะมีส่วนน้อยเพราะเป็นการลงทุนนอกเหนือปัจจัยสี่ เช่น ผ่อนรถยนต์ลงทุนทำกิจการค้าขายเป็นต้น

1.3.2 โครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ

กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบจัดตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ. 2546 มีจำนวนสมาชิกแรกเริ่ม 40 คนแต่เนื่องจากเริ่มดำเนินการก็มีการประชุมเพื่อหาคณะกรรมการ โดยเรียกคณะกรรมการของแต่ละกลุ่มกิจกรรมในชุมชนมาเป็นคณะกรรมการร่วมกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบและผลการประชุมก็ตกลงตามเงื่อนไขว่าสมาชิกทุกคนในชุมชนต้องเป็นสมาชิกของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบด้วยมีหน้าที่ต้องช่วยกันดูแลรักษาทรัพยากรในท้องที่ซึ่งทุกคนเป็นเจ้าของโดยคณะกรรมการแบ่งออกเป็น 2 ส่วนประกอบด้วยคณะกรรมการบริหารกลุ่มมี 9 คนและคณะกรรมการที่ปรึกษามี 5 คน

กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรทำหน้าที่ในการดูแลรักษาพื้นที่นันทนาการป่าชายเลนให้เป็นไปตามข้อตกลงร่วมกันในการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น การดำเนินงานของกลุ่มแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 พื้นที่ดังนี้ 1) เขตป่าพื้นที่จำนวน 3,000 ไร่ โดยทำการปลูกป่าในวันสำคัญต่างๆ และดูแลตกแต่งทุกๆ 3 เดือน 2) เขตป่าพิทักษ์รักษาสัตว์น้ำจำนวน 1,300 ไร่ โดยการอนุรักษ์เป็นแหล่งขยายพันธุ์สัตว์น้ำและเป็นแหล่งพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ในป่าชายเลน 3) เขตป่าใช้สอยจำนวน 1,700 ไร่ เพื่อเป็นแหล่งใช้สอยไม้ภายในชุมชนรวมไปถึงพันธุ์ไม้ต่างๆ เช่น สมุนไพรรักษาโรค เป็นต้น

ซึ่งทุกเขตพื้นที่ของป่าชายเลนมีกฎกติกาของชุมชนในการจัดการและยังมีทีมเฝ้าระวังทรัพยากรป่าชายเลน โดยผ่านการอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ทะเลและชายฝั่ง (รสทช) ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นและการดำเนินงานเป็นไปตามแผนกิจกรรมของกลุ่ม อีกทั้งบทบาทของสมาชิกทุกคนต้องช่วยกันสอดส่องดูแลลดลดจนการสร้างเครือข่ายในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนระดับจังหวัด

ส่วนบทบาทผู้นำในการทำงานนั้นจะเน้นไปที่ความเป็นบุคคลไม่ได้เป็นกลุ่มหรือชุมชนและเงื่อนไขในการดำเนินงานตามกิจกรรมปัจจุบันจะอยู่ในกรอบงบประมาณของหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ และผู้นำที่เป็นคณะกรรมการกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบส่วนมากก็มีบทบาทหรือเป็นคณะกรรมการกลุ่มอื่นด้วยทำให้การดำเนินงานไม่ตรงเป้าหมายของกลุ่มในการจัดการทรัพยากรป่าชายเลน

การสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ เป็นการให้กิจกรรมลงมาปฏิบัติในชุมชนแต่เมื่อหมดกิจกรรมหรือโครงการก็ต่างทยอยกลับโดยไม่ได้สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่องและการทำงานของเจ้าหน้าที่ขององค์กรหรือหน่วยงานจะประสานงานผ่านผู้นำของกลุ่มทำให้ไม่เข้าใจบริบทของกลุ่มหรือชุมชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบที่ใช้กฎข้อตกลงของชุมชนและยังยึดหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามมาเป็นกลไกกับการจัดการป่าชายเลน โดยถือว่าทุกอย่างในระบบนิเวศธรรมชาติเป็นสิ่งที่ศาสดา องค์อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้น

1.3.3 ทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมและผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการ

ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านบางคืบมีความหลากหลายของสัตว์น้ำและพันธุ์พืชชนิดต่างๆ ที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในด้านที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ อาหารและสมุนไพรสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนได้รับประโยชน์โดยตรงและการใช้ประโยชน์ทางอ้อม เช่น เป็นที่หลบลมพายุมรสุมของชาวประมงพื้นบ้านรวมถึงเป็นแนวป้องกันภัยตามธรรมชาติ เช่น ภัยสึนามิที่ผ่านมา

การจัดการป่าชายเลน แบบมีส่วนร่วมของชุมชนมีกิจกรรมหลักๆและมีสมาชิกส่วนมากเข้าร่วม คือกิจกรรมปลูกป่าชายเลน รองลงมาคือการร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนส่วนการอนุรักษ์ฟื้นฟูส่วนใหญ่จะไม่ถูกรุกจับจองพื้นที่ในป่าชายเลนและรองลงมาจะไม่ตัดไม้ในป่าชายเลนตลอดจนการเข้าไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ในพื้นที่ป่าชายเลนที่มีมากที่สุดคือ การหากุ้ง หอย ปู ปลาเป็นอาหารและจำหน่ายในชุมชน รองลงมาคือการหาสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาตามภูมิปัญญา

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชายเลน จากการดำเนินงานของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบส่วนใหญ่ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้นและจำนวนปริมาณป่าชายเลนมีจำนวนมากขึ้นด้วยแต่กลับกันจำนวนสัตว์น้ำและความหลากหลายของสัตว์น้ำลดลง เนื่องจากทำมาหากินของอาชีพประมงชายฝั่งจากชุมชนภายนอกได้เข้ามาหากินในพื้นที่ป่าชายเลนบ้านบางคืบเพิ่มมากขึ้นทำให้จำนวนสัตว์น้ำลดลงอีกทั้งจำนวนผู้ประกอบการอาชีพประมงชายฝั่งในแต่ละชุมชนของอำเภอคุระบุรีมีปริมาณมากขึ้นหลังจากภัยสึนามิซึ่งส่งผลกระทบต่อความเจริญเติบโตของสัตว์น้ำแต่ละชนิดไม่ทันต่อความต้องการของชุมชนและด้านเศรษฐกิจของชุมชนส่งผลให้แต่ละครัวเรือนส่วนมากนิยมบริโภคใช้ของที่มีอยู่ในท้องถิ่นรองลงมาเป็นการลควายจายในครัวเรือนอีกทางหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตอย่างเรียบง่าย

1.3.4 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

จุดแข็ง ของชุมชน สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกเกิดความร่วมมือในชุมชน และมีคณะกรรมการที่มาจากกลุ่มต่างๆ ภายในชุมชน มีข้อมูลพื้นฐานของการจัดการป่าชายเลนมีการสื่อสารผ่านหลักศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ผู้นำทางการเช่น ผู้ใหญ่บ้านมีส่วนร่วมกับการทำงานและมีรายงานความก้าวหน้าของกิจกรรมตลอดจนมีเครือข่ายป่าชายเลน

จุดอ่อน เกิดความขัดแย้งเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นกับหมู่บ้านใกล้เคียง สมาชิกที่ดำเนินงานยังไม่มีสวัสดิการค่าตอบแทนในการทำงานและขาดการประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงชุมชนอื่นด้านรายละเอียดของการดำเนินงาน บุคลากรขาดการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องส่งผลให้การตัดสินใจส่วนใหญ่อยู่ที่ผู้นำเดี่ยวในบางเรื่องตลอดจนไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเพราะกลัวที่จะกระทบความรู้สึกของคนอื่น

โอกาส มีความรู้ทางงานวิชาการมากขึ้น กลุ่มมีส่วนร่วมในการทำงานวิชาการมากขึ้นและมีงบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ มีองค์กรหรือหน่วยงานที่ลงพื้นที่เป็นพี่เลี้ยงและมีสื่อต่างๆ สนใจเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนมีกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อุปสรรค กระบวนการทำงานแต่ละองค์กรหรือหน่วยงานมีความหลากหลายมีเป้าหมายของแต่ละองค์กรไม่เหมือนกันไม่สามารถเข้าถึงความต้องการของชุมชนได้ นโยบายรัฐที่

ไม่สอดคล้องกับชุมชนการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐและเอกชนไม่ต่อเนื่องและการบริหารกลุ่มในชุมชนมีความคิดที่หลากหลาย

ข้อเสนอแนะ การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมพบว่าการทำงานด้านการบริหารจัดการทรัพยากรต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนและเครือข่ายอย่างจริงจังรวมถึงหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับควรรهنุเสริมและวางมาตรการป้องกันอย่างจริงจังด้วยส่วนการฟื้นฟูป่าชายเลน ควรจะปลูกขยายพื้นที่ไปเรื่อยๆ และสร้างกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริง การแบ่งพื้นที่ป่าต่างๆ ต้องให้ภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดการดูแลป่าชายเลน พร้อมร่วมกันสร้างจิตสำนึกของชุมชนและหน่วยงานที่เข้าร่วมเช่นกัน

ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านต่างๆ 1) ส่งเสริมด้านการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม 2) ส่งเสริมด้านการดำเนินงานของกลุ่ม 3) ส่งเสริมการเรียนรู้ที่นำไปปฏิบัติได้จริง ซึ่งการส่งเสริมแต่ละด้านต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตกับชุมชน ความเป็นอยู่ หลักศาสนาอิสลาม และวัฒนธรรม

2. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่องการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอกูระบุรี จังหวัดพังงา มีประเด็นอภิปรายดังนี้

2.1 บริบทชุมชนด้านสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ

ผลการวิจัยพบว่าสมาชิกในชุมชนบ้านบางคืบส่วนมากอพยพมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช และตำบลบ่อแสน อ.ทับปุด จ.พังงา เข้ามาเริ่มแรกมีเป้าหมายเพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำกิน เมื่อประชากรมากขึ้น เกิดปัญหาการใช้ทรัพยากรและปัญหานายทุนมาประกอบการบ่อเลี้ยงกุ้ง ป่าชายเลนถูกทำลาย ปริมาณสัตว์น้ำที่อาศัยในป่าชายเลนลดจำนวนลง ชุมชนจึงเริ่มมองเห็นความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน เพราะเริ่มประสบปัญหาด้านการทำมาหากิน ปัญหาเศรษฐกิจ เมื่อมีสัมปทานป่าไม้ปัญหายิ่งเพิ่มมากขึ้น เมื่อไม่สามารถออกทะเลได้ จึงเกิดปัญหาการว่างงาน คนในชุมชนต้องออกไปทำงานต่างถิ่น เกิดปัญหาครอบครัวตามมา ด้วยเหตุผลดังกล่าวชาวบ้านบางคืบจึงรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มสมาชิก เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยการปลูกป่าชายเลน ภายใต้แนวคิด ตัด 1 ดัน ปลูก 10 ดัน โดยได้นำหลักของศาสนาอิสลามที่เชื่อว่า **จักรวาลทั้งปวงเป็นสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้นพร้อมกับระบบและความสมดุลของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่จะต้องดูแลมนุษย์ด้วยกันและดูแลสิ่งที่องค์อัลลอฮ์สร้างขึ้น** ซึ่งสอดคล้องกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) กล่าวว่า ความศรัทธาค่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร และความเกรงใจทำให้มีส่วนร่วม และได้มีกลุ่มบริหารจัดการ 7 กลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มมีบทบาทที่

แตกต่างกัน เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2544 ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ขยายเครือข่ายไปยังหมู่บ้านอื่นจนได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวครั้งที่ 7 หลังจากนั้นชุมชนบ้านบางคืบก็ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ ระดับอำเภอ และได้ร่วมผลักดันให้เป็นนโยบายระดับจังหวัดต่อไป

จะเห็นได้ว่าบ้านบางคืบได้มีการบริหารจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ส่วนมากผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มจะเป็นเพศชายอยู่ในช่วงอายุ 31 – 40 ปีและมีครอบครัว ส่วนมากสมาชิกในชุมชนจะร่วมกิจกรรมปลูกป่าชายเลนเพราะเห็นว่าป่าชายเลนมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ซึ่งสอดคล้องกับ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่าการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ของการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง และการจัดการป่าชายเลน ชุมชนให้ความร่วมมือ มีการจัดการบริหารที่ดี มีบทบาทหน้าที่ชัดเจน ภายใต้นโยบายที่วางไว้ว่า ปลูกต้นกล้าขึ้นในใจเสียก่อนที่จะนำไปปลูกลงดิน อีกทั้งสภาพสังคมในชุมชนบ้านบางคืบเป็นระบบเครือญาติ ชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่าย เกื้อกูลกัน จึงทำให้การดำเนินกิจกรรมเป็นไปได้ด้วยดี ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การเกี่ยวข้องกันทางจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทำให้เกิดความรู้สึกยอมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย การมีส่วนร่วมนี้เกิดจากแนวความคิด 6 ประการ คือ ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน การตกลงใจร่วมกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ปรารถนา ความศรัทธาต่อบุคคลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร และความเกรงใจทำให้มีส่วนร่วม ส่วนด้านเศรษฐกิจการประกอบอาชีพ จากเดิมประกอบอาชีพประมงชายฝั่งเป็นส่วนใหญ่และในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงมาทำการเกษตรแต่ก็ไม่ละเลยการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนเนื่องจากอาชีพประมงชายฝั่งเป็นอาชีพดั้งเดิม อย่างไรก็ตามปัจจุบันอาชีพประมงชายฝั่งไม่พอเพียงกับค่าครองชีพในภาวะเศรษฐกิจทำให้สมาชิกในชุมชนไม่สามารถร่วมกิจกรรมสาธารณะกับกลุ่มได้ทั้งชุมชน

2.2 โครงสร้างการดำเนินงานและสภาพพื้นฐานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการ ทรัพยากรบ้านบางคืบ

จากผลการวิจัยพบว่าการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการบ้านบางคืบได้
ก่อตั้งขึ้นจากการประสบปัญหาการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนและด้านการประมง มีการใช้
ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย ส่งผลมาจากการยังคิด คัดไม้ทำลายป่า เพื่อเผาถ่าน จับสัตว์น้ำโดยใช้
เครื่องมือที่ผิดกฎหมายก่อให้เกิดปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม หนึ่งในการจัดตั้งการจัดตั้งกลุ่ม
บริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบซึ่งสอดคล้องกับ มิลล์ (Mills, 1967 :2) ให้ความหมายว่า กลุ่ม
คือส่วนต่างๆ ที่ประกอบไปด้วยบุคคล 2 คนหรือมากกว่านั้น ซึ่งมาติดต่อสัมพันธ์กัน โดย
วัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง และต่างเห็นว่าการติดต่อสัมพันธ์ จะนำมาซึ่งบรรลุวัตถุประสงค์
ดังกล่าว และ นิวคอมบ์ (Newcomb, 1961: 24) กล่าวว่า กลุ่มคือ สมาชิกที่บรรทัดฐาน (More)
ร่วมกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่ว่าจะบรรทัดฐานนั้นมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ถึงแม้จะเป็นเพียงความ
สนใจเล็กๆน้อยๆร่วมกันก็ตาม สโตรดเบค (Strodbeck, 1961: 24) สรุปว่า กลุ่มคือ การรวมกันของ
บุคคลที่ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ที่แน่นอนซึ่งกันและกัน ภายใต้การดำเนินงานของกลุ่ม ได้มีการ
จัดแบ่งหน้าที่ สำหรับการบริหารจัดการมีกิจกรรม ในการจัดการป่าชายเลนแบ่งสภาพพื้นที่เป็น 3
พื้นที่ ซึ่งง่ายต่อการปฏิบัติงาน โดยสอดคล้องกับการให้ความหมายของ เกษม จันทร์แก้ว (2536:26)
ให้ความหมายว่า “การจัดการ” หมายถึง ขบวนการจัดรูปแบบที่มีขนาดและทิศทาง การใช้ แก้วไข
ปรับปรุง ซ่อมแซม บำบัด ทำลาย และควบคุมทรัพยากรในระบบสิ่งแวดล้อมให้สามารถเอื้อ
ประโยชน์ของมนุษย์อย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง ซึ่งแต่ละพื้นที่ที่มีกฎกติกาไว้ควบคุมดูแลเพื่อรักษา
คุณค่าของป่าชายเลนมากกว่ามูลค่า จากงานวิจัยประเด็นที่ต้องทบทวนในเรื่องคุณค่าของป่าชายเลน
ก็คือ ผลการศึกษาของโครงการต่างๆเกือบทุกโครงการยืนยันว่า ประชาชนในพื้นที่ป่าชายเลนมี
แนวโน้มที่จะจำกัดคุณค่าและความสำคัญของป่าไว้เพียงเฉพาะประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยง
ปากเลี้ยงท้อง และการดำรงชีพโดยตรง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในมุมมองของคนในพื้นที่
“คุณค่า” ของป่าถูกมองในแง่ของ “ราคา” ของป่า หรือผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่จะได้จากป่า
มากกว่าเหตุผลอื่น ความสำคัญของป่าในส่วนที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมและ
ระบบนิเวศชายฝั่งเป็นเรื่องที่ไกลตัว (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2550: หน้า 76)

การบริหาร โดยใช้กระบวนการกลุ่ม ได้ผลดีเป็นส่วนมาก แม้บางครั้งจะมีปัญหาการไม่
ไว้วางใจกันแต่ก็เป็นส่วนน้อย ปัญหาผู้นำเชิงเดี่ยวถูกมองอย่างเคลือบแคลง แต่ผลที่ปรากฏต่อ
ชุมชน ประชากร กลับมีสภาพความเป็นอยู่ดีขึ้น ดังนั้นแนวคิดการมีส่วนร่วม แนวคิดในการจัดการ
ทรัพยากร แนวคิดการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยนำหลักศาสนา
อิสลามมาเป็นพลังแห่งการดูแลทรัพยากรในชุมชน

2.3 สภาพทรัพยากรป่าชายเลน การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมและผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการ

ทรัพยากรป่าชายเลนบ้านบางติบมีความหลากหลายของสัตว์น้ำนานาชนิด หลังจากสัมปทานป่าชายเลน ได้สิ้นสุดลง เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2539 คนกลุ่มหนึ่งในชุมชนได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาต่อกองทุนพัฒนาเพื่อสังคม และได้รับการสนับสนุน โครงการโรงอบยางแผ่นพลังงานแสงอาทิตย์ มีเวทีการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนที่เข้าร่วม โครงการด้วยกันจึงเกิดแนวคิดในการฟื้นฟูป่าชายเลน และได้ร่วมกันเสนอโครงการต่อกองทุนพัฒนาเพื่อสังคม ซึ่งเป็นการจัดการป่าชายเลนเกิดจากแรงกระตุ้นจากองค์กรภายนอกชุมชน โดยมีได้เกิดมาจากคนภายในชุมชน ประกอบกับเป็นชุมชนที่มีอายุไม่มากนัก จากการตั้งเป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการเพียงแค่ 28 ปี (พ.ศ. 2523-2551) ทำให้การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนยังไม่มากนัก ในลักษณะของการมีส่วนร่วมตามหน้าที่

อย่างไรก็ตามกิจกรรมด้านการจัดการป่าชายเลนของกลุ่มยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการมีองค์กรต่างๆ จากภายนอกที่เข้ามาส่งเสริมและทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่ม ซึ่งส่งผลที่ดีทำให้ทรัพยากรป่าชายเลนได้รับการฟื้นฟู ดูแล จนอยู่ในสภาพที่ดี รวมถึงคนในชุมชนได้ผ่านกระบวนการพัฒนา เริ่มมีความเข้าใจ และบางส่วนเกิดความตระหนักเห็นถึงคุณค่าความสำคัญของป่าชายเลนมากขึ้น ทำให้ทุกคนที่มีส่วนร่วมมีจิตสำนึกตลอดจนร่วมกำหนดกฎระเบียบที่ถือปฏิบัติกันในชุมชน

นอกจากจะดำเนินงานภายในชุมชนแล้วยังจำเป็นที่จะต้องเชื่อมโยงในระดับเครือข่าย แนวความคิดนี้เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน แต่ในทางปฏิบัติยังอยู่ในระดับการเริ่มต้น ซึ่งมีกิจกรรมคือ การประชุมหารือเกี่ยวกับกิจกรรมของแต่ละชุมชนที่ได้รับโครงการมา ซึ่งกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบได้การยอมรับให้เป็นต้นแบบในการจัดการป่าชายเลน จากชุมชนที่อยู่ในเครือข่าย ทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจากการปฏิบัติงานจริงของทั้งแกนนำและสมาชิก

สำหรับการจัดการกลุ่มที่เป็นจุดอ่อนที่ทำให้การกลุ่มยังมีความเข้มแข็งไม่มากพอ ได้แก่ การมีการกำหนดกฎเกณฑ์ของกลุ่มในบางข้อที่ไม่ได้เกิดจากการร่วมกันคิดของสมาชิกในกลุ่มทำให้เกิดความไม่เข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่แท้จริงของสมาชิก รวมถึงแกนนำมิได้ทำความเข้าใจกับสมาชิกอย่างจริงจังทำให้ปัญหาเหล่านี้ยังคงเป็นปัญหาที่ยังไม่ถูกแก้

กล่าวโดยสรุปในด้านการจัดการป่าชายเลนของชุมชนถือได้ว่าประสบความสำเร็จ โดยสามารถฟื้นฟู ดูแลป่าชายเลนให้คงความสมบูรณ์ หากแต่ในด้านความเข้มแข็งของกลุ่มจะต้องมีการสร้างเสริมให้มากกว่านี้ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของสมาชิกที่เกิดจากภายในอย่างแท้จริง โดยที่มิต้องมีการชี้นำผู้นำจากองค์กรภายนอก

2.4 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการจัดการป่าชายเลน

จากการวิเคราะห์จุดแข็งที่สำคัญของกลุ่มคือมีผู้นำและสมาชิกในชุมชนเข้ามา มีบทบาทและมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนทำให้ทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลนและจุดอ่อนที่สำคัญคือการพัฒนาการต่างๆ ในด้านการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์และบุคลากรคนทำงานยังขาดความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่องแต่โอกาสในการพัฒนากลุ่มก็มีองค์กรหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนซึ่งสามารถเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกันได้และงบประมาณที่สนับสนุนการทำกิจกรรมมีอยู่ตลอด อุปสรรคการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานที่แตกต่างกัน และหน่วยงานที่ลงพื้นที่มาทำกระบวนการมีส่วนร่วมส่วนมากเป็นการขึ้นมามากกว่าแนะนำและสนับสนุนด้านความต้องการของชุมชนและทำให้เกิดความคิดของสมาชิกกลุ่มมีความแตกต่างทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยจึงไม่สามารถบริหารกลุ่มได้อย่างชัดเจนรวมถึงนโยบายที่มาจากภาครัฐไม่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ในชุมชน

จากการวิเคราะห์ SWOT จะให้เห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนชุมชนยังต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกหรือองค์กรที่เลี้ยงต่างๆ สอดคล้องกับกรณีศึกษากลุ่มพัฒนาเขตจอมทอง ศูนย์สังคมพัฒนา เชียงใหม่ (สภาคาทรอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนาและองค์กรเซเบโม 2533) มีบทเรียนจากประสบการณ์ ปัญหาแรกเริ่มพื้นฐานที่สุดทำให้กลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จคือ ชาวบ้านมีทัศนคติ รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอกโดยเฉพาะทางด้านวัตถุ รวมทั้งก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัวในหมู่สมาชิก เพราะมุ่งหมายจะกอบ โภชเอาผลประโยชน์จากความช่วยเหลือเข้าตนเองให้มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบจำเป็นต้องร่วมมือกับภาคีต่างๆ ในเครือข่าย โดยใช้พื้นฐานสภาพความเป็นจริงของโครงสร้างชุมชนเป็นหลักในการบริหารงานมีองค์ประกอบในการพัฒนากลุ่ม ชุมชน ซึ่ง ทนงศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2540:88) ได้กล่าวถึง ลักษณะของกลุ่มในงานพัฒนาชุมชนที่ประสบความสำเร็จ จะต้องมีส่วนประกอบ 4 ประการ โดยเรียกคำย่อว่า 4 ก. คือ

- 1) กรรมการ หมายถึง มีคณะกรรมการซึ่งมาจากสมาชิก เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของกลุ่ม
- 2) กติกา หมายถึง ระเบียบข้อบังคับหรือข้อตกลงต่างๆ ที่สมาชิกได้ช่วยกันกำหนดขึ้นเป็นแนวทางปฏิบัติ
- 3) กิจกรรม หมายถึง ความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานของกลุ่มตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4) กองทุน หมายถึง งบประมาณค่าใช้จ่ายรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงานของกลุ่ม

และในการส่งเสริมการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมต้องมีอยู่ทุกระดับมิติของชุมชนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ไม่จำเป็นเจาะจงต้องเป็นสมาชิกกลุ่มหรือผู้ที่ไม่ประกอบอาชีพทางทะเล

3. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ หมู่ที่ 6 ตำบลบางวัน อำเภอกุระบุรี จังหวัดพังงา มีรายละเอียด ข้อเสนอแนะดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าประเด็นสำคัญสามารถเป็นแนวทางในการส่งเสริมเรื่องการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเงินโยบાય มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ

- 1) ควรมีการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานอย่างเป็นระบบผ่านการวิเคราะห์เป็นหมวดหมู่และบันทึกรายละเอียดไว้ตลอดเวลาดังแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2) ควรมีการประชุมแลกเปลี่ยน สรุปบทเรียนจากกิจกรรมที่ปฏิบัติมาในแต่ละครั้ง โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน
- 3) คณะกรรมการของกลุ่มควรจะแยกส่วนการทำงานเฉพาะกลุ่ม ไม่ควรรับบทบาทเป็นคณะกรรมการกลุ่มอื่นด้วย
- 4) ควรมีการประเมินผลการทำงานของกลุ่มแบบมีส่วนร่วมทั้งเครือข่ายการทำงานและภายในชุมชน
- 5) ควรมีการวางแผนการดำเนินงานของกลุ่มฯ เป็นแผนระยะเวลา 1 ปี ระยะเวลา 3 ปี และระยะเวลา 5 ปี เพื่อที่จะได้มีการปรับปรุงแผนให้สามารถแก้ปัญหาได้จริงตามสถานการณ์
- 6) สมาชิกกลุ่มอื่นๆ ที่ถือว่าต้องเป็นสมาชิกกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบนั้น ส่วนมากยังไม่มีความเข้าใจหลักการการทำงานควรจะมีการประชุม ทำความเข้าใจ ประชาสัมพันธ์ ด้านการทำกิจกรรมกลุ่มมากขึ้น

7) ให้ความสำคัญกับเยาวชน สตรี สมาชิกในชุมชน และทำควบคู่ไปกับการเผยแพร่ข้อมูลสู่ บุคคล ชุมชนภายนอก

8) ต้องใช้บทเรียน การเรียนรู้ ในการจัดการป่าชายเลนของชุมชน โดยไม่ลอกเลียนแบบจากชุมชนอื่นมา เพราะสภาพพื้นที่ และสมาชิกในแต่ละชุมชนต่างกัน

3.1.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

1) บทบาทหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกที่ลงพื้นที่ทำงาน ไม่ควรสั่งการหรือชี้นำการทำงานให้แก่กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ เป็นบทบาทการสนับสนุนให้ความรู้ คำแนะนำ เพราะการตัดสินใจจะได้เป็นของกลุ่มฯหรือชุมชน

2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรเข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่ม หรือชุมชนมากขึ้น เพราะองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรที่อยู่กับชุมชนตลอด ต้องมีส่วนในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นในพื้นที่ทำงาน

3.1.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) รัฐต้องกำหนดนโยบายที่ชัดเจนในการจัดการทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่ง และป่าชายเลนโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม มีสิทธิในการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่น

2) การใช้กฎหมายด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ควรทับซ้อนกับกฎหมายอื่น ควรจะมีเฉพาะเรื่องการจัดการป่าชายเลนที่แน่ชัด

3) รัฐต้องให้การสนับสนุนการบริหาร การจัดสรร ดูแลทรัพยากรท้องถิ่น ด้านงานวิชาการและปัจจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

4) รัฐต้องส่งเสริมให้มีกลุ่ม เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบถึงการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ เพื่อเป็นประโยชน์ในครั้งต่อไปสำหรับการวิจัยจะได้นำไปประยุกต์ใช้ และมีประเด็นต่างๆ ที่น่าจะศึกษาเพิ่ม ได้แก่

3.2.1 การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อติดตามพัฒนาการจัดการป่าชายเลน และพัฒนาการกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.2.2 ประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มาจากการจัดการป่าชายเลน เพราะการเปลี่ยนแปลงของป่ามีผลต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

เกษม จันทร์แก้ว (2525) “วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม” กรุงเทพมหานคร อักษรสยามการพิมพ์
การจัดการป่าชายเลนของชุมชนหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ค้นคืนวันที่ 25 ตุลาคม 2550

www.thaiedresearch.org/

จิราภรณ์ คชเสนี (2544) “มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม” กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬา บุรีภักดี (2527) “กระบวนการกลุ่ม” กรุงเทพมหานคร วิทยาลัยครูสวนสุนันทา

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526) “การบริหารการพัฒนาชนบท” กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

_____ (2527) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา” กรุงเทพมหานคร ศักดิ์สยาม
การพิมพ์

ฉอาน วุฒิกรรมรักษา (2526) “การมีส่วนร่วม” ค้นวันที่ 25 ตุลาคม 2550 <http://frc.forest.ku.ac.th>

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2545) “24 ปี มสช.กับการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์” วารสาร

สุโขทัยธรรมมาธิราช 15,3 (ก.ย.-ธ.ค. 45) : 5-15

เชิดชัย อ่องสกุล , สมยศ พุ่งหว่า และ อาแว มะเส (2548) “ป่าชายเลนการจัดการ-ชุมชนหัวเขา

สงขลา” วารสารมหาวิทยาลัยทักษิณ 8, 2 (กค.-ชค. 48) : หน้า 12-23

ถวิล ธาราโภชน (2522) “กระบวนการกลุ่ม” ลพบุรี วิทยาลัยครูเทพสตรี

ทวี ทองสว่าง และ ทศนีย์ ส่องสว่าง (2523) “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

กรุงเทพมหานคร

ทองศักดิ์ คุ้มไข่น้ำ (2534) “การพัฒนาชุมชนเชิงปฏิบัติ” กรุงเทพมหานคร บพิธการพิมพ์

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา” กรุงเทพมหานคร ศักดิ์

โสภากการพิมพ์

นิวัฒน์ เรืองพานิช (2542) “นิเวศวิทยาทรัพยากรธรรมชาติ” มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กรุงเทพมหานคร

_____ (2546) “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม” มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กรุงเทพมหานคร

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ (2527) “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงาน

พัฒนาชุมชน” ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ บรรณาธิการ การมีส่วนร่วมของประชาชน

กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภากการพิมพ์

- บำเพ็ญ เขียวหวาน (2545) “องค์กรประชาชนกับการพัฒนาชนบท” ใน *ประมวลสาระชุดวิชา
องค์กรพัฒนาเพื่อส่งเสริมการเกษตร* หน่วยที่ 6 หน้า 317-412 นนทบุรี
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
- _____ (2544) “การวิจัยชุมชน” ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการ
ส่งเสริมการเกษตร* หน่วยที่ 6 หน้า 1-131 นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมมาธิราช สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
- เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ และธิดารัตน์ คิยะจามร (2545) “การบริหารงานกลุ่ม” ใน *ประมวล
สาระชุดวิชาองค์กรพัฒนาเพื่อส่งเสริมการเกษตร* นนทบุรี
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์
- _____ (2547) “หน่วยที่ 9 การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร” เอกสารการสอน
ชุดวิชา การวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและ
สหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช นนทบุรี
- _____ (2547) “หน่วยที่ 6 การเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ทางส่งเสริม
การเกษตร” เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและ
สหกรณ์ นนทบุรีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- ปาริชาติ วลัยเสถียร , พระมหาสุทิตย์ ออบอุ่น , สหัทธา วิเศษ , จันทนา เบจทรัพย์ และ ชลกาญจน์
ฮาชันนารี (2543) “กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา” สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร
- พนม ลิมอารีย์ (2529) “กลุ่มสัมพันธ์” มหาสารคาม ปรีดาออฟเซทการพิมพ์
- มาโนช วงศ์สุรรัตน์ (2538) “การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง” เอกสารประกอบการฝึกอบรมเชิง
ปฏิบัติการ หลักสูตรการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ กรุงเทพมหานคร
- โรแลนด์ บันซ์ “ข้าวโพดสองฝัก : แนวทางการปรับปรุงการเกษตรโดยยึดคนเป็นศูนย์กลาง” แปล
และเรียบเรียง จิตติ มงคลชัยอรุณญา (2545) กรุงเทพมหานคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วราภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจ(2530) “เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารรัฐวิสาหกิจ” สาขาวิชาวิทยาการ
จัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
- วินัย เทียนน้อย (2542) “การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ” กลุ่มหนังสือเกษตร 58 กรุงเทพมหานคร

- วันเพ็ญ วอกลาง (2534) “การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก”
 วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
 กรุงเทพมหานคร
- สมพงษ์ บัวชาบาล (2531) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณี
 หมู่บ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การอนุเคราะห์เด็กนอร์เวย์ , จังหวัดขอนแก่น
 วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุวรรณี คงทอง (2536) “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน ชุมชนท้องที่อำเภอ
 สี่เกา จังหวัดศรีสะเกษ” วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร
- อคิน รพีพัฒน์ (2527) “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรม
 ไทย ในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา” บรรณาธิการ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์
 กรุงเทพมหานคร ศักดิ์โสภณาการพิมพ์
- อักษรวัฒนา ศิริวรรณ ศิริบุญ(2550) “ทัศนคติที่แตกต่างกันของชายและหญิงในเรื่องคุณค่าของป่า
 ชายเลน:กรณีศึกษา จังหวัดสมุทรสาคร” เอกสารประชากรศาสตร์ วิทยาลัย
 ประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
- Roger,Em (1973) “Community Strategy for Rapidly Planning the Free Press” New York
http://www.rakbankerd.com/01_jam/thaiinfor/province_info ค้นคืนวันที่ 20 ตุลาคม 2550
 (ออนไลน์) เวลา 19.00 น.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์หมายเลข.....

แบบสัมภาษณ์

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์การวิจัยเรื่องการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ ตำบลบางวัน อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา โดยแบ่งการสัมภาษณ์สมาชิกออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบางติบ

ตอนที่ 3 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 4 แนวทางในการส่งเสริมการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

คำแนะนำ กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงใน () ที่ตรงกับความต้องการของท่าน

1. เพศ

() 1.ชาย () 2. หญิง

2. อายุ (ระบุ).....ปี

3. สถานภาพ

() 1.โสด () 2. สมรส () 3.หม้าย/หย่า

4. ศาสนา

() 1.พุทธ () 2. อิสลาม

5. ระดับการศึกษา ชั้นสูงสุด

() 1.ไม่ได้เรียน

() 2. ประถมศึกษา

() 3. มัธยมศึกษาตอนต้น

() 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย ปวช. หรือเทียบเท่า

() 5. อนุปริญญา ปวส.

() 6. ปริญญาตรี

6. จำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่อาศัยอยู่จริงจำนวน.....คน(รวมผู้ตอบแบบสอบถาม)

7. จำนวนผู้ประกอบการอาชีพในครัวเรือน.....คน

8. อาชีพ ระบุ(ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- () 1.ทำสวนยางพารา () 5.ทำประมงจับสัตว์น้ำ
 () 2.ทำสวนผลไม้ () 6.ค้าขาย
 () 3.ทำสวนปาล์มน้ำมัน () 7.รับราชการ / รัฐวิสาหกิจ
 () 4.ทำประมงเพาะเลี้ยง

9. รายได้เฉลี่ยในครัวเรือนทั้งหมดต่อเดือน.....บาท

10. หนี้สินครัวเรือน.....บาท

11. จากแหล่งหนี้ใด (ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- () 1.ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธกส.)
 () 2.ธนาคารพาณิชย์
 () 3.ธนาคารออมสิน
 () 4.กองทุนหมู่บ้าน
 () 5.เงินกู้ยืมครอบครัว
 () 6.กองทุนสัจจะออมทรัพย์
 () 7.อื่นๆ.....

12. จำนวนพื้นที่ถือครองทั้งหมด.....ไร่

12.1 มีเอกสารสิทธิ์.....ไร่

12.2 ไม่มีเอกสารสิทธิ์.....ไร่

13. ท่านเป็นสมาชิกของกลุ่มกิจกรรมอะไรบ้างในชุมชนบ้านบางคืบ(ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- () 1.กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านบางคืบ
 () 2.กลุ่มพัฒนาสวนสงเคราะห์บ้านบางคืบ
 () 3.กลุ่มประมงพื้นบ้านบ้านบางคืบ
 () 4.กลุ่มสัจจะออมทรัพย์บ้านบางคืบ
 () 5.กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบ
 () 6.กองทุนหมู่บ้านบ้านบางคืบ
 () 7.กลุ่มประปาหมู่บ้าน

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านบางคืบ

คำแนะนำ กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงใน () ที่ตรงกับความต้องการของท่าน

1. ท่านรู้จักกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบหรือไม่

() 1. รู้จัก () 2. ไม่รู้จัก

2. ท่านเคยศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนร่วมกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบหรือไม่

() 1. เคย () 2. ไม่เคย

3. ท่านเคยร่วมกระบวนการวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบหรือไม่

() 1. เคย () 2. ไม่เคย

4. ท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมกับกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางคืบในเรื่องอะไรบ้าง ถ้า

ได้เข้าร่วมโปรดระบุจำนวนว่ากี่ครั้ง

กิจกรรม	ไม่ร่วม	ร่วม	จำนวนครั้ง
1.1 ปลูกป่าชายเลน			
1.2 ปลอ่ยพันธุ้สัตว์น้ำ			
1.3 จัดทำข้อมูลพื้นฐานชุมชน			
1.4 ดำเนินงานวิจัยชุมชน			
1.5 ประชุมกับกลุ่ม			
1.6 ประชุมสัมมนาต่างชุมชน			
1.7 เฝ้าระวังดูแลป่าชายเลน			
1.8 จัดทำแปลงเพาะกล้าไม้ป่าชายเลน			
1.9 จัดทำข้อมูลฐานทรัพยากร			
1.10 ศึกษาดูงาน			
1.11 ฝึกอบรม			
1.12 จัดสร้างศูนย์เรียนรู้			
1.13 ใช้บริการศูนย์เรียนรู้			

5. การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชายเลน (ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- () 1. ไม่บุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน เช่น การจับจองพื้นที่ทำกิน, เพาะเลี้ยง
 () 2. ไม่ตัดไม้ในป่าชายเลน
 () 3. แจ้งเจ้าหน้าที่หากพบการบุกรุกป่าชายเลน
 () 4. ห้ามปรามเมื่อพบเห็นบุคคลบุกรุกป่าชายเลน
 () 5. เผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์
 () 6. สนับสนุนให้เป็นเขตอนุรักษ์เฉพาะ
 () 7. อื่นๆ.....

6. การใช้ประโยชน์ป่าชายเลน (ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- () 1. นำสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ เช่น แก้มปลาหมอ กำแพงเจ็ดชั้น มาทำเป็นยารักษาโรค
 () 2. ทำการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำแบบธรรมชาติในป่าชายเลน
 () 3. หา กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นอาหารและจำหน่าย
 () 4. ใช้เศษไม้ปลายไม้ทำฟืนหรือถ่าน ทำเครื่องมือเครื่องใช้
 () 5. อื่นๆ.....

ตอนที่ 3 ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

คำแนะนำ กรุณาทำเครื่องหมาย / ลงใน () ที่ตรงกับความต้องการของท่าน

1. จำนวนพื้นที่ป่าชายเลนจากอดีตถึงปัจจุบัน

- () 1. มากขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. ลดลง () 4. ไม่ทราบ

อธิบาย.....

2. จำนวนปริมาณป่าชายเลนจากอดีตถึงปัจจุบัน

- () 1. มากขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. ลดลง () 4. ไม่ทราบ

อธิบาย.....

3. ความหลากหลายของชนิดไม้ในป่าชายเลน

- () 1. มากขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. ลดลง () 4. ไม่ทราบ

อธิบาย.....

4. จำนวนปริมาณสัตว์น้ำในป่าชายเลนจากอดีตถึงปัจจุบัน

- () 1. มากขึ้น () 2. เท่าเดิม () 3. ลดลง () 4. ไม่ทราบ

อธิบาย.....

5. ความหลากหลายหลายของสัตว์น้ำในป่าชายเลน

- () 1.มากขึ้น () 2.เท่าเดิม () 3.ลดลง () 4.ไม่ทราบ

อธิบาย.....

6. ความร่วมมือสามัคคีของสมาชิกในชุมชน

- () 1.มากขึ้น () 2.เท่าเดิม () 3.ลดลง () 4.ไม่ทราบ

อธิบาย.....

7. เมื่อท่านร่วมกิจกรรมต่างๆที่ผ่านมาด้านเศรษฐกิจท่านคิดว่า (ตอบได้มากกว่าหนึ่งข้อ)

- () 1.เพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน
 () 2.ลดรายจ่ายแก่ครัวเรือน
 () 3.มีการบริโภคนิยมใช้ของในท้องถิ่น
 () 4.อาชีพในชุมชนเพิ่มมากขึ้น
 () 5.อื่นๆ.....

ตอนที่ 4 แนวทางในการส่งเสริมการจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

1. ท่านคิดว่าการจัดการป่าชายเลนควรส่งเสริมด้านใดบ้าง อธิบาย

.....

2. การดำเนินงานของกลุ่มควรส่งเสริมแผนกิจกรรมด้านใดบ้าง อธิบาย

.....

3. ท่านคิดว่าการศึกษาอบรมที่นำไปสู่การปฏิบัติจริงควรเริ่มต้นจากวิธีการใด อธิบาย

.....

ผู้สัมภาษณ์.....

วันที่..... เวลา.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ภาคผนวก ข

ประเด็นสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

ประเด็นสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

เรื่อง การจัดการป้าชายเลนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ

ต.บางวัน อ.คุระบุรี จ.พังงา

ตอนที่ 1 บริบททั่วไปของชุมชน

ตอนที่ 2 สภาพสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม

1. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติในชุมชนมีกี่ตระกูล แต่ละตระกูลเป็นตระกูลดั้งเดิมหรือไม่ และมาตั้งรกรากในชุมชนนี้นานเท่าไร
2. กลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในชุมชนมีการรวมตัวกันอย่างไร แนวคิดที่ตั้งกลุ่มนั้นเพื่ออะไร และมีเป้าหมายอย่างไร
3. ความเป็นมาของชุมชนบ้านบางติบด้านประวัติศาสตร์ก่อกำเนิดขึ้นอย่างไร

ตอนที่ 3 สภาพทรัพยากรป้าชายเลน

1. อาณาเขตพื้นที่ป้าชายเลนแบ่งเป็นเขตต่างๆ แต่ละเขตเรียกว่าอะไรและมีพื้นที่เท่าไร มีกฎระเบียบในการดูแลรักษาและใช้สอยอย่างไร
2. ตั้งแต่เริ่มแรกของการทำกิจกรรมเกี่ยวกับป้าชายเลน ความหลากหลายทางพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในป้าชายเลนมีอะไรบ้างแต่ละประเภทนั้นเป็นพันธุ์ไม้ที่หายากหรือไม่ และมีปริมาณขนาด ความหนาแน่นเป็นอย่างไร
3. อดีตที่ผ่านมาเมื่อมีการจัดการป้าชายเลนแล้วจำนวนสิ่งมีชีวิตที่พบเห็นในป้าชายเลนมาจนถึงปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นสัตว์น้ำ สัตว์บก หรือสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ มีกี่ชนิด มีอะไรบ้างและอาศัยอยู่ถาวรหรือไม่ เพราะอะไร
4. การใช้ประโยชน์ในป้าชายเลนปัจจุบันมีการใช้สอยอย่างไรบ้างในด้านสาธารณะและด้านบุคคล

ตอนที่ 4 โครงสร้างและการดำเนินงานของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบ

1. การรวมตัวของกลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางติบสืบเนื่องมาจากสาเหตุอะไร
2. การดำเนินงานของกลุ่มมีจุดประสงค์เพื่ออะไร
3. กลุ่มมีกฎระเบียบและกำหนดหน้าที่ข้อปฏิบัติของแต่ละตำแหน่งและสมาชิกอย่างไรบ้าง ตลอดจนบทบาทของท่อนั้นเป็นอย่างไร
4. คณะกรรมการบริหารและคณะกรรมการที่ปรึกษามีบทบาทแตกต่างกันอย่างไรบ้าง
5. โครงสร้างในการบริหารจัดการกลุ่มแบ่งเป็นกี่ฝ่ายและแต่ละฝ่ายทำหน้าที่อย่างไรบ้าง
6. กิจกรรมของกลุ่มมีกี่ด้านและมีกิจกรรมหลักคืออะไร

7. เมื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชายเลนผลตอบแทนของสมาชิกที่ได้รับในด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างไร
8. บทบาทของกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการตามโครงสร้างและการดำเนินงานในชุมชนเป็นอย่างไร
9. การดำเนินงานของกลุ่มเกิดการยอมรับจากภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและต่างชุมชนอย่างไรบ้างที่บ่งบอกเป็นรูปธรรมได้
10. การให้ความร่วมมือกับกิจกรรมในแต่ละครั้งที่ผ่านมาสมาชิกแต่ละคนมีความแตกต่างและสังเกตเห็นพฤติกรรมอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 5 การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วม

1. กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบมีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชายเลนหรือไม่ ถ้ามีเป็นเครือข่ายระดับใด อธิบาย และเครือข่ายเกิดขึ้นเพื่ออะไร มีการดำเนินงานอย่างไร
2. การจัดการป่าชายเลนนอกจากจะดูแล รักษา แล้วมีวิธีการปกป้อง ป้องกันจากการบุกรุกของนายทุน นโยบายภาครัฐ เช่น โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวต่างๆ หรือไม่ อย่างไร หากเกิดขึ้นในอนาคตกับชุมชนของท่าน
3. ข้อตกลงที่เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนนั้นมาจากการมีส่วนร่วมของเฉพาะสมาชิกในกลุ่มหรือนอกกลุ่ม หรือไม่ อย่างไร

ตอนที่ 6 การจัดการป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมมีผลที่เกิดขึ้นอย่างไร

1. ครอบครัว

1.1 เศรษฐกิจ.....

1.2 สังคมวัฒนธรรม.....

1.3 สิ่งแวดล้อม.....

2. กลุ่ม.....

2.1 เศรษฐกิจ.....

2.2 สังคมวัฒนธรรม.....

2.3 สิ่งแวดล้อม.....

3. ชุมชน

3.1 เศรษฐกิจ.....

3.2 สังคมวัฒนธรรม.....

3.3 สิ่งแวดล้อม.....

ตอนที่ 7 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

1. จุดแข็งของกลุ่ม

1.1

1.2

1.3

2. จุดอ่อนของกลุ่ม

1.1

1.2

1.3

3. โอกาสของกลุ่ม

1.1

1.2

1.3

4. อุปสรรคของกลุ่ม

1.1

1.2

1.3

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ตอนที่ 8 แนวทางในการส่งเสริมการจัดการป่าชายเลน

1. แผนแม่บทชุมชนกับการจัดการป่าชายเลนท่านเห็นว่าควรจะมีรายละเอียดอย่างไร แต่
ละด้านมีกิจกรรมอะไรบ้าง ถึงจะเหมาะสมและสอดคล้องสำหรับการนำไปปฏิบัติได้
จริง
2. การจัดทำแผนกิจกรรมควรให้บทบาทในการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทุกเพศ
ทุกวัย หรือไม่ อย่างไร พร้อมทั้งวิธีการของแต่ละกิจกรรม
3. การฝึกอบรมส่งเสริมเรื่องการจัดการป่าชายเลนท่านคิดว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการ
นำไปปฏิบัติจริงหรือไม่ และควรจะมีกิจกรรมเรื่องใดก่อนเป็นลำดับแรกและมี
ความสำคัญอย่างไร

ประวัติผู้ศึกษา

ชื่อ	ว่าที่ร้อยตรี นิยม ทองเหมือน
วัน เดือน ปี	19 ธันวาคม 2524
สถานที่เกิด	อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ 2547
สถานที่ทำงาน	องค์การความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน ภูเก็ต-พังงา
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่ภาคสนาม